

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost

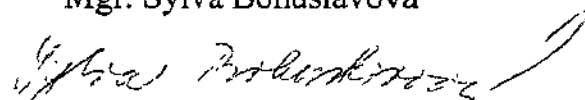
Jméno konzultanta: Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc

Jméno zpracovatele: Mgr. Sylva Bohuslavová

Měsíc, rok odevzdání práce: květen 2007

**Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že
jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala,
způsobem ve vědecké práci obvyklým.**

Mgr. Sylva Bohuslavová

Obsah

I. Úvod	6
II. Historický exkurz	10
1. Teorie neomezeného práva nutné obrany	10
2. Novodobá historie – položení základů současného pojetí institutu nutné obrany	14
III. Základní podmínky trestní odpovědnosti	18
1. Materiální znak trestného činu	22
2. Formální znak trestného činu	
- skutková podstata trestného činu	24
a) Objekt trestného činu	25
b) Objektivní stránka trestného činu	26
c) Subjekt trestného činu	28
d) Subjektivní stránka trestného činu	29
e) Omyl a jeho význam v trestním právu	31
f) Protiprávnost versus zánik trestnosti	32
IV. Okolnosti vylučující protiprávnost	35
1. Obecný úvod	35
2. Okolnosti vylučující protiprávnost vyplývající z trestního zákona	37
a) Nutná obrana	37
b) Krajiná nouze	38
c) Oprávněné použití zbraně	44
3. Další okolnosti vylučující protiprávnost vyplývající z jiných právních předpisů	49
a) Svolení poškozeného	49
b) Plnění jiných práv a povinností	50
c) Přípustné riziko	52
d) Zadržení osoby podezřelé a obviněného	52

V. Definice nutné obrany	56
VI. Obsah nutné obrany	61
1. Předpoklady nutné obrany	62
2. Přiměřenost nutné obrany	78
3. Exces: Vybočení z mezí nutné obrany	82
4. Nutná obrana v kontextu mezinárodní ochrany lidských práv	85
5. K výkladu nutné obrany	87
VII. Návrh osnovy nového trestního zákona z roku 2006 v kontextu okolností vylučujících protiprávnost	90
1. Úvodní slovo k rekodifikaci	90
2. Jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost	92
a) Krajná nouze	93
b) Nutná obrana	94
c) Svolení poškozeného	96
d) Přípustné riziko ve výrobě a výzkumu	101
e) Oprávněné použití zbraně	104
3. Přínos rekodifikace	105
VIII. Slovenská právní úprava okolností vylučujících protiprávnost	106
1. Slovo úvodem	106
2. Okolnosti vylučující protiprávnost dle zákona č. 300/2005 Z.z.	107
a) Krajná núdza	107
b) Nutná obrana	109
c) Oprávněné použitie zbrane	112
d) Dovoľené riziko	113
e) Výkon práva a povinnosti	114
f) Súhlas poškozeného	115
g) Plnenie úlohy agenta	117

3. Srovnání české a slovenské právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost	118
IX. Závěr	119
X. Cizojazyčný závěr	122
Seznam citací	124
Použitá literatura	130

I. Úvod

Současná společnost zaznamenala v posledních letech významné ekonomické, politické i sociální změny. Došlo k nim zejména po pádu totalitního režimu koncem roku 1989 a postupně významně ovlivnily všechny oblasti života. Došlo k významnému rozšíření rozsahu občanských práv a svobod a současně se otevřely možnosti jejich uplatňování.

Vypěstlost každé společnosti je poměřována právy jejích občanů. Jejich dodržování a respektování determinuje skutečnou úroveň demokratizace společnosti, právní stát a také blaho každého jednotlivce.

Lidská práva a základní svobody jsou deklarovány v ustanoveních Listiny základních práv a svobod, v Ústavě České republiky a v ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika vázána. Kostrou právního systému jsou zásady, v těchto dokumentech zakotvené.

Klíčovou je zásada upravená v článku 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). „Občanovi je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Zároveň však práva každého jedince končí tam, kde začínají práva jiných osob. V případě, že takové hranice kdokoliv z nás přestane respektovat, musí svými prostředky zasáhnout stát. Současně i on je však vázán právem, které vydal. Toto ostatně vyplývá z ustanovení článku 2 odst.2 Listiny, jenž uvádí: „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.“

Současně zejména zásada humanismu, vyrovnání zájmů individuálních a zájmů celku, zásada zákonnosti a demokratismu jsou základními zásadami našeho trestního práva, kterým musí v každém případě odpovídat konstrukce práva nutné obrany i jeho užití.¹⁾

Základem zásady humanismu je ochrana společnosti před kriminalitou,

jejím projevem je například nepřipustnost trestu smrti, vycházející z čl. 6 odst. 3 Listiny, jenž stanoví, že „trest smrti se nepřipouští“ a dále pak ust. čl. 7 odst. 2 Listiny, dle něhož „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“ Podstatná je také ochrana dětí před trestnou činností a resocializace pachatelů. V této zásadě je obsažena ochrana řádných občanů a demokratických hodnot společnosti a zároveň humánní přístup společnosti k pachatelům. Je podstatné, aby tento poměr byl řádně vyvážen a jako takový byl promítnut i do postavení obránce a útočníka při zdůvodňování nutné obrany.

Zásadu vyrovnanosti zájmů individuálních a zájmů celku zaštiťuje preambule a výše citovaný čl.1 Ústavy ČR, z nichž vyplývá, že úcta k právům a svobodám člověka a občana je základem českého státu. V popředí stojí priorita zájmů individua vůči společnosti. Z hlediska nutné obrany není důvod vylučovat z ochrany zájmy celospolečenské, které mohou mít v dané situaci stejný nebo větší význam než zájmy jednotlivce, k jejichž ochraně většinou přistupuje i zájem společnosti na ochraně celého právního řádu.

Zásada zákonnosti stanoví, že trestný čin může být vymezen pouze v zákoně, nikoliv v podzákoných předpisech. Nejde o to každého postihnout exemplárně, platí, že není trestného činu bez zákona a není trestu bez zákona („nullun crimen sine lege“ a „nulla poena sine lege“). Proto i nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost musí být v zájmu právní jistoty všech občanů upravena zákonným právním předpisem.

Zásada demokratismu je zakotvena v čl.1 Ústavy České republiky: „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“ Spočívá mimo jiné v tom, že trestní právo se zaměřuje nejen na ochranu osobnosti člověka, ale vychází rovněž z presumpce rovnosti všech občanů před zákonem, a to i před zákonem trestním. Jde tu o ochranu obětí kriminality i o ochranu pachatelů jako takových před nadměrnou represí. Z toho vyplývá, že z hlediska nutné obrany se každý z nás může stát útočníkem i obráncem a pravidla o nutné obraně by se měla uplatňovat vůči každému stejně. Každý má právo, pokud jsou napadeny chráněné zájmy, jednat v nutné obraně.²⁾ Ostatně zároveň v článku 23 Listiny je zakotveno, že „občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád

lidských práv a svobod, založených Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.“ Absolutní bezpečnost občanů není schopen zajistit ani ten nejdemokratičtější stát na světě. Proto v některých vymezených případech umožňuje či výslovně požaduje aktivní zásahy i ze strany jednotlivých občanů, zejména pak tam, kde sám fakticky zasáhnout v daném okamžiku a na daném místě nemůže a hrozí nebezpečí nevratného následku.³⁾

V právních řádech všech států jsou zpravidla upraveny podmínky a okolnosti, kdy se aktivní jednání občanů ve smyslu dovolené obrany považuje za společensky prospěšné. Okolnosti vylučující protiprávnost představují vlastně výjimky ze skutkových podstat trestných činů, zužují jejich dosah a tím spoluvymezují hranice mezi právem a bezprávím. Je proto v zájmu právní jistoty upravit okolnosti vylučující protiprávnost zákonnou normou tak, aby tato úprava byla co nejpřesnější a občané i rozhodující orgány zaznamenali jasnou linii mezi právem a bezprávím a tím získali přesnou orientaci, kde je právo a kde už začíná bezpráví. Nejzávažnější a nejfrekventovanější, tudíž i prakticky nejvýznamnější z těchto okolností, je nutná obrana.

Problematiku práva nutné obrany považují v současné době, kdy roste kriminalita a pachatelé trestné činnosti jsou směrem ke svým obětem stále agresivnější, za velmi důležitou. Domnívám se, že všichni občané by se měli seznámit se základními otázkami jejich ochrany proti pachatelům zejména násilné, majetkové a sexuální trestné činnosti. Vždyť nutná obrana se může kdykoliv stát vysoce aktuální pro každého z nás. Domnívám se, že základní znalosti institutu nutné obrany jsou apriori žádoucí u občanů, jichž se nutná obrana nejvíce dotýká a současně i u státních orgánů, jimž se svěřuje rozhodovací pravomoc.

Dle mého názoru je důležité, aby se každý z nás zamyslel nad otázkou, jak se může bránit. Jak výše uvedeno, absolutní bezpečnost občanů, jejich základních práv a svobod plně nezajistí žádný, ani ten nejdemokratičtější stát na světě. Z toho důvodu dává svým občanům právo svépomoci, garantuje jim tedy možnost obrany. Meze této obrany však reguluje zákonnými předpisy, mezi něž patří zejména trestní zákon, ale i občanský zákoník a přestupkový zákon.

V souladu se zvoleným tématem bych se chtěla nejprve věnovat historii pojmu nutné obrany, jejím atributům, kterými je podstata tohoto pojmu obsažena a zakotvena v právním řádu České republiky a jejím současným problémům. Stranou nezůstanou, v kontextu tohoto institutu, ani základy trestní odpovědnosti. Dalším ohniskem mého zájmu budou otázky týkající se rekodifikace okolností vylučujících protiprávnost, zvláště nutné obrany a to zejména po stránce vzájemného srovnání stávající právní úpravy a osnovy nového trestního zákoníku z roku 2006. Zároveň budou posouzeny rozdílnosti tohoto institutu v současné a zákonodárci zamýšlené, i když pro tuto chvíli zamítnuté právní úpravy, vymezení a promítnutí do ostatních právních odvětví. Posledním tématem bude srovnání platné právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost v České republice s právní úpravou tohoto institutu na Slovensku. V této souvislosti provedu i komparaci slovenské právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost s osnovou návrhu nového trestního zákona z roku 2006.

Znalost tohoto institutu, jak jsem již nastínila shora, je velmi důležitá pro všechny občany této společnosti. Ve své práci chci popsat a vyložit tento institut, zejména v souvislosti s nezbytnou rekodifikací trestního zákona, změnami a odlišnostmi této právní úpravy a osnovy nového trestního zákona z roku 2006. Tím chci svou práci odlišit od předchozích publikací a článků a učinit ji tak zajímavou a přínosnou pro současnost.

II. Historický exkurz

1. Teorie neomezeného práva nutné obrany

Institut nutné obrany je institutem starým jako lidstvo samo, patří k nejstarším právním. Až stát jí však dal právní podobu. V nejstarších společnostech se mohla uplatňovat jen ve vztazích mezi příslušníky nejvyšších společenských vrstev.

Za první pokus o právní vymezení nutné obrany lze považovat řeč Cicera na obranu Milóna. Vyjádřil myšlenku, že nutná obrana je nepsaný přírodní zákon, který nelze naučit, zdědit, který ale pochází z přírody, člověk ho akceptoval a je jím proniknut. Jedná se o *ius naturele*, právo přirozené, které nemůže být nikomu odňato, jelikož vyplývá z povahy člověka a nepotřebuje žádné další upřesnění. Pud sebezáchovy, jenž je jeho základem, velí člověku dát přednost obraně svých zájmů před jejich poškozením. Toto právo nespočívá na pozitivním právu, ale vychází z podstaty člověka, spočívá v nezadatelném právu sebeobranu před nezákonným jednáním, ať by již pocházelo od kohokoliv. Škoda uskutečněná obráncem je vlastním uskutečněním práva, je vynucena útočníkem a obránce ji nezpůsobil dobrovolně, tudíž mu nemůže být kladena za vinu.⁴⁾

Koncepce středověkého pojetí nutné obrany pod záminkou náboženské povinnosti boje proti hříchu připouštěla tento institut pouze tam, kde to nebylo v rozporu s láskou k bližnímu a vyžadovala ji jako povinnost tam, kde předmětem útoku byl bůh nebo tehdejší uspořádání společnosti.

V osvícenské době 17. a 18. století se právní filosofie vymanila z pout teologie, začala své poznatky zdůvodňovat kritickým rozumem, opustila přirozeněprávní škola myšlenku povinné nutné obrany s tím, že pro zdůvodnění práva nutné obrany dostačovala jako teoretický základ podstata člověka a lidské společnosti. Podstatnou myšlenkou této koncepce byla Grotiova myšlenka smluvního státu a společenské smlouvy později převzatá Rousseauem a Kantem, jejíž základem je představa dobrovolného spojení všech lidí s tím, že lidé se vzdávají práva na sebeobranu za podmínky, že je

bude chránit stát a vytvoří pro občany stejnou možnost uspokojovat své přirozené instinkty. Teprve neplnění takové povinnosti státem zakládá u člověka znovu právo bránit se samostatně. V této koncepci má dovolená obrana vyhraněně individuální charakter, je odvozená od přírodního instinktu a dovolená dle přirozeného práva před vznikem státu všem lidským bytostem, nemůže podléhat žádným omezením ani sociálním ohledům, jak by to předpokládala nutná obrana odvozená teprve od státu. Toto pojetí je extrémně individualistické a znemožňuje určení hranic nutné obrany.

Proti přirozeněprávnímu pojetí nutné obrany se oprávněně namítá, že v právní systému, který je výsledkem historického vývoje a odráží ontologickou strukturu a sociální hodnotový systém konkrétní společnosti, se jeví přirozeněprávní zdůvodnění dovolené obrany jako nepatřičné a rozporné samo o sobě. Pokud má právo nutné obrany chránit konkrétně historický právní řád a složit k jeho udržení, nemůže vycházet z práva vzniklého dříve než stát.⁵⁾

V souvislosti s úvahami o právu obrany proti neoprávněným jednáním představitelů státní moci v 18. a 19.století nabyla problematika nutné obrany na významu. Podstatnou je v této době Rousseauova teorie, z níž vycházeli ideologové revoluční buržoasie a přiznávali lidu právo na povstání jako právo obrany proti nezákonnému jednání panovníka, který porušoval společenskou smlouvu.⁶⁾

Na konci 18.století vývoj nauky o nutné obraně silně ovlivnila filosofie Emmanuela Kanta. Ústředním bodem jeho koncepce je pojem svobody, který jako čistě racionální pojem transcendentální povahy je podmíněn zásadou nejvyššího řádu – kategorickým imperativem, který omezuje vnější svobodu individua pouze vnější svobodou jiných lidí. Právo podle něj se vyvozuje pouze z apriorních zásad, je dáno lidskému rozumu apriorně a platí proto obecně a nezávisle na zkušenosti.⁷⁾

Nutná obrana je v jeho pojetí odvozována z praktického rozumu. Jako právo nevyplývá ze společnosti, nýbrž originálně přísluší každému člověku, aby mohl bránit svou osobní sféru, člověk může toto právo využít, pokud mu stát nemůže zajistit ochranu jeho zájmů. Výkon práva nutné obrany proto

bezprostředně souvisí s úkolem státu potírat bezpráví, neboť každý má své přirozené právo sebeobrany přenést na stát jen za podmínky, že stát vůbec může potřebnou ochranu zajistit a garantovat. Pokud tato podmínka není naplněna, což je právě případ nutné obrany, ožívá u jednotlivce znovu originální přirozené právo sebeobrany.⁸⁾

Ludwig Feuerbach podobně jako Kant vychází z teorie smluvního státu. Nutná obrana je pro něho přirozeným právem, vzniklým ještě před vznikem státu, na stát však občan přenáší jen část tohoto svého práva, a sice vzdává se svého práva na násilnou obranu jen do té míry, do jaké je schopen ji zajistit stát. Pokud toho stát není schopen, realizuje občan při nutné obraně zbývající část sebeobrany, která mu byla při vzniku státu zachována.⁹⁾

Nutná obrana byla z pozic pozitivního práva poprvé zdůvodněna Johanem Gottliebem Fichte. Právo nutné obrany je součástí společenské smlouvy, jež již má právní funkce. Veškerá přirozená práva jedince končí vytvořením jednotné vůle společenskou smlouvou, zákonem a porušení tohoto zákona má již materiální obsah. Kdo tuto smlouvu a zákon poruší, ztrácí veškerá práva jako občan a člověk se stává zcela bezprávným.¹⁰⁾

Pokud člověk poruší právní vztahy, ztrácí všechna práva. Vůči němu se ruší společenská smlouva, mezi ním a státem neexistuje již žádný vztah a on ztrácí právní ochranu státu. S takovým pachatelem může pak stát, ale i občan, jež se dostal do stavu nouze a tudíž jednající v nutné obraně, nakládat libovolně. Ve stavu nouze stát tedy pro obránce prakticky neexistuje. Z toho vyplývá názor, že čin provedený v dovolené obraně není sice bezprávný, ale není také právem, poněvadž byl spáchán v době zrušeného právního stavu - bezpráví a je pouhým výkonem faktické moci. Fichte tak vytvořil poměrně sporný pojem absence práva ve vztahu k pachateli, umožňující nutnou obranu neomezenou žádnými hranicemi.

Německý idealismus vrcholí protikladným postojem ke Kantovcům, jež reprezentuje Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Ve státu vidí Hegel nejen omezení svobody jednotlivce, ale také její naplnění a rozšíření. Hegel vypracoval teorii o nicotnosti bezpráví. Rozumné je jen to, co je skutečné. Právo je skutečné, protože je rozumné a bezpráví, které vystupuje proti

existenci práva, je proto nerozumné, neskutečné a samo o sobě nicotné. Nicotnost bezpráví musí být jasně dána najevo, bezpráví zrušeno, osvědčena neporušitelnost práva a právo znovu zřízeno. Toto osvědčení provádí jednak stát svými tresty, jednak jednotlivec nutnou obranou. Právní důvod nutné obrany spočívá tedy v absolutní nicotnosti a nutnosti zavrhnout bezpráví, jenž nesmí být za žádných podmínek trpěno.¹¹⁾

Shora uvedená koncepce nerozlišuje mezi nutnou obranou a trestem, neboť oba instituty slouží ke zničení bezpráví a znovu obnovení práva. Útočníkovi poškozenému nutnou obranou by již nebylo možno uložit trest. Takové jednání by ve svém důsledku mohlo způsobit bezohledné poškozování a usmrcení útočníků a vést k nemilosrdnému a neohraňovanému prosazování práva.

I přes tyto námitky přineslo Hegelovo učení zásadní obrat. Je to stát, jenž má sloužit ne k prosazování individualistických zájmů, ale k prosazování trestající spravedlnosti. Důležitým přínosem této hegelovské koncepce je odmítnutí individualistického pojetí nutné obrany a ve zdůvodnění státem podmíněného práva nutné obrany ve smyslu prosazování státních zájmů v zájmu obnovování spravedlnosti.¹²⁾

Hegelova filosofie se stala nosnou pro koncepci nutné obrany řady dalších představitelů trestněprávní nauky tzv. novohegelianů. Základní hegelovský princip, podle kterého je nutná obrana právem odvozeným od státu, byl spojen se základním postupem „právo nemusí ustupovat bezpráví.“

Například Kostlin říká, že nutná obrana je právem příslušející každému jedinci k ochraně sebe samého nebo třetích osob pro případ, že bezpráví nemůže být odvráceno státem. Nutná obrana a trest se shodují v cíli, kterým je zničení bezpráví, liší se ale tím, že u nutné obrany je orgánem individuum, není vázána na princip stejných hodnot a její hranice musí být zvlášť upraveny.¹³⁾

Oproti tomu Halschner vidí nutnou obranu ne jako obranu práva všeobecně proti bezpráví, ale jako obranu práva konkrétního individua, jako formu, kterou je potvrzeno zvláštní, v konkrétním případě napadené právo.¹⁴⁾

Další názory týkající se koncepce nutné obrany vycházející z per významných filosofů, jako byli Jarci, Rosshirt, Zeyer či Berner, se pohybují v rámci Hegelova objektivního idealismu. Právo na nutnou obranu je tedy chápáno jako absolutní a neohraničené právo na obranu jednotlivce, které nezohledňuje další hlediska. Je zde subsidiarita dovolené obrany ve vztahu k ochraně státní moci. Jednotlivec a stát jsou jen dva různé nástroje, kterými se prosazuje uznání práva – nutná obrana má dle tohoto pojetí vlastně podobné funkce jako trest, což je v moderní době nepřijatelné.

Hlavním přínosem Hegelovy filosofie je skutečnost, že bylo překonáno apriorní pojmání práva nutné obrany a jeho čistě individualistické zdůvodnění a uznána dynamická povaha státu a práva v jejich vývojovém procesu. Klíčovou je v této souvislosti Bernerem formulovaná zásada „právo nemusí ustupovat bezpráví“, jenž přetrvala do dnešní doby jako zdůvodnění institutu nutné obrany a základního poznatku, že právo se dostává do konfliktu s bezprávím a že musí bojovat o své udržení. Tato zásada však nevyčerpává celou problematiku dovolené obrany, jelikož má deklaratorní charakter a naznačuje jen, že u nutné obrany jde pouze o obranu práva. Je tedy žádoucí tuto obecnou formulaci boje práva proti bezpráví konkretizovat prostřednictvím lépe právně uchopitelných a jasných právních pojmů, které by daly obecnému pojmu morálky pro oblast nutné obrany přesný význam.

2. Novodobá historie - položení základů současného pojetí institutu nutné obrany

První zákonná omezení dovolené obrany, která v podstatě tvoří základ současné právní úpravy, se objevily již v polovině 19. století. Jde o názory, které uznávají možnost a neúnosnost prosazení neomezeného práva nutné obrany. Jedná se o tato

a) omezení

- okruhu zájmů, a to na zájmy individuální povahy,
- nutné obrany na ty případy, kdy nezasahuje, nebo nemůže zasáhnout stát,
- nutné obrany pro případy, kdy se útoku dopustí osoba trestně neodpovědná,
- pro případy útoků s malou společenskou nebezpečností, včetně

- případů nezpůsobilého pokusu,
- způsobu nutné obrany vyloučením hrubého nepoměru mezi obranou a útokem uplatněním zásady přiměřenosti či proporcionality,

b) vyloučení

- nutné obrany pro případy, kdy útok nehrozil přímo, nebo již skončil,
- proti útoku vyprovokovaném „obráncem“,
- proti osobám jednajícím ve skutkovém omylu a proti útoku, jenž není vážně míněn.¹⁵⁾

Na základě shora uvedené koncepce byla nutná obrana upravena i v českých zemích. Prvním dokumentem, jenž upravoval nutnou obranu v novodobých dějinách byl císařský patent č.117/1852 ř.z., kterým byl vydán trestní zákoník pro Rakousko-Uhersko. Ustanovení § 2 písm. g) císařského patentu řadí nutnou obranu mezi důvody vylučující zlý úmysl jako „spravedlivou nutnou obranu“.

Konání či opomenutí se nepříčítá zločin, když skutek se stal při výkonu spravedlivé nutné obrany. Že by však byla spravedlivá nutná obrana, zato se má míti jenom tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil obrany toliko potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, svobodu nebo jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí nutné obrany. Vykročení takové se však může podle povahy okolností trestat za trestný čin z nedbalosti.¹⁶⁾

V tomto pojetí je tedy právo na nutnou obranu považováno za právo veřejnoprávní povahy, je to právo jednotlivce nezávislé na státu. Dle zákona je nutná obrana subjektivním důvodem vylučující zlý úmysl. Zákon tím ale nepopírá nutnou obranu jako objektivní důvod vylučující vinu a vychází z toho, že právní důvod dovolené obrany je právě v tom, že právo nemusí ustupovat bezpráví.

Věda trestního práva při odůvodňování nutné obrany ve 30.letech minulého století není úplně terminologicky jednotná. Jedním z představitelů

této éry je Miříčka, jenž zastává názor, že čin může splňovat všechny pojmové znaky trestného činu a přitom není bezprávný, poněvadž byl vykonán za zvláštních okolností bezprávnost vylučujících a nelze tedy užít trestní hrozby.¹⁷⁾ Oproti tomu Kallab považuje nutnou obranu za trestním právem normovaný případ vyloučení protiprávnosti, který způsobuje, že čin vykazující všechny subjektivní i objektivní znaky zločinu není v konkrétním případě vůbec trestný. Spravedlivá nutná obrana tedy činí čin beztrestným a odnímá mu i protiprávnost. Proti spravedlivé obraně tedy není přípustná spravedlivá nutná obrana.¹⁸⁾

Závěrem lze konstatovat, že nutná obrana je v tomto pojetí okolností vylučující protiprávnost činu, nikoliv jen jeho trestnost. Útok musí směřovat proti životu, osobě nebo jmění třeba jiné osoby než pachatele samého.

Trestní zákoník z roku 1852, jenž vycházel z formálního pojetí trestného činu, platil na našem území až do roku 1950.

K závažnému obratu v chápání pojmu nutné obrany došlo v souvislosti s Únorem 1948 a změnou politické situace v Československu. Nejen trestní právo, ale prakticky celý právní řád se stává poplatným sovětským vzorům. Nový trestní zákoník č.86/1950 Sb., přijal dle sovětského vzoru princip materiálního pojetí trestného činu. Konstitutivním znakem trestného činu se vedle formálního znaku stala i společenská nebezpečnost, jako znak materiální. Napříště bude-li chybět společenská nebezpečnost činu pro společnost, jako nezbytný znak skutkové podstaty, není trestného činu. Z důvodu preference třídní podstaty a materiálního pojetí trestného činu byla nutná obrana řazena do okolností vylučujících společenskou nebezpečnost činu pro společnost.

Institut nutné obrany tato právní úprava ideologizuje a upravuje podmínky dovolené obrany velmi úzce. K dodržení podmínky proporcionality vyžaduje, aby obrana byla útoku přiměřená. Ustanovení § 8 nového trestního zákona správního č.88/1950 Sb., sice pro některé méně závažné případy útoků zavádí subsidiaritu nutné obrany, ale to bylo pouze nevýznamným pokusem k rozšíření institutu nutné obrany v této souvislosti. Oproti tomu však došlo k rozšíření uplatnění nutné obrany na širší okruh společenských vztahů,

zejména k obraně lidově demokratické republiky a její socialistické výstavby. Je zde jasná tendence tehdejšího režimu získat občany pro ty zájmy, jež on považuje za životně důležité, avšak bez dalšího úspěchu.¹⁹⁾

Současná právní úprava vychází z trestního zákona č.140/1961 Sb., jež je platný do současnosti. Tento zákon, ve srovnání s před ním platnou právní úpravou, uvolnil podmínky nutné obrany ve prospěch obránce v tom směru, že podmínky dovolené obrany byly splněny, pokud nutná obrana nebyla zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Tato nepřiliš konkrétní formulace byla v následujících letech v poměrně značné výši doplňována judikaturou nejvyšších soudů.

K podstatné novelizaci tohoto institutu pak došlo po listopadových událostech, počátkem 90.let. Socialistické pojetí nutné obrany v zákoně i principy, na nichž byl tento institut vystavěn se přežily, a zákonem č.290/1993 Sb., byl tento institut upraven tak, aby vyhovoval demokratickým zásadám právního státu.

III. Základní podmínky trestní odpovědnosti

Problematiku okolností vylučujících protiprávnost je žádoucí uvést touto kapitolou, jelikož problematika okolností vylučujících protiprávnost je jednou ze stěžejních otázek základů trestní odpovědnosti. Trestní zákon řadí okolnosti vylučující protiprávnost §§ 13-15 do hlavy druhé, právě pod hlavičku základy trestní odpovědnosti.

Základy trestní odpovědnosti jsou obecná ustanovení o trestní odpovědnosti, která současně vymezují obecné podmínky trestnosti. Základem trestní odpovědnosti je souhrn podmínek, při jejichž splnění vzniká trestní odpovědnost pachatele, kterou je míněna povinnost strpět za spáchaný trestný čin sankce stanovené trestním zákonem v rámci trestněprávního vztahu, který vznikne spáchaním trestného činu mezi pachatelem a státem. Trestnost v abstraktním pojetí je důsledkem trestní odpovědnosti.²⁰⁾

Podmínky trestní odpovědnosti jsou zakotveny v hlavě druhé trestního zákona a jsou společné pro všechny trestné činy. Pro rozhodnutí, zda konkrétní čin je trestným činem či nikoliv, nestačí jeho hodnocení jen ve vztahu ke znakům uvedeným v příslušném ustanovení zvláštní části trestního zákona, nýbrž je třeba hodnotit stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost a znaky uvedené v obecné části.²¹⁾

Základem trestní odpovědnosti je pouze trestný čin, vymezený v § 3 odst. 1 a 2 trestního zákona. Trestný čin spáchaný mladistvým se dle ustanovení § 6 zák.č.218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění nazývá proviněním.

Z ustanovení § 3 odst. 1 trestního zákona vyplývá, že „trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně“ a podle § 3 odst. 2 „čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.“ Zvláštní ustanovení o trestní odpovědnosti nalezneme v oddílu pátém ust. § 294 tr.zákona o zvláštní trestní odpovědnosti, jenž stanoví, že „čin, který vykazuje znaky trestného činu nenastoupení služby v ozbrojených silách

podle § 270 nebo znaky některého trestného činu uvedeného v této hlavě, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, není trestným činem, jestliže stupeň společenské nebezpečnosti pro společnost je malý.²²⁾

Ustanovení § 6 odst. 2 zák.č. 218/2003 Sb., zakotvuje charakteristiku provinění tak, že „čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není proviněním, jestliže je spáchán mladistvým a stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý.“

Z hlediska nebezpečnosti činu pro společnost tedy platí, že zatímco u dospělého pachatele musí být stupeň společenské nebezpečnosti činu pro společnost převážně vyšší než nepatrný, u mladistvého pachatele čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není proviněním, jestliže je stupeň nebezpečnosti tohoto činu malý.

Ze shora uvedeného vyplývá, že z pojmu trestného činu, tak jak je současnou českou trestněprávní úpravou konstituován, vyplývají dva základní znaky. Jedná se o nebezpečnost činu pro společnost (materiální znak) a znaky uvedené v trestním zákoně (znak formální), jenž rozlišujeme na obecné a typové, přičemž u mladistvých pachatelů provinění budeme zkoumat ještě rozumovou a mravní vyspělost.

Obecné znaky uvedené v zákoně jsou pro všechny trestné činy stejné a nemohou se od sebe odlišovat. Konkrétně se jedná o věk pachatele a jeho přičetnost. Ustanovení § 11 trestního zákona zakotvuje podmínku věku, stanoví, že „kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“ V ustanovení § 12 trestního zákona pak nalezneme druhý typový znak trestného činu, jímž je přičetnost: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

Znaky skutkové podstaty trestného činu, tzv. typové znaky popisují jednotlivé typy trestných činů. Těmito znaky se pak jednotlivé trestné činy od sebe odlišují. Například trestný čin ublížení na zdraví § 221 trestního zákona

„kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví“ od trestného činu vraždy dle § 219 trestního zákona „kdo jiného úmyslně usmrtí.“

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže navíc obsahuje požadavek, který (kromě stanoveného věku a přičetnosti) musí splňovat mladistvý pachatel provinění. V ustanovení § 5 odst. 1 zákona č.218/2001 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže je zakotveno, že „mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové mravní a rozumové vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“ U mladistvého pachatele tedy nestačí k trestní odpovědnosti samostatná okolnost, že je přičetný a že dosáhl věku patnácti let. Rozumová a mravní vyspělost je samostatným obligatorním znakem subjektu provinění, znakem, který stojí vedle věku a přičetnosti jako další obecný znak provinění (trestného činu spáchaného mladistvým). Jde o další podmínku trestní odpovědnosti mladistvého pachatele.²³⁾

Jak výše uvedeno materiálním znakem trestného činu je nebezpečnost činu pro společnost, tak jak je konstituována v ustanoveních § 3 odst. 2 trestního zákona a § 6 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Podle ustanovení § 89 odst. 1 a dalších ustanovení trestního zákona se trestným činem rozumí i příprava zvláště závažného trestného činu, pokus trestného činu a účastenství na trestném činu ve formě organizátorství, návodu a pomoci.²⁴⁾

Shora uvedené znaky, na nichž je současná právní úprava postavena, jsou obligatorní. Platná právní úprava je založena na materiálním (materiálně-formálním, formálně-materiálním) pojetí trestného činu.

V této souvislosti bych učinila jen malý exkurz do vývoje pojetí trestného činu z hlediska formálního, materiálního či jejich kombinace. Jak výše uvedeno, trestní zákon z roku 1852, jenž platil na našem území prakticky do roku 1950, byl právním předpisem, jenž vycházel pouze z formálního pojetí trestného činu. Zákon č.86/1950 Sb., pak podle sovětského vzoru kodifikoval materiální pojetí trestného činu. V tomto období byla

nebezpečnosti činu pro společnost přikládána větší váha, než by bylo pro systém trestního práva žádoucí. Zcela zřejmě byla ovlivněná politickou orientací tehdejší ČSSR. Trestným činem bylo již takové jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil, právě ve spojení s ust. § 1 citovaného zákona, který vymezoval chráněné zájmy pojmy „lidově demokratická republika, její socialistická výstavba, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce.“ Vyzdvihnutí materiálního znaku trestného činu - nebezpečnosti činu pro společnost, jeho nejasně formulovaný obsah a neurčitě formulované skutkové podstaty jednotlivých trestných činů měly vysoký podíl na nezákonnostech totalitního státu. Toto se konkrétně projevilo např. v ustanovení § 92, jenž vymezoval skutkovou podstatu trestného činu rozvracení republiky, kde stačilo dopustit se pouze „jiné zvlášť nebezpečné činnosti.“

Zákon č.140/1961 Sb., pak zakotvil tyto dva pojmy, jak uvedeno výše a do současné doby stojí česká trestněprávní úprava na těchto dvou pilířích. Platná právní úprava je tedy založena na kombinovaném, tzv. materiálním (materiálně formálním, formálně – materiálním) pojetí trestného činu. Jedná se o koncepci, podle které je trestný čin tvořen dvěma současně přítomnými znaky. Aby se jednalo o trestný čin, musí být zároveň splněny dvě podmínky: čin musí vykazovat znaky uvedené v zákoně (formální podmínka) a současně musí být nebezpečný pro společnost (materiální podmínka). Obě podmínky musí být splněny zároveň a nelze je vzájemně nahrazovat.²⁵⁾

Výhodou stávajícího pojetí trestného činu je skutečnost, že umožňuje citlivěji reagovat na případnou tvrdost zákona v rámci konkrétní skutkové podstaty trestného činu, umožňuje lépe přihlížet v rámci skutkové podstaty ke konkrétním projednávaným případům, které ve své konkrétní podobě nemusí být natolik nebezpečné pro společnost, aby se jednalo o trestný čin. Takové pojetí umožňuje neposuzovat jako trestná jednání, kde znaky trestného činu jsou dány nepatrnou měrou a dále jednání, kde přistupují okolnosti, jež jednání jinak trestné alespoň omlouvají.²⁶⁾

Za nevýhodu popisovaného pojetí se považuje okolnost, že zákonodárce příliš spoléhá na materiální znak trestného činu a stanoví podmínky trestnosti příliš široce. Také samotný pojem nebezpečnosti činu pro společnost není příliš určitý. Pachatel by tedy mohl být pohnán

k odpovědnosti, i když to není na místě.²⁷⁾

Pokud by však došlo k zpřesnění podmínek trestní odpovědnosti, přesně by se vymezil pojem společenská nebezpečnost, či by došlo k jeho nahrazení jiným hmotněprávním korektivem, působícím ve prospěch pachatele a aplikovaným výlučně v rámci znaků skutkové podstaty, mohla by být výše uvedená nevýhoda odstraněna.

Oproti materiálnímu (materiálně - formálnímu, formálně - materiálnímu) pojetí trestného činu stojí tzv. formální pojetí trestného činu. Tuto koncepci zákonodárce vyjádřil pomocí typových znaků trestného činu uvedených v zákoně. Trestným činem je takové jednání, jenž naplňuje znaky uvedené v zákoně. Trestným činem jsou všechny formy chování, které jsou podle platného práva za trestné činy označeny, přičemž je druhořadé, zda se jedná o činy menší či větší závažnosti (škodlivosti).

Vraťme se však zpět k materiálnímu (materiálně - formálnímu, formálně - materiálnímu) pojetí trestného činu. Jak výše uvedeno, jeho základní znaky tvoří znak materiální a znak formální.

1. Materiální znak trestného činu

Jak shora uvedeno, materiálním znakem trestného činu je nebezpečnost činu pro společnost. Jedná se o způsobilost takového činu ohrozit či porušit zájmy chráněné trestním zákonem, tak jak je trestní zákon porušit žádá.

Materiální znak trestného činu, nebezpečnost činu pro společnost a její stupeň, se používají jako určitý korektiv, s jehož pomocí se odstraňují tvrdosti zákona při řešení otázky trestnosti konkrétního trestného činu.²⁸⁾

Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost musí být vyšší než nepatrný. U mladistvých pachatelů a podle § 294 tr.zákona vyšší než malý. Stupně nebezpečnosti dále rozlišujeme na menší, velmi vysoký a mimořádně vysoký.

Menší stupeň nebezpečnosti je významný zejména z hlediska upuštění od potrestání podle § 24 trestního zákona, pro případ, že pachatel spáchal trestný čin menší nebezpečnosti pro společnost, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, lze upustit od potrestání, jestliže vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem stačí k nápravě pachatele.

Velmi vysoký stupeň nebezpečnosti je stěžejní zejména ve vztahu k ukládání trestu odnětí svobody nad 15 až do 25 let, jenž soud může uložit právě jen tehdy, když stupeň nebezpečnosti takového činu je velmi vysoký (§ 29 odst. 2 trestního zákona).

Kategorizaci rozlišení stupňů společenské nebezpečnosti uzavírá mimořádně vysoký stupeň nebezpečnosti. Podle § 29 odst. 3 písm. a) trestního zákona může soud uložit pachateli trest odnětí svobody na doživotí mimo jiné za podmínky, že stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je mimořádně vysoký vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku.

Demonstrativní výčet kritérií stupně nebezpečnosti činu pro společnost nalezneme v § 3 odst. 4 trestního zákona. Dle tohoto ustanovení jde zejména o význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, ze kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění a jeho pohnutkou.“

Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je hodnocen především na základě konkrétních okolností každého případu. Podstatným je zejména při rozhodování o uložení trestu. Pro správné určení stupně nebezpečnosti činu pro společnost z hlediska ukládání sankcí soud nepřihlíží, jak uvádí judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 13/1973, jen k okolnostem, které zakládají znaky trestného činu, kterým byl obžalovaný uznán vinným, ale i k dalším okolnostem, jenž sice nejsou nutné k naplnění znaků trestného činu, charakterizují však spáchaný skutek nebo jeho pachatele a mají vliv na konkrétní společenskou nebezpečnost.²⁹⁾

Trestné činy jsou tedy delikty s určitým vyšším stupněm nebezpečnosti pro společnost, nejsou však jediným typem společensky škodlivého jednání. Mezi protiprávní činy řadíme kromě trestných činů i přestupky a správní delikty. K rozlišení mezi jednotlivými protispolečenskými činy je mnohdy určující společenská nebezpečnost jednání konkrétního pachatele.

2. Formální znak trestného činu - - skutková podstata trestného činu

Formálním znakem trestného činu jsou znaky uvedené v trestním zákoně. Znaky uvedené v trestním zákoně jsou formální podmínkou trestného činu, což je faktickým provedením zásady zakotvené v článku 39 Listiny základních práv a svobod, že „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech a na majetku, lze za jeho spáchání uložit“ (nullum crimen, nulla poena sine lege). Znaky uvedené v zákoně tedy konkretizují pojem trestného činu obsažený v § 3 odst. 1 trestního zákona, a to ve vztahu ke všem formám trestného činu. Proto charakterizují dokonáný trestný čin, přípravu k trestnému činu, pokus trestného činu i jednotlivé formy účastenství - organizátorství, návod, pomoc.³⁰⁾

Znaky uvedené v trestním zákoně rozlišujeme na obecné, typové, u mladistvých pachatelů provinění zkoumáme navíc rozumovou a mravní vyspělost. Obecné znaky, věk a přičetnost byly popsány výše, stejně jako rozumová a mravní vyspělost u mladistvých pachatelů a v této kapitole se budu věnovat skutkové podstatě trestného činu, jako typovému znaku formálního pojetí trestného činu - typové nebezpečnosti.

Skutková podstata trestného činu je souhrn typových znaků trestného činu určitého druhu, typických pro nebezpečnost činu tohoto druhu pro společnost. Pojem skutkové podstaty trestného činu lze tedy definovat jako souhrn typových znaků, kterými se od sebe odlišují různé typy (druhy) trestných činů.³¹⁾

Znaky skutkové podstaty jsou uvedeny zejména v obecné a zvláštní části trestního zákona, ale i v dalších právních předpisech, např. v zákoně č.165/1950 Sb., na ochranu míru. Určitá jednání sice vykazují znaky trestného činu, ale přesto trestním činem nejsou. Jedná se právě o jednání v nutné obraně či krajní nouzi, která sám zákon označuje za beztrestná.

Skutková podstata trestného činu je souhrn znaků, které určují jednotlivé druhy trestných činů a stanoví jejich odlišnosti (např. ublížení na zdraví, znásilnění, únos). Tyto znaky jsou uvedeny jak ve zvláštní, tak i v obecné části trestního zákona a jsou nerozlučně spjaty (např. znaky skutkové podstaty podvodu je nutno hledat nejen ve zvláštní části trestního zákona v ustanovení § 250, ale pokud jde o zavinění i v obecné části trestního zákona v §§ 4-6).

Trestněprávní teorie dělí skutkové podstaty na tři skupiny, přičemž toto dělení má význam z hlediska zavinění vyžadovaného u jednotlivých znaků skutkových podstat. Jedná se o základní, kvalifikované a privilegované skutkové podstaty. Základní obsahují souhrn běžných znaků dané skutkové podstaty. Kvalifikované obsahují základní znaky, spolu s nějakými dalšími znaky, jež typizují vyšší stupeň nebezpečnosti činu pro společnost a jsou spojené s použitím vyšší trestní sazby. Privilegované obsahují, stejně jako kvalifikované, znaky základní skutkové podstaty a zároveň je zde jeden či několik privilegujících znaků, jež snižují nebezpečnost činu pro společnost a tudíž vedou k použití nižší trestní sazby.

Obsah skutkové podstaty trestného činu tvoří čtyři základní atributy - objekt trestného činu, objektivní stránka trestného činu, subjekt trestného činu, subjektivní stránka trestného činu.

a) Objekt trestného činu

Obligatorním znakem skutkové podstaty trestného činu je objekt trestného činu. Objekt trestného činu charakterizují ve vztahu k ostatním znakům skutkové podstaty určité zvláštnosti: má klíčový význam pro skutkovou podstatu trestného činu. Je hlediskem pro systematiku zvláštní

části trestního zákona. Zpravidla není vyjádřen v zákoně a musíme jej dovozovat výkladem.³²⁾

Existují různá vymezení pojmu objekt trestného činu. Zpravidla jej definujeme jako společenské vztahy, zájmy, hodnoty chráněné trestním zákonem,³³⁾ jenž většinou v dispozici skutkové podstaty trestného činu vyjádřeny nejsou. Jen obtížně bychom hledali, kde je v trestním zákoně v dispozici skutkové podstaty trestného činu výslovně uvedena např. svoboda, život, důstojnost člověka či majetek.

Objektem trestného činu je chráněný zájem. Obecně tento chráněný zájem zákonodárce vymezuje v § 1 trestního zákona, kde zákonodárce stanoví, že je nezbytné „chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob.“ I když jde pouze o výčet demonstrativní, je toto ustanovení prakticky shrnutím zásadních obecných zájmů, jenž je potřebné v demokratické společnosti chránit.

b) Objektivní stránka trestného činu

Objektivní stránku trestného činu charakterizuje způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Znaky charakterizující objektivní stránku trestného činu rozlišujeme na obligatorní a fakultativní. Obligatorními znaky rozumíme jednání, následek a příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem. Mezi fakultativní znaky řadíme zejména místo a čas jednání, jeho účinek, hmotný předmět útoku, použitý prostředek ke spáchání trestného činu a jiné znaky.³⁴⁾

Základní složkou objektivní stránky trestného činu je jednání, pokud ve skutku není obsaženo jednání ve smyslu trestního práva, odpadájí další úvahy o následku a příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem.

Jednáním se rozumí projev vůle člověka ve vnějším světě, jednání ve smyslu trestního práva konání či opomenutí. Zatímco konání

charakterizujeme jako vůlí řízený a k určitému cíli zaměřený svalový pohyb člověka ve vnějším světě (např. pouze konáním lze jiného zavléct do ciziny § 233 tr.zákona), opomenutí je vůlí zdržení se svalového pohybu člověka (např. neposkytnutí pomoci osobě, která při dopravní nehodě utrpěla úraz § 207 tr.zákona), osoba se zdrží jednání, ke kterému byla povinna. Podle ust. § 89 odst. 2 trestního zákona se „jednáním rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen“.

V této souvislosti jde vždy o opomenutí právní, nikoliv morální povinnosti. Taková právní povinnost vyplývá nejen ze zákona či z úředního výroku, ale i ze smlouvy či z okolností a poměrů a také z předchozího nebezpečného jednání (kdo uvede druhého do stavu nebezpečí, ze kterého se uvedený nemůže sám bez jeho pomoci zachránit, má vůči němu povinnost jej před nebezpečím chránit).

Trestné činy, jež lze spáchat jen konáním, nazýváme komisivní delikty. Oproti tomu trestné činy, které lze spáchat jen opomenutím povinného jednání nazýváme omisivní delikty.

Jednání je postaveno na dvou kumulativních složkách, a to fyzické a psychické. Jak naznačeno, tyto složky musí existovat souběžně, tudíž k fyzické složce jednání musí přistupovat složka psychická. Fyzická složka jednání představuje projev člověka navenek, psychická složka je vůlí člověka, jelikož jednání je aktem vůle. O jednání ve smyslu právním by se nejednalo, pokud by bylo uskutečněno například vynuceným fyzickým násilím.

Vraťme se však zpět k objektivní stránce trestného činu, resp. následku jako k dalšímu obligatornímu znaku objektivní stránky trestného činu. Následkem se rozumí ohrožení nebo porušení zájmu chráněného trestním zákonem. Následkem některých trestných činů je porucha (např. pokud pachatel úmyslně usmrtí člověka je toto jednání následkem porušení zájmu společnosti na ochraně života), u jiných trestných činů je následkem ohrožení, reálné nebezpečí vzniku poruchy (např. u trestného činu podle § 179 odst. 1 obecného ohrožení - nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví či škody velkého rozsahu na cizím majetku).

Poslední znak obligatorní skutkové podstaty představuje příčinná souvislost mezi jednáním a následkem. Trestní odpovědnost zakládá skutečnost, že mezi jednáním a následkem (resp. účinkem, pokud je hmotný předmět útoku zákonným znakem objektivní stránky trestného činu) byl příčinný vztah (např. pokud pachatel výstřelem z pistole usmrtil poškozeného, je mezi jednáním pachatele (použití střelné zbraně) a následkem (porušením zájmu na ochranu života poškozeného) příčinná souvislost.

Fakultativní znaky skutkové podstaty trestného činu jsou zejména doba činu, místo činu, prostředky použité k trestnému činu, hmotný předmět útoku a účinek. Pokud objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu některý z těchto znaků povinně vyžaduje, stává se znakem obligatorním. (např. trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 trestního zákona vyžaduje vedle jednání, následku a příčinné souvislosti mezi nimi i hmotný předmět útoku, jímž je člověk a účinek, tzn. způsobení smrti člověka).³⁵⁾

c) Subjekt trestného činu

Subjektem trestného činu může být pouze fyzická osoba, pachatel trestného činu. Podmínkou trestní odpovědnosti pachatele je dovršení patnáctého roku věku a jeho přičetnost. Pokud taková osoba naplní svým jednáním všechny znaky trestného činu, je trestně odpovědná.

K podmínce věku bych chtěla uvést, že předložený návrh rekodifikace trestního zákona má úmysl snížit hranici trestní odpovědnosti na čtrnáct let. Z dostupných materiálů předložených v rámci zamýšlené rekodifikace je však patrné, že toto snížení vzhledem k rostoucí kriminalitě dětí nebude příliš efektivní. Největší nárůst kriminality dětí statistiky zachycují mezi desátým a jedenáctým rokem věku dítěte.³⁶⁾

Ve smyslu trestního práva může jednat pouze osoba fyzická, nikoliv právnická. Současná česká trestněprávní nauka vychází z názoru, že právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí bez reálného podkladu, nemá vůli, bez vůle není viny, a tedy ani trestní odpovědnosti.³⁷⁾

Ustanovení § 90 odst. 2 zakotvuje případ, kdy zákon stanoví, že „jestliže pachatel musí být nositelem zvláštní povinnosti, způsobilosti nebo postavení, postačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná.“ Trestně odpovědný za trestné činy spáchané ve sféře právnické osoby může být jen jednotlivec, jenž jednal jménem právnické osoby a dopustil se pro společnost nebezpečného jednání, jehož následek zavinil.

V této souvislosti si dovoluji odbočit k připravované rekodifikaci trestního zákona, jenž má v úmyslu umožnit za striktně vymezených podmínek vyvození trestní odpovědnosti právnických osob, která bude uplatňována vedle odpovědnosti osob fyzických. Předpokládá se zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jako výraz skutečnosti, že právní řád musí umožnit účinné sankcionování protiprávního jednání korporací, tedy subjektů, které ovlivňují a kontrolují většinu oblastí života společnosti.

V úvahu připadají jen ty společnosti, které mají personální substrát, tedy povahu korporací. Právnická osoba bude odpovídat za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona anebo takové následky zaviněně způsobila. V rámci navrhované úpravy bude řešena tedy i subjektivní stránka z hlediska jejího rozsahu tak, že by měla zahrnovat možnost právnické osoby při zachování řádné péče následek odvrátit nebo odstranit, anebo pokrývat skutečnost, že právnická osoba následek zaviněně způsobila. Trestní odpovědnost právnických osob bude patrně přípuštěna za podmínek uvedených ve zvláštním zákoně.³⁸⁾

d) Subjektivní stránka trestného činu

Subjektivní stránka trestného činu charakterizuje v podstatě vnitřní znaky trestného činu. Tyto vnitřní znaky se týkají duševního života pachatele, jeho vnitřní psychiky.

Jejím povinným a nejvýznamnějším znakem je zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti. Zavinění je podmínkou trestní odpovědnosti, jde o jediný obligatorní znak subjektivní skutkové podstaty, jenž se vyznačuje se zásadou, že „bez zavinění není trestní čin ani trest.“ Tato zásada je obsažena v ustanovení § 3 odst. 3 a dále z hlediska úmyslu, nedbalosti a polehčujících a přitěžujících okolností rozpracována v §§ 4 - 6 trestního zákona.³⁹⁾

Trestněprávní teorie charakterizuje zavinění jako vnitřní (psychický) vztah člověka v podstatě ke všem skutečnostem, jenž jsou znakem skutkové podstaty trestného činu a které zakládají trestný čin, ať jsou vytvořené pachatelem nebo objektivně existují bez jeho příčin.

Zavinění je postaveno na dvou složkách, složka vědění a složka volní. Na tomto základě jsou v trestním zákoně vybudovány dvě základní formy zavinění. Zavinění úmyslné (dolózní) a zavinění z nedbalosti (kulpózní).

Úmysl a nedbalost jsou jediné formy zavinění v našem trestním právu. Platná právní úprava je tedy založena na bipartici zavinění (úmysl, nedbalost). Při každém trestném činu musí být dána jedna z uvedených forem zavinění.⁴⁰⁾

Dolózní zavinění členíme na úmysl přímý a úmysl nepřímý. Charakteristika úmyslných zavinění je zakotvena v § 4 trestního zákona, pod § 4 písm. a) tr.zákona, nalezneme definici úmyslu přímého, „pachatel chtěl způsobem v trestním zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem,“ pod ustanovením § 4 písm. b) nalezneme definici nepřímého úmyslu, „pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn.“

Kulpózní zavinění rozlišujeme jako nedbalost vědomou a nevědomou. Nedbalost vědomá je obsažena v § 5 písm. a) tr.zákona. V tomto případě pachatel ví, že se může dopustit ohrožení nebo porušení trestním zákonem chráněného zájmu, ale bez přiměřených důvodů spoléhá na to, že se tak nestane. Nevědomou nedbalost zakotvuje ustanovení § 5 písm. b) trestního zákona. Zde pachatel neví, že může ohrozit nebo porušit trestním zákonem

chráněný zájem, ačkoliv to vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

Ostatní znaky subjektivní stránky trestného činu mají fakultativní charakter, znamená to, že jsou zákonnými znaky pouze některých trestných činů. Jedná se o pohnutku (motiv) činu, cíl (záměr) pachatelova trestného jednání. Pokud je pohnutka či účel znakem skutkové podstaty, tak jak je tomu například v ustanovení § 221 odst. 2 písm. b) tr.zákona „pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo pro to, že je bez vyznání,“ je k naplnění této skutkové podstaty nezbytná. Stejně tak tomu je i u cíle trestného činu. Například u pokračování v trestném činu či u trestných činů hromadných je společný cíl jednání pachatelů podstatným znakem.

V souvislosti se zaviněním, je stěžejním ustanovením § 3 odst. 3 trestního zákona, jenž obsahuje zásadu, že „k trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“

e) Omyl a jeho význam v trestním právu

Zvláštní a neopomenutelnou kategorií související se shora uvedenou tematikou je omyl a jeho význam v trestním právu. Omyl v trestním právu se vyznačuje neshodou pachatelova „vědění“ (jeho vnímání, jeho představy) se skutečností, ať již z důvodu, že si pachatel vůbec neuvědomil nějakou skutečnost, nebo proto, že o ni měl nesprávnou představu.⁴¹⁾

Neshoda může vycházet z okolností právních, může tedy spočívat buď v neznalosti trestního zákona nebo v jeho chybné interpretaci. Zde je namístě podotknout, že v českém právní řádu platí zásada „ignorantia iuris non excusat“ - neznalost zákona neomlouvá.

Pokud neshoda vychází z okolností skutkových, jedná se o omyl skutkový, jenž apriori rozlišujeme na omyl negativní a pozitivní. O omyl

negativní půjde tehdy, když pachatel střílí do křoví v domnění, že je tam liška a ve skutečnosti zasáhne člověka. Omyl negativní je opakem pozitivního omylu. Pachatel se domnívá, že souloží s dívkou mladší patnácti let a ono jí je let osmnáct. Pachatel má v tomto případě úmysl spáchat trestný čin. Takové jeho jednání je tedy trestné jako pokus dle § 8 trestního zákona, popřípadě jako příprava k trestnému činu podle § 7 trestního zákona, pokud je pro společnost nebezpečné ve smyslu těchto ustanovení.⁴²⁾

Zvláštní případy skutkového omylu jsou omyl v předmětu útoku či omyl v kauzálním průběhu (aberrace) a jeho zvláštní druh tzv. dolus generalis.

Z hlediska okolností vylučujících protiprávnost je tento institut velmi důležitý. Zejména za situace, že pokud se někdo mylí ve skutkových okolnostech, jenž dle jeho názoru zakládají například nutnou obranu, bude takové jeho jednání posuzováno právě podle pravidel o skutkovém omylu.

f) Protiprávnost versus zánik trestnosti

Ke znakům trestného činu dále trestněprávní nauka řadí protiprávnost, jelikož trestným činem může být pouze čin nedovolený, protiprávní. Takový čin je pak v rozporu s celým právním řádem.

Protiprávnost se dovozuje z právní řádu jako z celku a zpravidla se dovozuje z porušení právních norem mimotrestních, například pravidel silničního provozu, předpisů o bezpečnosti práce, zdravotnických předpisů, předpisů o nakládání s výbušninami, jedy, omamnými látkami apod.⁴³⁾

Trestní zákon v některých ustanoveních zvláštní části protiprávnost výslovně uvádí, například u trestného činu neoprávněného podnikání podle § 118 trestního zákona, pachatel „neoprávněně“ ve větším rozsahu poskytuje služby...“ Toto je charakteristické pro skutkové podstaty, kde se běžně vyskytují dovolená jednání stejného druhu. Z některých skutkových podstat protiprávnost vyplývá a někde je jí třeba dovodit. Tak tomu je například u trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1 trestního zákona „kdo jiného

úmyslně usmrtí,“ pokud ale „tento čin není výjimečně dovolen,“ například právě z důvodů nutné obrany dle ustanovení § 13 trestního zákona.

Schází-li protiprávnost, nejde od počátku o trestný čin. V ustanoveních §§ 13- 15 trestního zákona jsou popsány právě takové okolnosti, jenž protiprávnost vylučují a to od samého počátku. Zároveň vylučují trestní odpovědnost, neboť vylučují nejen skutkovou podstatu, ale také nebezpečnost činu pro společnost, trestní teorie je označuje za okolnosti vylučující protiprávnost.

Od této situace, od okolností, jenž protiprávnost vylučují od samého počátku, je však nezbytné odlišit situaci jinou, a to kde na počátku o trestný čin jde, ale dodatečně jeho trestnost zanikla. Situaci zániku trestnosti, resp.trestní odpovědnosti řeší § 65 a násl. trestního zákona. Ustanovení § 65 trestního zákona lze užít ve vztahu ke každému trestnému činu a je ve vztahu ke všem ostatním důvodům zániku trestnosti ustanovením podpůrným. Ustanovení § 65 trestního zákona stanoví, že „trestnost činu, který byl v době spáchání pro společnost nebezpečný, zaniká, jestliže vzhledem ke změně situace anebo vzhledem k osobě pachatele pominula nebezpečnost trestného činu pro společnost.“ Jedná se o ty skutečnosti, které se staly po spáchání trestného činu, ale dříve než o něm bylo pravomocně rozhodnuto, a které navždy způsobují zánik práva státu na potrestání pachatele.⁴⁴⁾

Tyto skutečnosti jsou alternativní, a proto k uplatnění tohoto institutu postačí existence kteréhokoliv z nich. Vzhledem k významu pro určení stupně nebezpečnosti pro společnost se však zpravidla uplatňují v úzké souvislosti.

Změnou situace se rozumí podstatná změna sociálně politických poměrů, ovlivňující hodnocení významu objektu konkrétního trestného činu a snižující tak stupeň nebezpečnosti pro konkrétní případ (např. okolnost, že vyzrazené skutečnosti již nejsou předmětem ochrany utajovaných skutečností podle zákona č.148/1998 Sb.).⁴⁵⁾

Tento případ je třeba odlišit od případů, kdy zanikne typová společenská nebezpečnost určité skupiny případů, zrušením příslušného

ustanovení trestního zákona. Zde se přednostně uplatní ustanovení § 16 o časové působnosti.

Vzhledem k osobě pachatele zaniká trestnost tehdy, přestane-li být pachatel nebezpečný v důsledku stabilnější změny svého chování, která prokáže, že z jeho strany zřejmě nehrozí opětovné spáchání podobného trestného činu a postoj pachatele k dříve jím porušeného zájmu svědčí o jeho nápravě (pachatel dokonaného trestného činu neposkytnutí pomoci bezprostředně nato poskytne pomoc za vynaložení mimořádného úsilí a za značného rizika pro sebe). Konkrétně mezi tyto skutečnosti řadíme například zánik nebezpečnosti činu pro společnost, účinnou lítost, promlčení trestního stíhání či milost prezidenta republiky.

IV. Okolnosti vylučující protiprávnost

1. Obecný úvod

V předchozí kapitole jsem se věnovala formálnímu a materiálnímu znaku trestného činu, důvodem tohoto mého počinání je skutečnost, že s nimi velmi úzce koresponduje institut okolností vylučujících protiprávnost. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou vlastně jedním z projevů zásady materiálního (materiálně - formálního, formálně - materiálního) pojetí trestného činu. Jednání konkrétní osoby naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu a navenek se jeví jako např. dokonaný trestný čin, schází mu však společenská nebezpečnost, tudíž zde absentuje materiální znak trestného činu.

Za hlubší teoretické rozpracování nutné obrany a postavení okolností vylučujících protiprávnost v systému trestního práva hmotného vděčíme zejména V.Solnařovi, za jehož největší příspěvek v tomto směru lze považovat zejména osamostatnění společenské nebezpečnosti, jako materiálního znaku a jeho povýšení ze znaku skutkové podstaty na okolnost charakterizující trestný čin jako celek, stejně jako vymezení vztahu mezi společenskou nebezpečností a protiprávností činu.⁴⁶⁾

Jednotlivé skutkové podstaty shrnují typické znaky činů určitého druhu, jenž jsou společensky nebezpečné. Při jejich nezbytné abstrakci, není vyloučené, že zahrnou i situace, kde jinak trestné jednání tuto společenskou nebezpečnost, jenž právě jeho trestnost vylučuje, postrádá. Je tedy žádoucí takové případy co nejvíce typizovat a určit jejich znaky, jelikož se jedná o ty případy, které jsou mnohdy shodné pro více či všechny skutkové podstaty.

Jde tedy o určité typizované výjimky, které vylučují určité typy jednání z dosahu skutkových podstat a způsobují tím, že tato jednání nebudou trestná (tzv. negativní znaky trestnosti). Naše teorie a nauka vytvořily a uznávají takto zvláštní okolnosti vylučující společenskou nebezpečnost, protiprávnost a tím i trestnost činu. Tyto okolnosti způsobují, že čin, který jinak naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, není nebezpečný pro společnost a tudíž ani není trestným činem.⁴⁷⁾

Tyto okolnosti spojují určité společné rysy, které vytváří okruh podmínek pro jejich použití. Uplatňují se tehdy, je-li jinak naplněna skutková podstata některého trestného činu. Trestní zákon z jejich dosahu nevylučuje žádné skutkové podstaty, každá z těchto okolností přichází v úvahu u kteréhokoliv trestného činu. Zásadně je to záležitostí faktickou, nikoliv právní, stěžejní pro posouzení použití některé z okolností vylučujících protiprávnost je vždy konkrétní situace.

Jak výše uvedeno, tyto okolnosti vylučují společenskou nebezpečnost činu, způsobují, že jednání již není společensky nebezpečné a až na výjimky mají společensky prospěšný charakter. Mají stejný právní důsledek, vylučují společenskou nebezpečnost, protiprávnost a tím i trestnost činu, takže již od samého počátku se nejedná o trestný čin. Tato skutečnost nevylučuje postižení takového činu sankcemi jiných právních odvětví, například u náhrady škody v režimu práva občanského. Je-li dána kterákoliv z těchto okolností, není možné proti ní užít jednání žádné z ostatních okolností (například nutná obrana není možná proti jednání v krajní nouzi a naopak).⁴⁸⁾

Všechny okolnosti vylučují protiprávnost a trestnost od samého počátku, jsou významově shodné a mají i stejné důsledky. Každá z těchto okolností představuje okruh podmínek, které musí být splněny. Tyto podmínky se od sebe liší co do charakteru, tak i do kvantity, a proto se do určité míry kříží. Dochází k situacím, že jedna překrývá druhou, potom ve smyslu subsidiarity a speciality stačí, je-li naplněna okolnost subsidiární. Platí zde tedy právě opačný postup než je pravidlem u speciality a subsidiarity podmínek trestnosti. Je-li tedy výjimečně splněno současně více těchto podmínek, mají všechny společně stejný účinek jako kterákoliv z nich samostatně, z hlediska trestnosti či beztrestnosti není tedy rozdíl. Jeden právní účinek lze odvodit z více právních důvodů.⁴⁹⁾

Současná právní úprava některé okolnosti vylučující protiprávnost uvádí přímo v trestním zákoně, ty další je třeba dovodit z jiných právních předpisů.

Trestní zákon ve své obecné části, hlavě druhé – základy trestní odpovědnosti, upravuje tři typy okolností vylučujících protiprávnost. Jedná o

nutnou obranu podle ustanovení § 13 trestního zákona, krajní nouzi podle ustanovení § 14 tr.zákona a oprávněné použití zbraně podle § 15 trestního zákona.

Další právní předpisy, jenž upravují okolnosti vylučující protiprávnost jako je plnění jiných práv a povinností, dovolené riziko ve výrobě a výzkumu a svolení poškozeného jsou například, zák.č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie ČR, zák.č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu či zák.č. 285/2002 Sb., transplantační zákon.

2. Okolnosti vylučující protiprávnost vyplývající z trestního zákona

Bylo konstatováno, že trestní zákon upravuje tři typy okolností vylučujících protiprávnost nutnou obranu, krajní nouzi a oprávněné použití zbraně.

a) Nutná obrana

Tento institut je v obecné části trestního zákona zakotven v ustanovení § 13 hlavy druhé. Zákonodárce ho vymezil jako „čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.“

Nutná obrana tedy zahrnuje dvě podmínky, které musí být splněny kumulativně,

- odvracení útoku hrozícího nebo trvajícího na zájem chráněný trestním zákonem,
- obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Právě s ohledem na výše uvedené podmínky, je dovolená obrana ve vztahu k dalšímu případu okolností vylučujících protiprávnost krajní nouzi speciálním, privilegovaným případem. Místo jakéhokoliv nebezpečí (podstatný znak krajní nouze) je tu útok (úmyslné protiprávní jednání člověka, útok je vlastně kvalifikovaným nebezpečím). Škoda nevzniká komukoliv (krajní nouze), ale pouze útočníkovi.⁵⁰⁾

Na tomto místě si dovoluji opustit shora uvedený institut, abych se mu mnohem podrobněji mohla věnovat v následujících kapitolách.

b) Krajiní nouze

Krajiní nouzi upravuje trestní zákon v ustanovení § 14 trestního zákona, následovně: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajiní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“

Obecně lze za smysl krajiní nouze označit vylučování protiprávnosti (trestnosti) činů, které byly spáchány při odvracení nebezpečí, hrozícího právem chráněným zájmům. Konkrétně je však cíl tohoto institutu velmi úzce spjat s tolerovaným poměrem následku, který hrozil, a následku, který skutečně nastal, tedy s tzv. proporcionalitou následků.

Jde o institut, který prakticky spočívá ve střetu chráněných zájmů, přičemž jeden z nich je třeba obětovat k záchraně druhého. Jednání v krajiní nouzi vylučuje nejen trestní odpovědnost, ale zároveň i odpovědnost občanskoprávní. Podle ustanovení § 418 odst. 1 občanského zákona platí, že „Ten kdo způsobil škodu, když odvracel přímo hrozící nebezpečí, které sám nevyvolal, není za ni odpovědný, ledaže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak, anebo jestliže je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“

Typickým příkladem jednání v krajiní nouzi je judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky Rt 19/1968. Jede-li řidič motorového vozidla v podnapilém stavu vozidlem jenom proto, aby po dopravní nehodě zajistil lékařskou pomoc pro zraněného účastníka nehody, přichází v úvahu posuzování tohoto jednání z hlediska ustanovení § 14 trestního zákona.⁵¹⁾

Institut krajní nouze se v historickém kontextu ve svém základu odvíjel od zákona č. 117/1852 ř.z., jenž platil na území dnešní České republiky od roku 1852 do roku 1950. V § 2 písm. g) upravoval krajní nouzi jako jednu z okolností, vylučujících "zlý úmysl", již bylo ke spáchání zločinu zapotřebí a definoval ji jako skutek, který se stal z "neodolatelného donucení". Stručnost tohoto zákonného vymezení ponechávala široké pole působnosti právní praxi a teorii. Ty obě připouštěly, aby osoba, jednající ve stavu krajní nouze, způsobila stejně velkou škodu, jako jí hrozila.

Právní autority tehdejší doby své názory opíraly o úvahu, že pouze na člověku abnormální morální síly lze žádat, aby obětoval raději stejně cenný statek svůj než cizí. Tehdejší koncepce krajní nouze tedy pokládala za cíl tohoto institutu vyloučení potrestání osob, které v okamžiku bezprostředního nebezpečí podlehly svému sobectví a i když jejich jednání nebylo hodnoceno jako morální, jeho pohnutka, totiž nedostatek altruismu, nebyla pokládána za dostatečný důvod k potrestání.⁵²⁾

S účinností trestního zákona č. 86/1950 Sb. se smysl institutu krajní nouze změnil. Zřejmě v přesvědčení, že občané lidově demokratické republiky jsou a musejí být abnormálně morálně vyspělí, v § 9 odst. 1 tento zákon stanovil, že škoda, způsobená při odvracení nebezpečí musí být menší než ta, která hrozila. Trestní zákon č. 140/1961 Sb., který ve znění pozdějších změn a doplňků platí dodnes, pokračoval v koncepci, vytyčené svým předchůdcem. Podmínku proporcionality sice poněkud zmírnil - stanovil, že způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

Podmínkami jednání v krajní nouzi dle současné právní úpravy jsou:

- existence nebezpečí, které přímo hrozí některému ze zájmů chráněných trestním zákonem,
- nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak, tzv. subsidiarita,
- následek způsobený v krajní nouzi při odvracení nebezpečí nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil tzv. proporcionalita.

- *existence nebezpečí, které přímo hrozí některému ze zájmů chráněných trestním zákonem*

Nebezpečí může mít různý původ, jenž nemá zpravidla rozhodující význam. Může vzniknout živelně (požár či povodeň), napadením zvířete nebo člověkem (řidič automobilu při dopravní nehodě). Nebezpečí může být způsobeno i tou osobou, která je sama ohrožena (např. člověk dráždil psa, který na něho následně zaútočil). Může mít původ i v útoku jiného člověka. V takových případech jde o krajní nouzi, a ne o nutnou obranu, tehdy, pokud jednáním jinak trestným je způsobena škoda jinému než útočníkovi.

Jak výše uvedeno, nebezpečí musí působit přímo (bezprostředně). Vývoj konkrétní situace spěje v rychlém sledu k porušení zájmu chráněného trestním zákonem. Krajní nouze nebude přípustná, pokud již nebezpečí pominulo, či hrozí teprve v budoucnu.

Omyl jednajícího v tom, že nebezpečí přímo hrozilo, se posuzuje podle zásad o omylu v trestním právu, popsáno v kapitole II. V této souvislosti je důležitá i subjektivní stránka, zachránce musí jednat s úmyslem odvrátit nebezpečí přímo hrozící chráněnému zájmu, podstatnou je otázka zavinění.⁵³⁾

- *subsidiarita*

Formulace podmínky subsidiarity, zní: "Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak." Požadavek subsidiarity má kořeny ve skutečnosti, že odvrácení nebezpečí se nejčastěji dotýká zájmů třetích osob, které na vzniku nebezpečí nemají žádný podíl, a proto lze-li nebezpečí odvrátit bez ohrožení jejich zájmů, je třeba tomuto způsobu dát přednost a nepřesunovat tak nebezpečí ze sebe na jiné.

Na druhé straně je nezbytné vzít v úvahu postavení jednajícího, ten se většinou rozhoduje ve stavu tísně a rozrušení a shora uvedený

požadavek na něho mnohdy klade nepřiměřené požadavky. Tuto otázku se snaží zodpovědět autoři brněnské učebnice trestního práva, když konstatují, že jde o krajní nouzi, jestliže nebezpečí nelze odvrátit bez způsobení škody a v konečném důsledku je způsobená škoda menší než ta, která hrozila.⁵⁴⁾ Z tohoto rozšiřujícího, resp. opravného výkladu, zpravidla ve prospěch pachatele vyplývá, že vžitou interpretací slovního spojení "odvrátit jinak" je u nás "odvrátit bez způsobení škodlivého následku". Zákon pak klade na osobu odvracející škodu právě přiměřené nároky a nedochází k absurdním situacím. Otázkou však zůstává, zda je takový rozšiřující výklad, jakkoliv ve prospěch pachatele, ještě výkladem dovoleným.

- *proporcionalita*

Na jedné straně stojí chráněné zájmy, na straně druhé pak zájmy, které byly obětovány. Krajní nouze bude vyloučena tam, kde je podle průměrného, individuálního úsudku zřejmé, že je obětovaný zájem rovnocenný nebo ještě závažnější než ohrožený zájem. Podle principů krajní nouze například nelze k záchraně vlastního života usmrtit jiného. Pojem zřejmě stejně závažný je pojmem subjektivním, vždy bude záležet na posouzení konkrétních zájmů obětovaného i ohroženého.

O vybočení z mezí krajní nouze půjde v případě, že způsobený následek byl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, jenž hrozil (exces intenzivní) nebo jednání nebylo provedeno v době, kdy nebezpečí bezprostředně hrozilo, tj. stalo se předtím nebo potom (extenzivní exces). Dále pak v situaci, kdy nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, tj. s méně závažnými následky, nebo byla tu povinnost nebezpečí snášet.⁵⁵⁾

Při nedodržení podmínky proporcionality, která je základní podmínkou jednání ve stavu krajní nouze, dojde k překročení mezí krajní nouze. V případě, že je spáchán trestný čin při odvracení útoku nebo jiného nebezpečí a nejsou zcela splněny podmínky krajní nouze, je tato skutečnost polehčující okolností. Trestní zákon však mezi těmito skupinami v § 14 (krajní nouze) a § 33 písm. f) (polehčující okolnosti)

nijak nerozlišuje. Jeho přístup není nesprávný, nicméně vede k tomu, že pojmu "překročení mezi krajní nouze" se používá ve významu "nesplnění některé z podmínek krajní nouze."

Charakter jednání v krajní nouzi je vlastně v podstatě velmi podobný charakteru jednání v nutné obraně, přičemž motivy jednání, chránit oprávněné a chráněné zájmy, jsou shodné. Prioritou je ochrana individuálních i společenských zájmů. Jde tu však o kolizi dvou zájmů, přičemž musíme preferovat jeden z nich na úkor druhého. Oba instituty jsou společensky prospěšné, jelikož vylučují společenskou nebezpečnost, protiprávnost i trestnost. Jsou právem, nikoliv, až na výjimky, povinností občana. Krajní nouze nebude přípustná tam, kde je přípustná nutná obrana, a toto pravidlo platí i naopak.

Soustředíme se však na znaky, jenž tyto dva instituty odlišují. Rozhodujícím rozdílem je skutečnost, že zatímco u nutné obrany je škoda způsobena vždy jen útočníkovi, při krajní nouzi směřuje jednání proti třetí osobě, jenž se na vzniku nebezpečí či útoku nepodílí, tudíž škoda může být způsobena prakticky komukoliv.

V této souvislosti Nejvyšší soud vydal judikované rozhodnutí Rt 9/88, jenž konstatuje, že nebezpečí, které občan odvrací v krajní nouzi, může spočívat i v útoku člověka. V takovém případě jde o krajní nouzi, nikoliv o nutnou obranu v případě, že jednáním jinak trestným je způsobena škoda třetí osobě.⁵⁶⁾

Jako příklad si dovolím uvést tento modelový případ. Pachatel s namířenou pistolí a slovy „dej peníze nebo střelím“, napadl poštovní doručovatelku v den, kdy u sebe měla značnou finanční částku, jelikož roznášela přeplatky za vodné a stočné. Poštovní doručovatelka však zareagovala pro pachatele nezvykle, když ho několika chvaty skolila k zemi a způsobila mu těžké poranění hlavy. V tomto případě poštovní doručovatelka jednala v mezích nutné obrany dle ustanovení § 13 trestního zákona. V případě, že by poštovní doručovatelka neovládala bojové umění, pachatele nepřemohla a peníze mu pod výše uvedenou hrozbou vydala, jednala by v krajní nouzi podle ustanovení § 14

trestního zákona, jelikož škoda by vznikla někomu jinému než útočnickovi.⁵⁷⁾

Trestní zákon klade na jednání v krajní nouzi přísnější podmínky, než na jednání v nutné obraně, a to právě z výše uvedeného důvodu, že škoda vzniká někomu jinému, kdo se na útoku nepodílí, nezavinil ho a mnohdy není na místě ani přítomen.

Zatímco nutná obrana je přípustná pouze proti útočnickovi, kterým je vždy fyzická osoba, u krajní nouze vychází nebezpečí i z jiných událostí, je to mnohdy vis maior, přírodní síly či selhání technických zařízení. Jak shora uvedeno, předpokládá tento institut proporcionalitu, porovnávají se výše způsobené škody a vychází se z požadavku, že následek způsobený v krajní nouzi při odvracení nebezpečí nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

Krajní nouze je charakteristická, na rozdíl od nutné obrany, vždy subsidiaritou jednání, škodu je možno třetím osobám způsobit jen tehdy, nebylo-li možno nebezpečí odvrátit jinak. Dovolená obrana je v tomto ohledu více orientovaná na subjekty tohoto institutu, obránce a útočníka, s tím, že je možno se bránit ihned, jelikož na útočníka se nemusí brát tolik ohledů, jako na třetí osobu, již vzniká škoda při krajní nouzi.

Z výše uvedeného je zcela zřejmé, že tyto dva instituty jsou vzájemně propojené, do jisté míry se prolínají, ale přesto jsou nezaměnitelné. Jak již shora uvedeno, nutná obrana je privilegovaným případem krajní nouze, právě z důvodu, že pojem nebezpečí v sobě obsahuje i protiprávní jednání člověka. Naproti tomu, institut krajní nouze je zejména z hlediska subsidiarity a proporcionality více omezen.⁵⁸⁾

Závěrem lze uvést, že případy krajní nouze se v běžném životě vyskytují zřídka, což je způsobeno právě skutečností, že pojem nebezpečí je obecnější a obsahuje v sobě i protiprávní jednání člověka.

c) **Oprávněné použití zbraně**

V pořadí třetí okolností vylučující protiprávnost je podle ustanovení § 15 trestního zákona oprávněné použití zbraně. Oprávněné použití zbraně je důvodem vylučujícím protiprávnost a nebezpečnost činu pro společnost. Trestní zákon v ustanovení § 15 stanoví, že “trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích zmocnění příslušných zákonných předpisů.“ V těchto předpisech nalezneme důvody a rozsah možnosti použití zbraně a současně úpravu určitých kategorií osob, oprávněných nosit a užit zbraň. Skutečnost, že se od těchto osob vyžaduje, aby odvracely útoky na právem chráněné zájmy, aby snášely a odvracely zvýšené nebezpečí, je důvodem poskytnutí účinnější právní ochrany.

Shora uvedenými zákonnými předpisy se rozumí zejména zákony, ale mohou to být i podzákonné právní předpisy vydané v mezích stanovených zákonem pro činnost ozbrojených sil a sborů, které použití zbraní blíže konkretizují. Tyto předpisy pouze upřesňují podmínky pro použití zbraní, nemohou zakotvit mírnější podmínky, naopak konkretizací určité skutečnosti, vlastně oprávněné použití zbraně více zužují.

Příslušné právní předpisy stanoví, co se rozumí pod pojmem zbraň. V těchto předpisech je tento pojem definován různě, například v zákoně o Bezpečnostní informační službě se zbraní rozumí jen střelná zbraň. Zákon o Policii ČR rozumí zbraní zbraň střelnou, bodnou a sečnou. Obecně lze říci, že za zbraň je nutno považovat zbraň v technickém smyslu.⁵⁹⁾

Obecně však platí, že tento pojem je pro účely tohoto ustanovení formulován úžeji než obecný pojem zbraně v § 89 odst. 5 trestního zákona, přičemž jádrem tohoto pojmu je střelná zbraň. Ze speciálních předpisů pak vyplývají podmínky užití, které ve většině jsou konkrétnějším rozvedením ustanovení o nutné obraně. Na rozdíl od nutné obrany se vždy vyžaduje dodržení zásady subsidiarity (nejprve je třeba vyčerpat mírnější donucovací prostředky, pro některé případy je

užití střelné zbraně výslovně zakázáno, jako např. proti těhotným ženám, dětem, starým osobám).

Oprávněné použití zbraně je upraveno zejména v následujících předpisech:

- zákon č. 283/1991 Sb., o České policii ve znění novel, §§ 39-42 ,
- zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky, § 42,
- zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, § 20 ,
- zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě ČR, § 5,
- zákon č. 76/1959 Sb. o některých služebních poměrech vojáků, v úplném znění pod č. 361/1992 Sb., § 34 ,
- zákon č. 124/1992 Sb., o Vojenské policii, § 34 ,
- zákon č. 67/1992 Sb., o Vojenském obranném zpravodajství, § 9 písm. d),
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR, §18 ,
- zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, § 40 ,
- zákon č. 96/1977 Sb., o hospodaření v lesích, § 24 .

V rámci úpravy oprávněného držení zbraně ve shora uvedených zákonech, bych upozornila zejména na ustanovení §§ 39 až 41, zákona č.283/1991 Sb., v platném znění, z nichž lze vyvozovat, že jsou vlastně konkretizací obecných podmínek nutné obrany a krajní nouze. Příkladem je ustanovení § 39 odst. 1 písm. a), dle něhož je policista oprávněn užít zbraň, „aby v případě nutné obrany nebo při pomoci v nutné obraně odvrátil přímo hrozící nebo trvajícím útok vedený proti jeho osobě nebo útok na život nebo zdraví, jiné osoby.“ Vedle tohoto typicky zužujícího ustanovení stojí i ustanovení rozšiřující, jako

například § 39 odst. 1 písm. b) citovaného zákona, dle kterého je policista oprávněn použít zbraň i v případě, „jestliže se nebezpečný pachatel, proti němuž zakročuje, na jeho výzvu nevzdá, nebo neopustí úkryt.“ Jak z tohoto ustanovení vyplývá, je podmínkou oprávněného použití zbraně to, že zákrok policisty směřuje proti nebezpečnému pachateli trestné činnosti, jenž se na jeho výzvu například „jménem zákona, stůjte nebo střelím,“ nevzdá.

Typickým příkladem oprávněného použití zbraně v souvislosti s aplikací § 39 zákona č.283/1991 Sb., o Policii ČR, v platném znění je následující příklad ze Sborníku příkladů použití donucovacích prostředků a zbraní příslušníky Policie ČR.

V jednom okrese pokračovala série vloupání do obchodů s potravinami. Pachatel se zaměřil především na krádeže potravin, cigaret a alkoholických nápojů. Ze způsobu spáchání vyplynulo, že těchto vloupání se dopouští jeden a týž pachatel. Kriminalisté, po dohodě s majiteli obchodů, do nichž ještě vloupání nebylo provedeno a byl předpoklad, že je pachatel též navštíví, tyto střežili. Jejich předpoklad se vyplnil a pachatel se jedné noci vloupal do obchodu s potravinami, kde drželi hlídku dva pracovníci kriminální služby. Když pachatel vnikl do prodejny, jeden z policistů jej vyzval slovy: „Policie, jménem zákona, dejte ruce nad hlavu a nehýbejte se.“ Pachatel výzvy neuposlechl a sáhl rukou do kapsy kalhot. V jeho ruce se objevila střelná zbraň a proti policistům dvakrát vystřelil. Ihned nato prchal dveřmi v zadní části prodejny, které předtím vypáčil. Hlídka jej pronásledovala, na volném prostranství před prodejnou jej velitel hlídky opětovně vyzval slovy: „Policie, jménem zákona, stůjte, nebo střelím,“ Pachatel se zastavil a opětovně začal proti hlídce ze střelné zbraně střílet. Vzápětí nato vystřelil proti pachateli i velitel hlídky, vypálil dva výstřely ze služební pistole. Pachatel upustil zbraň a skácel se k zemi. Když se hlídka k pachateli dostavila, nejevil již známky života. Lékař při ohledání mrtvého zjistil, že jedna střela jej zasáhla přímo do srdce.

Při prověřování oprávněnosti použití zbraně se velitel hlídky bránil tím, že neměl v úmyslu pachatele usmrtit, ale chtěl ho pouze zneškodnit. Proto také mířil pachateli na spodní část těla. V místech použití zbraně

byla sice snižená viditelnost, ale siluetu pachatele viděl zřetelně a nedovede si vysvětlit, jak je možné, že jej zasáhl do srdce.⁶⁰⁾

Velitel v tomto případě jednal v souladu s ustanovení shora uvedeného § 39 zák.č. 283/1991 Sb. V takovýchto psychicky náročných situacích může dojít i k usmrcení pachatele, přestože jej policista chtěl pouze zranit, aby úspěšně dokončil služební zákrok.

Ustanovení § 15 trestního zákona se vztahuje na zvláštní kategorie státních zaměstnanců, jenž jsou povinni hájit zájmy státu a práva fyzických a právnických osob. Vedle těchto osob, jenž používají zbraň dle výše uvedených předpisů, existují osoby, kterým se poskytuje zbraň k osobním účelům a osobní ochraně, vydáním zbrojního průkazu podle zákona o zbraních a střelivu. Na tyto osoby se nevztahuje ustanovení § 15 trestního zákona, neboť v českém právním řádu zatím neexistuje žádný právní předpis, jenž by tuto skutečnost upravoval. V této souvislosti byl velmi zajímavý zákon z roku 1938 o zbraních, podotýkám, že nikdy nenabyl účinnosti, jenž obsahoval jedno velmi chytré ustanovení, stanovil totiž, že není trestným, kdo má u sebe bez předepsaného povolení ve chvíli nebezpečí zbraň prokazatelně k jeho odvrácení. Ostatně už za Rakouska - Uherska byla tato myšlenka zahrnuta ve zbrojním patentu z roku 1852. Naše právní úprava však nic z toho nepřevzala.⁶¹⁾

Nedostatek platné právní úpravy tedy způsobuje situaci, že tyto osoby mohou užít střelné zbraně a způsobit škodu pouze za splnění podmínek nutné obrany § 13 trestního zákona. Pro zhodnocení situace jako nutné obrany však není rozhodné, zda jednající měl u sebe zbraň legálně či nikoliv. Ustanovení § 15 trestního zákona je velmi obecným ustanovením. V případě, že jsou splněny podmínky nutné obrany, nevylučuje v jejím rámci ani užití nedovolené střelné zbraně. Tato trestná činnost se pak řeší samostatně, například podle § 185 trestního zákona, jako nedovolené ozbrojování.

Zatímco jednání v nutné obraně je až na výjimky právem každého občana, oprávněné použití zbraně je při splnění potřebných podmínek povinností, a pokud tato povinnost není splněna, vystavuje se tím

subjekt možnosti i trestněprávního postihu. Na druhé straně je patrně možno klást na tyto subjekty větší požadavky než na jiné občany, neboť jde o subjekty profesionální, proto tyto případy speciálně školené a technicky vybavené, pro něž se to, co je pro jiné občany mimořádnou situací, stává standardem.⁶²⁾

Praktickým příkladem situace, kde se bude jednat o nutnou obranu je následující modelový případ. Dva černě odění muži zazvonili u bytu Jakuba K. a když jim otevřel, vyzvali jej, aby jim vydal 750 tis. Kč, o nichž věděli, že je má u sebe v bytě. Oba muži měli zastrčené ruce za bundami a Jakub K. se správně domníval, že pod bundami mají zbraně. Jakub K. nejbližšího útočníka udeřil pěstí do obličeje a ten se skácel k zemi. Okamžitě poté udeřil Jakub K. i druhého útočníka do obličeje a vyběhl z bytu se schovat na chodbu za výtahovou šachtu. Poté, co útočníci našli peníze a z bytu s kořistí odešli, vrátil se Jakub K. do bytu a nabídl pistoli. Vykoukl z okna a na útočníky začal křičet nevybíravými výrazy. Jeden z nich se otočil a do okna, jenž bylo v přízemí, namířil pistoli. V tu chvíli Jakub K. vystřelil a muže těžce poranil.

V tomto případě tedy Jakub K. jednal v nutné obraně, jelikož samozřejmě nebyl povinen vyčkávat až útočník vystřelí a také neměl povinnost se před možnou střelbou ukrýt. Jiná situace by nastala v případě, že by Jakub K. z okna vystřelil bez toho, aniž by na něho některý z pachatelů mířil do okna zbraní. Zde by aplikace ustanovení § 13 trestního zákona nepřicházela v úvahu, jelikož nutná obrana vyžaduje hrozící či trvajícím útok na chráněný zájem a v tomto případě by již útok netrval a ani nehrozil.

Z hlediska trvání útoku dle § 13 trestního zákona je zde namístě uvést, že je přípustná obrana majetkových zájmů v době, kdy se lupič násilím zmocnil věcí a s kořistí odchází, jelikož útok na majetkové zájmy stále trvá a neskončil. Pokud by však pachatel přechal bez lupu, jde o útok ukončený, nehrozí již porušení nebo ohrožení chráněných zájmů.⁶³⁾

Podmínky oprávněného použití zbraně mezi něž řadíme přímé a bezprostřední nebezpečí pro právem chráněné zájmy, nemožnost jednat

jinak a dovolenost užití prostředku, jenž osobu co nejméně poškozuje a přitom vede k cíli zákroku, vystupují nad rámec dovolené obrany, doplňují ji. Podstatným závěrem, je skutečnost, že oprávněné použití zbraně konkretizuje a rozvádí ustanovení o nutné obraně, pohybuje se však v jejím rámci.

3. Další okolnosti vylučující protiprávnost

a) Svolení poškozeného

Svolení poškozeného je okolností vylučující protiprávnost, která vychází pouze z právní teorie. Výslovně ji nezakotvuje ustanovení žádného právního předpisu. Tato okolnost je dovozována, zejména z trestního zákona a také například ze zák.č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantaci tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon).

Obsahem této okolnosti je skutečnost, že na základě svolení se čin, který by jinak byl nedovoleným zásahem do práv poškozeného, stává činem dovoleným. Svolení poškozeného se za této situace stává současně důvodem, který vylučuje v určitých případech nebezpečnost pro společnost.⁶⁴⁾

Podmínky, ze kterých je svolení poškozeného právně významné jsou dány tehdy, jde-li o zájmy jednotlivce, o kterých může sám rozhodovat a jejichž porušení se nedotýká zájmů společnosti. Například u trestných činů proti životu a zdraví svolení poškozeného nemůže zásadně vyloučit skutkovou podstatu trestného činu, jelikož společnost má na životě a zdraví jednotlivců zvláštní zájem. Naopak u majetkových trestných činů je svolení významné pro posouzení trestnosti.

Svolení musí být dáno vážně a dobrovolně, určitě a srozumitelně a zároveň osobou, která je schopna učinit závazný projev v takové situaci. Zásadní podmínkou je doba, kdy poškozený svolení dává. Je

zásadní, aby bylo dáno před činem nebo současně s ním. Souhlas daný po činu nevyklučuje trestní odpovědnost, ale zpravidla snižuje společenskou nebezpečnost.

b) Plnění jiných práv a povinností

Jestliže nějaká norma, která je součástí našeho právního řádu, přikazuje jednat určitým způsobem, anebo alespoň dovoluje určitý čin, pak není takový čin pro společnost nebezpečný ani nenaplnuje skutkovou podstatu trestného činu.⁶⁵⁾

Do této kategorie okolností vylučujících protiprávnost řadíme plnění zákonné povinnosti, plnění rozkazu, výkon práva, výkon povolání a výkon dovolené činnosti. Pokud jsou splněny zákonné podmínky, jenž vyžaduje institut těchto okolností vylučujících protiprávnost splnit, jsou taková jednání vždy beztrestnými a dovolenými, a to i v případě, že mají na první pohled znaky skutkové podstaty trestného činu.

Plněním zákonné povinnosti je například jednání soudce, jenž v souladu s trestním řádem, vezme obviněného do vazby, čímž omezí jeho osobní svobodu. Toto omezení je však odůvodněno ustanovením trestního řádu.

Plnění rozkazu, pokud je závazný, nemůže být trestným činem. Tato povinnost vyplývá z konkrétních právních předpisů, jako je např. zák.č.186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie ČR. Nebude však závazný takový rozkaz, jenž je zcela zjevně zločinný, na tuto možnost pamatuje zák.č.186/1992 Sb., v ustanovení § 28 odst. 2, kde mimo jiné uvádí, že „policista je povinen odepřít rozkazu nadřízeného, jestliže by jeho splněním spáchal trestný čin.“

Pokud rodiče zavřou doma dítě, aby se učilo, jde zde o výkon jejich rodičovského práva, tudíž takové jejich jednání nemůže nenaplnovat

skutkovou podstatu trestného činu, a to i přesto, že došlo k omezení osobní svobody dítěte.

Oproti tomu dítě může jednat proti nepřiměřenému trestu rodiče, které už není výkonem práva, ale ohrožením chráněného zájmu dítěte, v nutné obraně. Trest ze strany rodiče musí mít vždy určité meze, proto nebude výkonem práva situace, kdy rodič za banální prohřešek dítě bije či ho psychicky týrá.

Výkon povolání a výkon dovolené činnosti jsou instituty, na něž z hlediska okolností vylučujících protiprávnost hledíme jako na okolnosti, s nimiž bývá spojeno pro život, zdraví a majetek zpravidla nějaké nebezpečí. Podstatnou je společenská užitečnost těchto povolání či činností, jež je všeobecně uznávaná. Pokud se při jejich výkonu nepřekročí dovolená míra nebezpečnosti, nejde o trestný čin, i když dojde k poruše, jež se příslušné právní předpisy snaží čelit.

Výkon povolání je zvláštní skupinou, zejména u lékařské profese. Lékař není trestný za lékařské úkony řádně indikované a provedené a postupuje-li podle pravidel lékařské vědy, v souladu s úrovní a rozsahem poskytování zdravotní péče se současným stavem vědy, nepostihuje ho ani trestní odpovědnost za případný následek spojený s takovým zákrokem. Jestliže pacient nedal svolení k lékařskému zákroku, může se za určitých podmínek jednat o neoprávněný zásah do osobní svobody. Specifickým případem je transplantace orgánů nebo tkáně od živých osob, jelikož takové jednání by bez souhlasu dárce, mohlo naplňovat znaky některého trestného činu proti zdraví. Trestní zákon pamatuje i na možnost případného protiprávního odběru z těla mrtvého člověka a toto zakotvuje jako trestný čin nedovoleného nakládání s tkáněmi i orgány podle ustanovení § 209a trestního zákona.

Ustanovení § 23 zák.č.20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu zakotvuje poučení o souhlasu nemocného. Platí zde, že písemné prohlášení o souhlasu nemocného s jeho ošetřením se nevyžaduje, tzv.pozitivní revers. Svůj souhlas s poskytovanou péčí může pacient kdykoliv odvolat, tedy i v průběhu léčby. V takovém případě si ovšem lékař musí

vyžádat tzv. negativní revers. Vždy si jej lékař vyžádá, odmítá-li nemocný i přes náležité poučení provedení léčebného výkonu, popřípadě ústavní péči.⁶⁶⁾

c) Přípustné riziko

Jde o důvod vylučující protiprávnost, který není v zákoně výslovně upraven a o kterém se hovoří v souvislosti s nevyhnutelným nebezpečím některých společensky vysoce ceněných činností. Podle oblastí lidských činností lze o riziku hovořit zejména tam, kde je třeba činit důležitá rozhodnutí (tzv. riziko ve výrobě a výzkumu, riziko lékařské, riziko hospodářské apod.).⁶⁷⁾

V platné právní úpravě doposud vychází z trestněprávní teorie, například z obecně uznávaných etických zásad - lékařský kodex či vědeckotechnických poznatků.

Podstatné je splnění podmínek dovoleného rizika, tzn. musí se jednat o společensky prospěšný cíl, stupeň dovoleného rizika musí odpovídat očekávanému společensky užitečnému prospěchu a ohrožený člověk musí jednat zcela dobrovolně a je podstatné, aby byl o hrozících nebezpečích dostatečně informován. Takové riziko musí být odůvodněno s všestranným zvážením situace, s přihlédnutím k současnému stavu vědeckých poznatků. Tyto případy nelze bez výjimky podřadit pod krajní nouzi, a proto je tento institut v oblasti vědecké velmi důležitý.

d) Zadržení osoby podezřelé a obviněného

V souvislosti se shora uvedeným výčtem okolností vylučujících protiprávnost, bych se chtěla zmínit o jednom procesnětrestněprávním institutu, který je dle mého názoru žádoucí zařadit mezi okolnosti vylučující protiprávnost. Z hlediska vzniku škody vzniklé při zadržení, má tento institut i významné hmotněprávní důsledky.

Zadržení jako procesněprávní institut je upraveno v §§ 75 a 76 trestního řádu. Zadržení jako zajišťovací procesní úkon je opatřením, které lze v neodkladných a naléhavých případech použít jednak vůči obviněnému (zadržení obviněného podle § 75 trestního řádu), jednak vůči osobě podezřelé ze spáchání trestného činu (zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu (zadržení osoby podezřelé podle § 76 trestního řádu).⁶⁸⁾

Podmínky zadržení ze strany osob zastupujících stát jsou upraveny v rámci shora popsané okolnosti vylučující protiprávnost, kterou je oprávněné užití zbraně. Podmínky zadržení ze strany „neprivilegovaných“ osob, tudíž občanů, kteří nezastupují stát tzv. občanské zadržení upravuje ustanovení § 76 odst. 2 trestního řádu, jenž zakotvuje podmínky pro omezení osobní svobody. Dochází při něm k zásahu do práv chráněných Listinou základních práv a svobod a četnými mezinárodními úmluvami, a to zvláště v souvislosti s tím, že zadržení a tedy i omezení osobní svobody podle ustanovení § 76 odst. 2 trestního řádu, je teorií řazeno mezi okolnosti vylučující protiprávnost.

Nedostatkem platné právní úpravy je, že při zadržení osoby přistižené při trestném činu nebo bezprostředně poté, není stanoveno, jaké prostředky jsou přípustné, jakých forem donucení je možné použít. Zadržení musí být přiměřené. Způsobení modřin nebo drobných poranění při zadržení násilníka lze ještě připustit, otázkou však bude, jak posuzovat zranění, které zadržením zpravidla nebývají způsobeny (zlomené prsty, přeražené žebro).⁶⁹⁾

Při realizaci zadržení tedy může dojít ke zranění či poškození majetku. Dojde-li ke zranění za situace, kdy se zadržovaný proti zadržení brání násilím, je přípustná možnost použití takových metod a prostředků, které mohou takového zadrženého zranit či poškodit jeho majetek.

Zadržení je jednou z okolností vylučujících protiprávnost. Proti takovému jednání, jenž vylučuje protiprávnost činu není nutná obrana přípustná. Naopak, zadržující má právo na nutnou obranu proti tomu,

kdo se zadržení násilím brání, protože tu jde potom ze strany zadržovaného o útok ve smyslu § 13 trestního zákona. V procesu zadržení tak může být zadržujícím užito nutné obrany proti bráncímu se zadržovanému.

Pokud se však zadržovaný proti zadržení brání nikoliv násilím, ale např. útekem nebo odjezdem, nenastává zde již situace, za které je možné užít nutné obrany. Jednání osoby, která má být zadržena, není takového charakteru, že by znamenalo útok na zájem chráněný trestním zákonem. Je proto otázkou, zda při zadržení je dovoleno zadržovaného podezřelého zranit (např. podrazit mu nohy, hodit po něm kamenem či dokonce použít proti němu střelné zbraně), popř. poškodit jeho majetek (např. roztrhnout jeho bundu, poškodit odjíždějící podezřelé osobě její vozidlo). Jsou takové zásahy proti osobě podezřelé v pořádku, jsou-li činěny pouze v rozsahu nezbytném pro zadržení? Uvádí se, že na rozdíl od nutné obrany by nemělo být připuštěno usmrcení při zadržení, neboť by zadržení ztratilo svůj smysl a usmrcením by byl fakticky negován cíl celého trestního řízení a spravedlivé potrestání pachatelů.⁷⁰⁾

Co se týče dalších výše popsaných zásahů do sféry zadržovaného, nelze z platné právní úpravy opravdu činit žádné jasné závěry, opak by byl čistou spekulací. Jisté je jen to, že zadržení vylučuje nezbytné omezení osobní svobody osoby podezřelé. To, zda vylučuje i jiné zásahy do jejích práv, zůstává nejasné. Jakékoliv analogie s nutnou obranou tu pokulhávají v tom, že samotná výše popsaná jednání podezřelého (útek, odjezd), lze jen stěží označit za útok na zájem chráněný trestní zákon. Domnívám se tedy, že je více než žádoucí, aby podmínky „občanského zadržení“ byly upraveny daleko podrobněji.

Apriorní odlišení zadržení a nutné obrany spočívá v jejich účelovém určení. Účelem zadržení je zajistit pachatele trestného činu a dostat jej před soud tak, aby bylo provedeno trestní řízení a následně dosaženo efektivního potrestání pachatele, u nutné obrany je smyslem odvrácení útoku na chráněné zájmy a zabránění případným škodám. Na rozdíl od nutné obrany při zadržení by nemělo být připuštěno usmrcení, jelikož

pak ztrácí účel tohoto institutu svůj význam – pachatel nebude postaven před soud a spravedlivě potrestán.

Oproti nutné obraně jde o ustanovení v mnoha směrech přísnější i vzhledem k tomu, že zájem společnosti na zadržení a trestním stíhání je relativně slabší než na realizaci nutné obrany, a možnost omylu, zejména záměny osob je relativně větší. Při zadržení po ukončení útoku má občan zpravidla více času, aby zvážil a zhodnotil všechny okolnosti případu, a lze po něm žádat vyšší odpovědnost a rozvahu při jeho jednání.⁷¹⁾

V. Definice nutné obrany

Definice nutné obrany je zakotvena v trestním zákoně ustanovením § 13, jenž zní: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“

Je pravdou, že definice nutné obrany je institutem, který byl od přijetí trestního zákona č.140/1961 Sb., jenž nabyl účinnosti dne 1.ledna 1962, jedním z nejméně novelizovaných. Změnu tato definice zaznamenala pouze jedenkrát, a to zákonem č.290/1993 Sb.

Do 31.12.1993 platilo, že nutnou obranou je „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“ Přijetím zákona č.290/1993 Sb., účinného od 1.1.1994, začala platit současná definice nutné obrany.

Právní úprava platná do 31.12.1993 dovoľovala proti útočníkovi použít takovou obranu, která není zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Výklad pojmu "povaha a nebezpečnost útoku" vycházel z toho, že každý útok má určitou povahu a nebezpečnost, přičemž povaha útoku nespočívá jen v jeho intenzitě a nebezpečnost útoku jen v hrozící škodě. Nebezpečnost útoku je dána zejména významem chráněného zájmu, proti němuž útok směřuje, způsobem provedení útoku a jeho následky, osobou útočníka a jeho pohnutkou, okolnostmi, za nichž byl útok spáchán apod. Nebezpečnost útoku je tedy v tomto pojetí celková způsobilost útoku způsobit škodu (poruchu) na zájmech chráněných trestním zákonem.

Kritérium zřejmě nepřiměřenosti obrany, kterým je "povaha a nebezpečnost útoku" ve shora uvedeném smyslu se ukázalo v soudní praxi nevhodné. Mnohdy docházelo k situacím, že orgány činné v přípravném řízení, ale i soudy vykládaly meze nutné obrany příliš úzce.

Novelou trestního zákona došlo k nahrazení termínu „zřejmě nepřiměřená“ pojmem „zcela zjevně nepřiměřená“ a termínu „povahy a nebezpečnosti útoku“ pojmem „způsob útoku.“

Pokud jde o první dílčí změnu, totiž nahrazení termínu „zřejmě“ výrazem „zcela zjevně“ nepřiměřená obrana, nejde o nějaký zásadní posun ve směru posílení postavení osoby jednající za podmínek nutné obrany, neboť pro porovnání obou výrazů lze jen těžko hledat souměřitelná kritéria.⁷²⁾

Podstatnější je druhá dílčí změna, a to nahrazení termínu „povahy a nebezpečnosti útoku“ pojmem „způsob útoku.“ Z textu důvodové zprávy k zák.č.290/1993 Sb. vyplývá, že „způsob útoku“ je užší než pojem „povaha a nebezpečnost útoku“, což rozšířilo meze dovolené obrany.

Nahrazením „povahy a nebezpečnosti útoku“ pojmem „způsob útoku“, který výrazně zúžil kritéria pro posuzování zřejmě nepřiměřenosti nutné obrany, došlo k situaci, že napříště už musí zvažovat jak poškozený při volbě prostředků a způsobů obrany, tak i soud při posuzování mezí dovolené nutné obrany. Pojem „způsob útoku“ v tomto pojetí vyjadřuje nejen způsob provedení útoku, ale i osobu útočníka a jeho úmysly, jež se při útoku projeví, jakož i další okolnosti, za nichž byl útok spáchán, za podmínky, že byly známy a zřejmě poškozenému.

Priměřenost nutné obrany je vždy třeba hodnotit se zřetelem k subjektivnímu stavu osoby, která odvracela útok, tj. podle toho, jak se čin útočníka jevil tomu, kdo jej odvracel, nebo k psychickému stavu obránce a k jeho subjektivnímu náhledu na trvání a nebezpečnost útoku. Tyto přístupy se pak musí projevit i v posuzování nepřiměřenosti nutné obrany ve smyslu § 13 tr. zákona z hlediska použitých prostředků (přesněji předmětů použitých k obraně) a z hlediska škody způsobené útočníkovi.

Touto dílčí novelou se meze nutné obrany v souladu s požadavky teorie a praxe rozšířily tak, aby její podmínky nebyly splněny jen tehdy, jestliže obrana je naprosto nepřiměřená povaze útoku. Odpadl požadavek hodnocení útoku po stránce jeho „povahy a nebezpečnosti“ napadeným.⁷³⁾ Respektuje se

skutečnost, že osoba jednající v obraně často nemůže předem náležitě zhodnotit hrozící nebo trvající útok a zvolit vždy přesně adekvátní prostředky obrany. Proto byl pojem nebezpečnosti útoku, který je značně abstraktní, nahrazen pojmem způsob útoku, který především jeho nebezpečnost charakterizuje.

Současné znění trestního zákona neobsahuje výslovnou definici „způsobu útoku.“ Při výkladu ustanovení § 13 trestního zákona nelze vycházet pouze z výkladu jazykového a je nezbytné přihlídnout i k dalším výkladovým metodám. Je žádoucí hledat odpovídající rovnováhu mezi výkladem jazykovým, vycházejícím čistě z textu zák. 290/1993 Sb., a výkladem historickým, poukazujícím na smysl změny provedené předmětným zákonem, jenž prokazatelně směřoval k rozšíření podmínek nutné obrany. Použitím těchto metod dojdeme k závěru, že termín „způsob útoku“ je užší než termín „povaha a nebezpečnost útoku,“ což znamená rozšíření mezí nutné obrany, neboť odpadl požadavek hodnocení útoku po stránce jeho „povahy a nebezpečnosti“ napadeným.⁷⁴⁾

V této souvislosti se v literatuře objevily odlišné názory. Lněnička konstatuje, že termín „způsob útoku“ mnohdy omezuje obránce. Takovým příkladem může dle autora být neukončená kauza, kdy obžalovaný se zastal osoby napadené skinheady, byl sám napaden bez použití zbraně a na svou obhajobu použil nože. Jak v tomto případě aplikovat ustanovení o nutné obraně, když navíc není vyloučeno, že v dalším dokazování může vyjít najevo, že útočník měl u sebe zbraň. Extrém na druhou stranu - „útok“ může být podle způsobu provedení odpovídající požadavkům nutné obrany, ovšem s přihlídnutím k dalším okolnostem zcela neškodným. Útočník například může útočit v takovém stavu, že se z důvodu podnapilosti sotva „udrží na nohou.“ Při striktním dodržení litery zákona může obránce takovýmto způsobem vedený útok při zaručení beztrestnosti odvrátit i velice masivním útokem proti útočníkovi. Sám Dolenský při výkladu termínu „způsob útoku“ nevystačuje s pouhým jazykovým výkladem. Pod tento termín zahrnuje i další znaky útoku, jako jsou např. vlastnosti útočníka.⁷⁵⁾

Při shrnutí všech shora uvedených okolností způsobu útoku je Lněnička přesvědčen, že se dostává zpět k hodnocení útoků nikoliv podle „způsobu“ jejich provedení, ale podle jejich nebezpečnosti. Je pravdou, že podobnou

kritiku vyslovil Český helsinský výbor, když konstatoval, že navrženou změnu, podle níž nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená "způsobu útoku" (dosud "povaze a nebezpečnosti útoku"), nelze považovat za rozšíření mezí nutné obrany (jak říká důvodová zpráva), ale naopak za její zúžení. Nebezpečnost útoku nezávisí totiž pouze na způsobu útoku, avšak také na okolnostech útoku a na osobě útočnicka. Při posuzování přiměřenosti obrany nutno vzít v úvahu i takové vlastnosti útočnicka, jako je okolnost, že ve srovnání s obráncem byl věkově podstatně mladší, že byl fyzicky silnější, že byl známý svou agresivitou apod., což by nová formulace neumožňovala. Sledovaný záměr by bylo možno vyjádřit např. takto: "Překročení mezí nutné obrany však není trestným činem, pokud je obránce nebyl schopen rozpoznat pro rozrušení vyvolané útokem."⁷⁶⁾

Na toto reagoval Dolenský, když vyjádřil myšlenku, že návrh českého helsinského výboru in fine nerozšiřuje objektivně meze dovolené obrany, nýbrž dovoluje překročit objektivně stanovené meze ze subjektivního důvodu (rozrušení), on je zastáncem názoru, že je lépe objektivně stanovit tyto meze šířeji a bez výjimky pro překročení „ze zmatku, strachu nebo úleku.“ V závěru své poznámky se vyjádřil ke Lněničkově případu, když útočník se sotva „drží na nohou.“ Má zato, že třeba rozlišovat objektivní poměr útoku a obrany od toho, jak se to obránci jevilo.⁷⁷⁾

Zastánci zajímavé myšlenky jsou v této souvislosti i Fremr a Zelenka, když uvádějí, že je nezbytné si položit otázku, zda je na místě stále tvořit nové pojmy (způsob útoku), existují-li tu již jiné prověřené a osvědčené dlouholetým užíváním. Jako příklad lze uvést definice nutné obrany v trestním zákoně platném na našem území do roku 1950 (Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27.května 1852, č.117 ř.z.) „Spravedlivá nutná obrana jest tu však jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa a ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných útok na život, na svobodu nebo na jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí nutné obrany. Takové vykročení se však může podle své povahy potrestati...jako trestný čin z nedbalosti.“ Takovéto znění v sobě ideálně slučuje demonstrativní výčet okolností, které mohou zakládat podmínky nutné obrany (způsob útoku je pouze jednou z nich) a současně výhradou „vzhledem k jiným okolnostem“ dovoluje posoudit jako jednání v nutné obraně i ty případy, kdy se osoba bránící řídila ve svém úsudku i

jinými relevantními skutečnostmi v příslušném ustanovení neuvedenými. Ustanovení přitom současně zakládá povinnost orgánu činného v trestním řízení brát v úvahu i skutečnosti, týkající se subjektivní stránky jednání osoby bránící útoku v době činu (poděšení, strach, leknutí).⁷⁸⁾ Máme zde zakotveny objektivní okolnosti případu i subjektivní pocity obránce.

Další vývoj skutečně ukázal, že institut nutné obrany není vykládán tak, jak měl zákonodárce a příznivci novely z roku 1993 na mysli a je skutečně žádoucí přistoupit k doplnění a rozšíření právní úpravy nutné obrany. Dle mého názoru vlastně prakticky tak, jak ji známe již z 19.století.

I přesto se domnívám, že platná právní úprava nutné obrany je v souladu s požadavky moderní doby a potřeba jejího doplnění a zpřesnění vyplývá pouze z nesprávné aplikační praxe. Otázce výkladu nutné obrany je dále věnována kapitola VI.5, otázce rekodifikace následně kapitola VII.

VI. Obsah nutné obrany

Obsahem nutné obrany je odvrácení útoku na zájmy chráněné trestním zákonem, a to činem, který by jinak byl trestným činem namířeným proti útočnickovi. Protože však ten, kdo útok odvrací, chrání tytéž zájmy jako trestní zákon sám, nejedná proti účelu trestního zákona, ale ve shodě s ním. Jeho čin směřuje k tomu, aby bylo zabráněno činu nebezpečnému pro společnost, nahrazuje vlastně zásah veřejných orgánů.⁷⁹⁾

Dovolená obrana je uplatněním práva proti bezpráví, chrání osoby, které vystoupily na ochranu svých oprávněných i společenských zájmů. Jelikož vylučuje společenskou nebezpečnost a protiprávnost činu, čin provedený v nutné obraně nemůže být postižen trestem, ani žádnou jinou sankcí.

Stojí tu naproti sobě zájmy obránce a útočníka, jenž jsou v kolizi. Je tu zájem, jenž byl napaden útokem (zájem obránce) a na opačné straně zájem útočníka, jenž by byl za normálních okolností chráněn. Při nutné obraně jsou však zájmy útočníka obětovány, aby tak byl odvrácen útok. Jde tu tedy o zřejmou preferenci zájmů obránce, neboť je to on, kdo chrání tytéž zájmy jako samotné právo. Obránce často zabraňuje nenahraditelným škodám, přispívá k dosažení účelu trestního zákona a plní významnou úlohu prevence. Je pravdou, že porušuje zájmy útočníka, jenž by za normálních okolností byly chráněny zákonem a pokud by nebyly splněny podmínky nutné obrany, šlo by dokonce o nebezpečné jednání, při splnění zákonných podmínek však vždy převažuje zájem na nutné obraně nad poškozením určitých práv útočníka.

Zájmy chráněné trestním zákonem nemohou, jak shora nastíněno, být chráněny generálně, ale mohou nastat situace, kdy je ochránit nelze. To je právě případ zájmů porušovaných jednáním za okolností vylučujících protiprávnost, kdy tyto jinak chráněné zájmy pozbývají ochrany a jejich porušení tudíž není protiprávní.

Dovolená obrana je právem, nikoliv povinností každého z nás. Není ji možné vykládat tak, že by se občan musel bránit za všech okolností, ale tak,

že obránce může použít takových prostředků obrany, jenž jsou k odvrácení útoku nutné a potřebné, tak aby byl útok odvrácen bez zbytečného ohrožení obránce.

1. Předpoklady nutné obrany

Předpoklady k jednání v dovolené obraně jsou v zásadě dva. Vycházíme-li ze skutečnosti, že podstatou institutu nutné obrany je odražení útoku přímo hrozícího nebo trvajících na zájem chráněný trestním zákonem, rozumíme těmito předpoklady dovolené obrany vznik situace nutné obrany a určující jednání obránce.

První skupinu charakterizuje pojem útok. Patří sem nejen samotný útok, ale i protiprávnost a nebezpečnost takového útoku, přímá hrozba nebo trvání útoku a v neposlední řadě i jeho reálnost.⁸⁰⁾

Do druhé skupiny pak řadíme obranu. Jedná se o podmínky vážící se k osobě obránce, k formě obranného jednání, zaměření obrany proti útočníkovi, a dále potřebnost a přiměřenost obrany a subjektivní zaměření obránce k obraně.⁸¹⁾

Praxe správně považuje za útok úmyslné protiprávní jednání člověka, nebezpečné pro společnost, které ohrožuje společenské vztahy chráněné trestním zákonem. Jen takové jednání totiž ospravedlňuje obranu proti útočníkovi.

Z hlediska nutné obrany je útokem pouze jednání, jenž chráněné zájmy ohrožuje, nikoliv takové, které chráněné zájmy již porušilo. Útok přímo hrozící je takový útok, který má bezprostředně nastat; není třeba, aby již začal. Není nutno vyčkávat, až útočník zasadí první ránu.

Dovolená obrana není přípustná proti útoku teprve připravovanému, který ještě nehrozí bezprostředně. Rovněž proti útoku již ukončenému není

nutná obrana přípustná. Útok trvá, i když trestný čin, jímž byl útok uskutečněn, byl formálně dokonán, například u loupeže i v době, kdy pachatel odcizenou věc odnáší a dosud si moc nad ní nezajistil. Modelovou situací je následující případ. Po loupeži útočník odchází s věcmi napadeného. Napadený zezadu udeří odcházejícího útočníka kamenem a ublíží mu na zdraví. Útok ještě neskončil, a proto obrana byla přípustná, neboť útočník odnášel věci napadeného, nad kterými si ještě nezajistil moc.

Pokud by ovšem pachatel, sice zrealizoval trestný čin loupeže, ale nepodařilo by se mu zmocnit žádné cizí věci, jednoduše, jelikož napadený nic neměl, půjde sice o dokonáný trestný čin loupeže, ale obrana ze shora uvedených podmínek nepřichází v úvahu. Proto kdyby napadený udeřil odcházejícího útočníka, jenž ničeho neodnáší, kamenem, byl by trestně odpovědný za následek, který úmyslně způsobil.

Důležitým atributem posuzování nutné obrany jsou nejen objektivní okolnosti útoku, ale je i subjektivní pocit obránce, jak on vidí a hodnotí celou situaci a zároveň, jaké události předpokládá, že nastanou. Je tedy nezbytné hodnotit všechny okolnosti v době jednání, i když se může stát, že vyjdou najevo až později. Útok a obrana je zde posuzován nejen v dané chvíli, ale i do budoucna.

Pokud by se obránce či útočník mylil ve skutkových okolnostech, zakládajících situaci nutné obrany, pak bude takové jeho jednání posuzováno dle pravidel o omylu v právu. Domnělou nebo-li putativní obranu, odpovědnost toho, kdo odvrací domnělý útok, je nutno posuzovat podle zásad o skutkovém omylu. Může zde přicházet v úvahu zejména též odpovědnost za trestný čin z nedbalosti, jestliže pachatel sice nevěděl, že ve skutečnosti o útok nejde, avšak podle svých osobních poměrů a okolností o tom vědět měl a mohl.

Útočníkem může být vždy jen fyzická osoba. Pouze člověk je schopen svým jednáním, ať již konáním či opomenutím, naplnit všechny obligatorní znaky požadované od útoku. Z významu slova útok bychom předpokládali, že pokud pachatel útočí, vždy koná, ale i nečinnost může být útokem.

V takovém případě trvá útok do té doby, dokud se nepodaří útočníka z domu nebo bytu vyhnat.

Nutná obrana je přípustná i proti útoku, který směřuje proti domovní svobodě způsobem uvedeným v ustanovení § 238 odst. 1 trestního zákona. Z judikovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky Rt 9/80 Sb. vyplývá, že v takovém případě trvá útok do doby, než se podaří útočníka, který vnikl do bytu jiného neoprávněně s úmyslem vykonat zde násilí, z domu nebo z bytu vyhnat.⁸²⁾

Zároveň judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 47/97 konstatuje, že podmínky nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona jsou splněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného k jednání, které by jinak bylo trestným činem, například pohrůžkou násilí, aby odešel z místa, které požívá ochrany domovní svobody a na něm neoprávněně setrvává.⁸³⁾

Příkladem použití nutné obrany v souvislosti s útokem, jenž směřuje proti domovní svobodě, kdy i nečinnost je útokem, je následující modelová situace. Na návštěvu dívky v jejím bytě přišel chlapec. Po několika hodinách ho dívka požádala, aby odešel, že chce jít spát. On jí odvětil, že autobus mu jede až za půl hodiny, venku prší, tudíž on hned neodejde. Dívka jej znovu důrazně vyzvala, aby z bytu odešel, on odejít opět odmítl. Poté jej upozornila, že jej „vyhodí,“ pokud dobrovolně byt neopustí. Když i poté mladík odmítl odejít, uchopila ho za ruku s cílem zvednout ho ze židle a přitom mu nechtěně zlomila ruku v zápěstí.

Mladík se dopustil trestného činu porušování osobní svobody podle ustanovení § 238 odst. 1 trestního zákona, neboť neoprávněně v bytě jiného setrval. Dívka jednala v mezích nutné obrany, neboť útok trval. Trestný čin porušování domovní svobody je činem trvajícím a obrana je možná po celou dobu protiprávního jednání pachatele. Jde tu o situaci, kdy se někdo zdržuje v cizím bytě a neodejde ani poté co je vykázan. I takové neopuštění bytu lze považovat za útok. Takový útok trvá do doby, dokud se útočníka, který v domě nebo bytě jiného neoprávněně setrvává, nepodaří z bytu nebo domu vyhnat.

Pojem útočníka bývá většinou totožný s pojmem pachatele trestného činu.⁸⁴⁾ Neživá věc nemůže být nikdy útočníkem a současně jím nemůže být ani věc živá, tj. zvíře. Nutná obrana před zvířetem, jenž nemá vlastníka, resp. před zvířetem, jenž neútočí v důsledku protiprávního jednání nějaké osoby, nemůže být realizována, jelikož schází útočník. Takovou situaci budeme posuzovat podle zásad platných pro krajní nouzi. Pokud ovšem je zvíře poštveno svým vlastníkem, bude nutná obrana přípustná, neboť zvíře je zbraní v rukou svého majitele. Ani právnická osoba nebude možným útočníkem, a to z důvodu, že taková osoba nemá způsobilost k trestněprávním deliktům, tímto samozřejmě není vyloučena dovolená obrana proti fyzickým osobám, jenž tvoří orgány těchto právnických osob a které se při zastupování takových právnických osob dopustí protiprávního útoku.

Jednání fyzické osoby v souvislosti s útokem, musí být projevem její vůle. Za útok z hlediska nutné obrany nemůže být považováno takové jednání, jenž je založeno pouze na lidských reflexech neovlivnitelných vůlí. Není tedy takovým útokem, když člověk v epileptickém záchvatu spadne na druhého člověka a tím mu způsobí poranění ruky.⁸⁵⁾ Takové lidské jednání není útokem, je to však zdroj nebezpečí a lze proti němu jednat v krajní nouzi.

Pokud je útok prováděn více útočníky, může obrana směřovat proti kterémukoliv z nich, nejen proti hlavnímu útočníkovi. V této souvislosti lze v analogii k nutné obraně použít zásady platné pro spolupachatelství, účastenství či nepřímé pachatelství. Bude tedy možné například při srocní zasáhnout proti každému ze srocených. Nebude však přípustné zakročit proti organizátorovi činu, jenž sice celou věc zosnoval, ale již není schopen zabránit útočníkovi v útoku.

V případě, že je útočníkem trestně neodpovědná osoba, ať již z nedostatku věku, její nezaviněné či zaviněné nepřičetnosti, je proti takovému útoku, v případě splnění podmínek nutné obrany, dovolená obrana přípustná. Důvodem tohoto mého tvrzení je skutečnost, že nutná obrana vždy směřuje proti útoku, který je objektivně společensky nebezpečný, protiprávní a nemusí být vždy trestným činem. Útok musí splňovat jen požadavek, že útočí na zájem chráněný trestním zákonem. Není tedy možné říci, že útok bude méně společensky nebezpečný jen z důvodu, že se ho dopustilo dítě či nepřičetná osoba. Naopak takový útok může být často daleko nebezpečnější,

jelikož u nepříčetných osob mnohdy chybí pud sebezáchovy, dítě pak většinou neumí odhadnout dosah svého jednání. V této souvislosti bych chtěla uvést, že nutnou obranu je přípustné použít nejen proti zaviněným jednáním, ale také proti jednáním nezaviněným, jehož příkladem je právě jednání nepříčetné osoby.

Naskytá se otázka, zda je možné použít nutnou obranu v případech, kdy je společenská nebezpečnost tak nízká, že není naplněn materiální znak trestnosti a jedná se například jen o přešupek. Vycházíme-li z dikce ustanovení § 13 trestního zákona, dovodíme, že podmínkou vzniku situace nutné obrany je útok na zájem chráněný trestním zákonem, přičemž objekt útoku je vymezen kvantitativně, nikoliv kvalitativně. Shodnost druhu těchto zájmů se zájmy chráněnými zákonem o přestupcích dokazují obecná ustanovení tohoto zákona i formulace jednotlivých přestupků. Rozdíl tkví jen ve stupni závažnosti porušení těchto zájmů, což by na možnost realizace práva nutné obrany nemělo mít přímý vliv. V neposlední řadě je připuštění nutné obrany v těchto situacích v souladu s linií zvyšování občanské aktivity a iniciativy.

Neopomenutelná je také problematika nutné obrany v souvislosti s jednáním veřejných činitelů. Vzhledem ke skutečnosti, že Česká republika je demokratickým státem se všemi principy, které k demokracii náleží, nelze na shora otázku odpovědět jinak než kladně. Ano, dovolená obrana je samozřejmě přípustná i proti jednání veřejných činitelů. Při posuzování této otázky však musíme vzít do úvahy určitý rozpor mezi definicí nutné obrany a presumpcí správnosti správních rozhodnutí. Nutnou obranu budeme moci použít jen tam, kde půjde o závažné pochybení, jako je nedostatek věcné pravomoci orgánu a veřejného činitele, naplnění skutkové podstaty trestného činu, ať již zneužití pravomoci veřejného činitele či jiného kriminálního činu (např. porušení domovní svobody).

Platná právní úprava předpokládá plnou nutnou obranu proti tzv. vyprovokovanému útoku. Jde o situaci, kdy určitá osoba svým jednáním vyvolá protiprávní útok jiné osoby, a proti takovému útoku se pak sama brání. Nejvyšší soud ve svém stanovisku Tpj 59/83 uvádí příklad nutné obrany právě proti tzv. vyprovokovanému útoku.

Ve věci 3 T 205/1982 Okresního soudu v Litoměřicích, kde byl obviněný V. B. žalován pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, 3 tr. zák., spočívající v tom, že v restauraci uhodil opilého občana, který po ráně upadl mezi stoly a narazil na hranu stolu. Tím utrpěl zlomeninu čelistního komplexu vpravo, krevní výron oční spojivky, takže byl neschopen práce od 7.12.1981 do 29.1.1982. Soud zjistil, že opilý poškozený si stoupl k obviněnému během karetní hry a opíral se o něho. Obviněný ho vyzval, aby odešel, načež ho poškozený uhodil pěstí do obličeje. Obviněný požádal servírku, aby přivolala Veřejnou bezpečnost. Poškozený se pak opět chystal ránu pěstí opakovat, čemuž obviněný předešel a udeřil ho do obličeje dřív; po ráně opilý poškozený spadl mezi stoly a poranil se.

Soud dospěl k závěru, že poškozený vyprovokoval situaci. Také opakovaně zaútočil pěstí na obviněného. Těmto útokům byl obviněný oprávněn se bránit, neboť útok stále trval a hrozilo mu nebezpečí, že bude zraněn. Jeho obrana nebyla zřejmě nepřiměřená, když opilého poškozeného udeřil pěstí do obličeje a tím byla účinná. Soud se proto právem neztotožnil s názorem prokurátora, že šlo o exces z nutné obrany a obviněného obžaloby zprostil.⁸⁶⁾

K otázce tzv. vyprovokovaného útoku se vyjádřil také Ústavní soud ČR, jenž svým náležením č. 26 (ÚS 733/01) konstatoval, že stávající právní úprava nutné obrany není vedena zásadou subsidiarity a proporcionality, nýbrž je limitována zákazem extrémní disproportionality.⁸⁷⁾

Soudy prvního stupně i soudy odvolací jsou povinni vždy v souladu s touto zásadou hodnotit konkrétní případy. Není tedy možné vydat odsuzující rozsudek, aniž byla důkladně řešena otázka přiměřenosti obrany proti vyprovokovanému útoku či rozhodovat pod zásadním vlivem zásady proporcionality vzniklých škod. Vždy je nezbytné řešit konkrétní případ apriori z pozic přiměřenosti, tzn. není zpravidla vyloučena neúměrnost mezi napadeným a obětovaným zájmem.

Naproti tomu z termínu plná nutná obrana vyplývá přiznání práva dovolené obrany i samotnému provokatérovi. Pokud se provokatér nedopustí ohrožení zájmu protiprávním útokem, zůstává mu zachována nutná obrana v plném rozsahu, i když by svým jinak právním chováním takový útok

vyprovokovat chtěl nebo s tím byl srozuměn nebo o té možnosti věděl či vědět měl a mohl. Příkladem je jednání, kdy člověk úmyslně jezdí noční tramvají, aby byl napaden a pak mohl uplatnit své zvláštní obranné schopnosti.

V případě tzv. úmyslné provokace, kdy se provokatér úmyslně dopustí protiprávního útoku s cílem vyprovokovat druhou osobu k protiprávnímu útoku vůči sobě samému, aby v rámci odvracení takového útoku pod záminkou obrany mohl způsobit vyprovokované osobě újmu, je takovému provokatérovi právo na nutnou obranu zcela odňato. Provokatér se tak dopouští úmyslného trestného činu, podle toho, co skutečně vykonal. Provokatér je se svým vlastním ohrožením a případnou škodou srozuměn.

Zatímco u nutné obrany obecně, prakticky nelze využít institut náhrady škody, v případě zaviněných vyprovokovaných útoků toto do úvahy přichází. Pokud tedy pachatel jak výše uvedeno, způsobil vyprovokované osobě újmu, bude odpovědný dle ustanovení § 418 občanského zákoníku a jeho povinností bude škodu, způsobenou takovou újmu, nahradit.

Pojmovým znakem nutné obrany je odvracení útoku, a to jakýmkoliv jednáním, které je vhodné k tomu, aby zabránilo nebo zeslabilo omezení chráněných zájmů, které hrozí z útoku. Není rozhodující, zda je útok odvrácen jednáním obranného charakteru, například pouhým vykrýváním úderů nebo zda je takové jednání protiútokem realizovaným nožem či výstřelem z pistole.

Ze stanoviska Nejvyššího soudu Tpj 59/83, vyplývá, že nezáleží ani na prostředku, jakého obránce proti útočníkovi použije (hole, střelné zbraně apod.), nýbrž na tom, co jim způsobí. Mezi účinností nástrojů útoku a obrany nemusí být úměrnost. Podle prostředku, kterého používá útočník, může obránce odhadnout hrozící nebezpečí; nelze na obránci žádat, aby nepoužil účinnějšího prostředku, než má útočník.

Například ve věci 4 T 214/81 se Okresní soud v Náchodě nezabýval náležitě obhajobou obviněného, že se bránil útokům poškozeného, o němž věděl, že je recidivistou (13 x trestán) a že byl již potrestán za výtržnictví a ublížení na zdraví. Poškozený v ovlivnění alkoholickými nápoji přišel po

skončení zábavy za odcházejícím obviněným a jeho dvěma společníky. Poškozený nejdříve uhodil pěstí do břicha opilého společníka M. Š. tak prudce, že upadl na zem. Hned na to kopl do přirození dalšího společníka, takže i ten upadl na zem, načež začal políčkovat, příp. i bit pěstmi obviněného do obličeje. Obviněný držel v ruce láhev vína, kterou mu podal před chvílí druhý společník v době, kdy chtěl zvednout ze země kamaráda. Jelikož obviněný nevěděl, jak se poškozeného a jeho útoku zbavit, uhodil poškozeného v době jeho útočení lahví po hlavě. Tím mu způsobil zlomeninu čelní kosti s ořísesem mozku a přechodným dvojitým viděním a s léčbou po 24 dnů. Soud uznal obviněného vinným trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák., když označil obranu obviněného za zřejmě nepřiměřenou povaze a nebezpečnosti útoku ze strany podnapilého poškozeného. Okolnost, že poškozený vyprovokoval celé jednání, považoval soud za polehčující okolnost v úvaze o trestu.

V daném případě však šlo u obviněného o obranu, která nebyla zřejmě nepřiměřená za dané situace, kdy podnapilý poškozený útočil hrubě fyzicky nejprve na společníky obviněného, které srazil k zemi, a pak i na obviněného, který se bránil úderem lahví účinně před opakováním útoků pěstí do obličeje. Přitom obviněný věděl, že útočník je nebezpečným rváčem. Soud měl proto hodnotit jednání obviněného jako projev nutné obrany ve smyslu § 13 trestního zákona.⁸⁸⁾

Subjektem nutné obrany je nejen ten, jehož zájmy jsou přímo ohroženy, ale i ten, kdo mu pomáhá či vykoná nutnou obranu za něj. Pomoc v nutné obraně je dle české právní úpravy vlastně primárním občanským právem, naše právní úprava nestanoví hájit jen své zájmy, ale umožňuje hájit i zájmy jiných osob nebo státu.

Judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 7/70 konstatuje, že jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snaží odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby.

Například ve věci 3Tt 108/1968, kdy dne 18.8.1968 obviněný E.P. procházel výčepní místností, když tam uviděl svého známého E.K. v silně podnapilém stavu, jak se u nálevního pultu dohaduje se svědkem G. a snaží se tohoto násilím vyvést z místnosti, přistoupil k poškozeného a ve snaze zabránit

případné rvačce, řekl poškozenému: " E.dej mu pokoj. " Na zákrok obviněného reagoval poškozený, že levou rukou chytil obviněného pod krkem za košili takovou silou, že mu utřhl knoflíčky u košile. E.P. udeřil poškozeného několikrát do obličeje, čímž mu způsobil lehké zranění, které si vyžádalo jeho pracovní neschopnost do 30.8.1968.

V tomto případě soud dospěl k závěru, že obviněný jednal v nutné obraně, jelikož jednat v nutné obraně je oprávněn i ten, kdo odvrací útok, který směřuje i proti jiné osobě a že obviněný měl důvod ke vmísení se do sporu mezi poškozeným a svědkem G., aby zabránil hrozícímu násilí poškozeného vůči tomuto svědkovi.⁸⁹⁾

Obránce může vystupovat aktivně, sám se brání útoku či zůstat pasivním a může se jevit nejen jako předmět útoku, ale též jako předmět obrany. Pomocník vždy realizuje aktivní obranné jednání. Aktivními obránci mohou být pouze fyzické osoby, jelikož právnické osoby i stát vykonávají své jednání prostřednictvím těchto osob. Pasivním obráncem, jenž má právo se bránit, pak mohou být osoby v širším slova smyslu, a to jak fyzické, tak i právnické osoby, jelikož zákon chrání zájmy fyzických i právnických osob.

Otázkou postavení veřejných činitelů jsem se zabývala již výše, a to v souvislosti s pojmem útok. Z hlediska obranného jednání lze konstatovat, že subjektem nutné obrany mohou být i veřejní činitelé, pokud užívají zbraně v jiné situaci než při výkonu své pravomoci. V případě, že zbraně užívají při výkonu svých pravomocí, upravené příslušnými předpisy, jsou subjektem jiné okolnosti vylučující protiprávnost, a to oprávněného užití zbraně.

Jiná situace nastává v případě pracovníků a zaměstnanců soukromých bezpečnostních služeb. Tyto osoby nejsou veřejnými činiteli a nevztahuje se na ně žádný zvláštní předpis o užívání zbraně, jsou soukromoprávními subjekty a tudíž jim nenáleží žádná jiná oprávnění než všem ostatním soukromoprávním subjektům. Jsou subjekty dovolené obrany v neomezeném rozsahu. Jejich činnost, včetně užití zbraně, jenž mohou být oprávněni držet dle obecného předpisu zákona o zbraních a střelivu, se musí odehrávat pouze v mezích nutné obrany či krajní nouze.

V souvislosti s činností pracovníků a zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby bych se chtěla zastavit nad, dle mého názoru, průlomovým rozhodnutím Nejvyššího soudu 8 Tdo 572/2006 (k dnešnímu dni zatím nejudikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu České republiky), jenž se zabývá otázkou nepřipustnosti nutné obrany proti úkonům zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby učiněné za podmínek svépomoci při ochraně zboží v obchodním domě.

Rozsudkem Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 28. 11. 2005, sp. zn. 3 T 87/2005, byl obviněný L. Š. uznán vinným trestným činem vydírání podle § 235 odst. 1, 2 písm. c) tr. zák., kterého se podle skutkových zjištění dopustil tím, že dne 11. 3. 2005 v 19:00 hodin v Č. B., v obchodním domě G. poté, co byl přistižen pracovníky bezpečnostní agentury při odcizení zboží, byl jimi vyzván k následování do služební místnosti, když následně byl vyzván k prokázání totožnosti a umožnění provedení osobní prohlídky s cílem nalézt odcizené zboží, toto odmítl a se slovy „žádná prohlídka se konat nebude“, vyndal z pouzdra na opasku pistoli ráže 7,65 zn. BERETA a mířil s ní ze vzdálenosti 20-30 cm na krajinu břišní J. M., který mu zbraň vytrhl z ruky. Za tento trestný čin mu byl podle § 235 odst. 2 tr. zák. uložen trest odnětí svobody v trvání tří let, jehož výkon byl podle § 60a odst. 1, 2 tr. zák. podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání pěti let za současného vyslovení dohledu. Podle § 60a odst. 3 tr. zák. byla obviněnému uložena povinnost, aby se v pravidelných lhůtách určených úředníkem Probační a mediační služby České republiky, nejméně však jedenkrát za šest měsíců, dostavoval k probačnímu dohledu a zde dokladoval své osobní a výdělkové poměry.

Krajský soud v Českých Budějovicích jako soud odvolací rozsudkem ze dne 10. 2. 2006, sp. zn. 23 To 49/2006, z podnětu odvolání podaného obviněným podle § 258 odst. 1 písm. d) tr. ř. zrušil uvedený rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích a podle § 259 odst. 3 tr. ř. znovu rozhodl tak, že obviněného L. Š. podle § 226 písm. b) trestního řádu zprostil obžaloby.

Proti tomuto rozhodnutí odvolacího soudu podala nejvyšší státní zástupkyně v neprospěch obviněného L. Š. dovolání, které opřela o dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř., protože rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku, neboť odvolací soud nesprávně zhodnotil podmínky nutné obrany podle § 13 tr. zák., z nichž pro své rozhodnutí vycházel. Dovolatelka nejprve poukázala na argumentaci

vyjádřenou v odůvodnění napadeného rozhodnutí a zdůraznila, že závěry, které odvolací soud učinil, nekorespondují s obsahem výpovědi svědkyně H. V., z níž vyplývá, že členové bezpečnostní služby („detektivové“) obviněného vyzvali k dobrovolnému vydání odcizené věci. Dovolatelka se neztotožnila s tím, že by popsání jednání obviněného mohlo být považováno za legitimní. Správným neshledala rovněž závěr odvolacího soudu o tom, že detektivové překročili meze zákona, a obviněný byl oprávněn odvrátit útok ze strany detektivů, pokud na něm požadovali provedení osobní prohlídky, neboť tím odvracel útok na zájem chráněný trestním zákonem. Za vadné označila i to, že odvolací soud jednání obviněného považoval za přiměřené odvracení hrozícího útoku ze strany detektivů, a to i přesto, že obviněnému bylo detektivy dáno na výběr, zda se dobrovolně podrobí osobní prohlídce nebo zda vyčká příjezdu příslušníků Policie České republiky, popř. zda odcizenou věc dobrovolně vydá. Zdůraznila, že ani poté, co se svědek J. M. zmocnil pistole obviněného, nebylo ze strany detektivů přistoupeno k jeho osobní prohlídce či svévolnému odnětí odcizeného zboží a detektivové s ohledem na postoj obviněného vyčkali příjezdu Policie České republiky. V takovém případě detektivové nepřekročili meze svých oprávnění a trestný čin obviněného nebyl spáchán za podmínek nutné obrany podle § 13 tr. zák., nebylo na místě obviněného obžaloby zprostit, protože všechny zjištěné okolnosti, jak jsou popsány ve skutkových zjištěních svědčí pro závěr, že obviněný uvedeným činem naplnil všechny znaky skutkové podstaty trestného činu vydírání podle § 235 odst. 1, 2 písm. c) tr. zák.

V závěru svého dovolání nejvyšší státní zástupkyně navrhla, aby Nejvyšší soud České republiky (dále jen Nejvyšší soud) napadený rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, ze dne 10. 2. 2006, sp. zn. 23 To 49/2006, zrušil, jakož i všechna další rozhodnutí na zrušená rozhodnutí obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením pozbyla podkladu. Dále navrhla podle § 265l odst. 1 tr. ř. přikázat Krajskému soudu v Českých Budějovicích, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.

Nejvyšší soud shledal, že dovolatelka v souladu s uplatněným dovolacím důvodem podle § 265 odst. 1 písm. g) trestního řádu uvedla námitky směřující proti nesprávné aplikaci ustanovení o nutné obraně podle § 13 trestního zákona a její dovolání je opodstatněné.

Odvolací soud ve svém rozhodnutí uvedl, že zaměstnanci soukromé bezpečnostní služby neměli právo od obviněného požadovat, aby se podrobil

osobní prohlídce, jelikož osobní prohlídku může provést jen policejní orgán a nikdo, ani zaměstnanec bezpečnostní služby k tomu není povolán, tudíž byl obviněný oprávněn osobní prohlídku odmítnout. Splnění podmínek dle § 13 tr.zák. dovolací soud ve svém rozhodnutí dovodil z toho, že přímo hrozícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem bylo ve vztahu k činu, který byl obviněnému obžalobou kladen za vinu, to, že pracovníci ochranné služby obchodního domu, nebyli oprávněni vyžadovat na obviněném provedení osobní prohlídky, neboť tento jejich požadavek byl v rozporu s ustanovením § 83b tr. ř., je potřeba uvést, že podle tohoto ustanovení je oprávněn nařídít osobní prohlídku předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce a s jeho souhlasem policejní orgán. Bez příkazu nebo souhlasu uvedeného v odstavci 1 může policejní orgán vykonat osobní prohlídku jen tehdy, jestliže příkazu nebo souhlasu předem dosáhnout nelze a věc nesnese odkladu, anebo jestliže jde o osobu přistiženou při činu nebo o osobu, na kterou byl vydán příkaz k zatčení.

Jak z tohoto ustanovení trestního řádu vyplývá, označuje jako osoby, které jsou k provedení osobní prohlídky oprávněny toliko orgány činné v trestním řízení. Je tedy patrné, že toto ustanovení lze vztahovat pouze na podmínky trestního řízení (podle § 12 odst. 10 tr. ř. jde o řízení podle trestního řádu). Podle skutkových okolností se však obviněný L. Š. předmětného činu dopustil v obchodním domě G. poté, co byl přistižen pracovníky bezpečnostní agentury při odcizení zboží a byl jimi vyzván k prokázání totožnosti a umožnění provedení osobní prohlídky s cílem nalézt odcizené zboží. Nejednalo se tedy o případ, kdy by již probíhalo trestní řízení, a z tohoto důvodu nebylo správné, pokud odvolací soud úvahy opíral o argumentaci vycházející z podmínek ustanovení § 83b tr. ř. Na skutečnost, že se nejednalo o trestní řízení, a zřejmě by k němu odcizení jedné lahve alkoholu ani nesměřovalo, poukázal i sám odvolací soud, když na straně 3 svého rozhodnutí v činu obviněného uvedl, že v odcizení láhve alkoholu za 400,- Kč lze shledat znaky přestupku proti majetku podle § 50 odst. 1 písm. a) zák. č. 200/1990 Sb.

Z těchto důvodů považuje Nejvyšší soud úvahy odvolacího soudu o neoprávněnosti výzvy zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby za nesprávné.

V daném případě je nutné počínání pracovníků bezpečnostní agentury, kteří nebyli povoláním státním orgánem, posuzovat z hlediska svémoci podle § 6 obč. zák., podle něhož za situace, kdy hrozí neoprávněný zásah do práva

bezprostředně, může ten, kdo je tak ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.

Zákonné podmínky dovolené svémoci jsou: neoprávněnost zásahu, právo musí být bezprostředně ohroženo, svémoc musí být provedena přiměřeným způsobem, což souvisí i s ustanovením § 417 obč. zák., podle něhož ten, komu škoda hrozí, je povinen k jejímu odvrácení zakročit způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení.

Jak je z těchto zásad patrné, pracovníci bezpečnostní služby v daném případě naplnili podmínky svémoci podle § 6 obč. zák., neboť tím, že přistihli obviněného při drobné krádeži zboží v obchodním domě, obviněný neoprávněně zasáhl do práv majitele tohoto obchodu, a pokud by nebyl zajištěn, hrozilo, že s odcizeným zbožím odejde.

Ze všech těchto zjištění vyplývá, že pracovníci bezpečnostní služby se za prokázaných okolností k obviněnému chovali přiměřeně, neboť jej nejprve vyzvali, aby je následoval do služební místnosti. Zde obviněného pouze slovně vyzývali, aniž by jakékoliv konkrétní úkony konali, aby prokázal totožnost, a aby jim dobrovolně umožnil provedení osobní prohlídky, s tím, že obviněný měl na výběr, zda se dobrovolně podrobí osobní prohlídce, či vyčká příjezd příslušníků Policie ČR, což jsou skutečnosti, které vyplývají ze skutkových zjištění.

Podle názoru Nejvyššího soudu zaměstnanci soukromé bezpečnostní služby žádným způsobem neomezili obviněného L.Š. na jeho osobních právech a postupovali ve vztahu k němu korektně, slušně a způsobem odpovídajícím podmínkám svépomoci dle § 6 občanského zákoníku. S ohledem na tyto závěry Nejvyšší soud odmítl úvahy učiněné odvolacím soudem o naplnění podmínek nutné obrany podle § 13 trestního zákona. Pokud byly úkony zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby perfektní, není proti nim připuštěna nutná obrana, poněvadž jde o výkon práva nebo povinnosti. Nejvyšší soud tak na základě shora uvedeného shledal, že rozhodnutí odvolacího soudu je založené na nesprávném právním posouzení § 13 tr.zákona, tudíž dovolání nejvyšší státní zástupkyně je důvodné. Nejvyšší soud zrušil napadené rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích, jakož i další rozhodnutí na něho obsahově navazující a tomuto soudu přikázal, aby věc znovu projednal a rozhodl.

Podstatným závěrem učiněným Nejvyšším soudem v této věci je konstatování, že uvedené počínání zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby je nutné posuzovat z hlediska neplnění zákonných podmínek svépomoci podle ustanovení § 6 občanského zákoníku. Pokud úkony zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby odpovídaly dovolené svépomoci, pak jednání obviněného směřující proti nim nemůže odůvodnit nutnou obranu podle § 13 trestního zákona, která není přípustná, jde-li o výkon práva nebo povinnosti.

Čin dovolený nebo čin přímo nařízený nemůže ohrožovat chráněné zájmy. Proto nutná obrana proti němu není přípustná, například proti dovolené svépomoci podle občanského práva.⁹⁰⁾

Dle mého názoru je v oblasti tohoto druhu podnikání stav, jenž bych nazvala právním vakuem. Neexistuje tu totiž žádný právní předpis, jenž by upravoval činnost, v současné době tolik rozšířených, bezpečnostních služeb. Doufám, že legislativním návrhům této problematiky se v souvislosti se shora uvedeným rozhodnutím Nejvyššího soudu české republiky zase „blýská na lepší časy.“

Navazující problematikou na výše uvedené téma je situace, kdy sami občané za účelem ochrany života, zdraví a majetku si do bytů, sklepů, chat apod. instalují zabezpečovací ochranná zařízení. Podle druhu takového zařízení může být vetřelec omezen na svobodě, poraněn či dokonce usmrcen. Zvláštní kategorií je použití zvířat, zejména psů k ochraně právem chráněných hodnot.

I přesto, že již v minulosti vyvstaly hlasy snažící se zákonodárce motivovat k právní úpravě automatických obranných zařízení, není v našem právním řádu žádné výslovné ustanovení, jenž by se zabývalo instalací takových zařízení. Touto otázkou se zabýval Solnař, Jeschek i Schmidäuser a jejich názory se různí. Zatímco Jeschek nevyklučuje nutnou obranu pomocí ostrých psů, jedovatých samostřílů apod., francouzská právní nauka pokládá pasti proti osobám za nedovolené a Schmidhäuser považuje za více než významné posuzování okolností každého konkrétního případu.

Česká platná právní úprava obecně nevyklučuje instalaci zabezpečovacích a obranných zařízení. Jestliže však někdo instaluje proti budoucímu útoku, například nelegálně drženou střelnou zbraň, výbušninu nebo jed, není jeho trestní odpovědnost vyloučena. (např. ustanovení § 185 trestního zákona). Pokud ale taková zbraň působila v době protiprávního útoku v mezích nutné obrany podle § 13 trestního zákona nelze osobě, která takové obranné zařízení použila, přičítat následek způsobený reakcí takového zařízení. Pouhá instalace zabezpečovacího a obranného zařízení nemusí být trestná.⁹¹⁾

Trestné však bude nelegální držení prostředků, k jejichž nošení a používání je třeba zvláštního povolení (například zbrojní průkaz).⁹²⁾

V souvislosti s posuzováním přípustnosti instalace shora uvedených zařízení je třeba vzít do úvahy také ustanovení § 415 občanského zákoníku podle něhož je každý povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku, přírodě a životním prostředí.⁹³⁾

Pokud tedy dojde k situaci, že se předmětné zařízení uvede v činnost a působí v mezích nutné obrany, tudíž reaguje na protiprávní jednání veřelce, nevznikne trestní odpovědnost toho, kdo zařízení nainstaloval. V případě, že však reakce automatického zabezpečovacího zařízení nebude v mezích dovolené obrany, je strůjce takového zařízení odpovědný dle obecných zásad za ublížení na zdraví nebo za usmrcení, a to zpravidla z nedbalosti.

Příkladem jednání, kdy se předmětné zařízení uvede v činnost a působí v mezích nutné obrany, může být následující modelová situace, kdy pachatel vnikl za použití násilí oknem, jenž rozbil do chaty a byl nejenom zachycen nastraženou pastí na medvědy, ale zároveň jí i poraněn. Čin pachatele je trestným činem podle ustanovení § 247 odst. 1 písm. b) tr.zákona v jednočinném souběhu s trestným činem porušování osobní svobody dle § 238 odst. 1, 2. Škoda způsobená poškozením okna činila 1.500,- Kč, tento skutek je přestupkem, jelikož škoda nedosahovala výše 5.000,- Kč. Přestupek je však trestným činem krádeže konzumován. Pachatel se chtěl do chaty nejenom schovat, ale odcizit tam i nějaké další věci.⁹⁴⁾

V tomto případě past působila v mezích dovolené obrany, proto majitel chaty nebude trestně odpovědný. Pachatel, jenž protiprávně vnikne do cizí chaty, domu apod., ještě navíc s úmyslem krást, musí být srozuměn s tím, že může být zraněn či dokonce usmrcen. O stejný případ by se jednalo, pokud by pachatel vnikl do domu, v němž by hlídal pes, který by pachatele pokousal tak, že ten by na následky svých poranění za několik dnů zemřel.

Existují však i situace, kdy reakce zabezpečovacího a obranného zařízení bude vždy „zcela zjevně nepřiměřená.“ Příkladem bude takové jednání pachatele, jenž v opuštěné stavební buňce, kde není nic cenného, nainstaluje zařízení schopné usmrtit. Pokud takové zařízení někoho skutečně zraní či dokonce usmrtí, bude pachatel trestně odpovědný za úmyslný trestný čin proti zdraví, případně za vraždu, resp. za jejich přípravu nebo pokus.⁹⁵⁾

Domnívám se, že je zcela správný názor, který spolu s Dolenským sdílí i Kuchta, a to, že je možné přijímat proti předpokládanému útoku na zájmy chráněné trestním zákonem různá preventivní opatření, včetně zabezpečovacích a obranných zařízení. Jde tu o analogii nutné obrany, jenž je ve prospěch dovolená. Instalování těchto zařízení je v souladu s podmínkami dovolené obrany, hrozícím útokem, jelikož takové zařízení začne působit až v době, kdy útok probíhá. Zabezpečovací a obranná zařízení tedy musí působit v mezích nutné obrany, což je mnohdy technicky obtížné, jelikož taková zařízení nelze nastavit tak, aby nezpůsobila škodu neodpovídající intenzitě a charakteru útoku. Takže každý, kdo instaluje takové zařízení, si musí uvědomit, že „rizika s tím spojená jdou k tíži toho, kdo se tímto způsobem brání.“⁹⁶⁾

Pokud ovšem někdo instaluje nezákonné prostředky jako zabezpečovací a obranná zařízení, vydává se v nebezpečí trestního stíhání už neoprávněným držením takové prostředku (např. neoprávněně držená zbraň) Pokud by však zařízení působilo při např. vloupání do domu v mezích nutné obrany, nebude vlastník domu trestně odpovědný za následek, který zařízení pachateli způsobilo.⁹⁷⁾

2. Přiměřenost nutné obrany

Jednou z nejpodstatnějších podmínek nutné obrany je přiměřenost. Tento požadavek je ostatně patrný i ze všeho, co již bylo v souvislosti s definicí, obsahem a předpoklady nutné obrany v této práci napsáno. Přiměřenost protíná institut dovolené obrany od samého počátku. Díkce zákona ustanovení § 13, věta druhá stanoví, že „Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená.“ Zákonodárce tedy vyjádřil požadavek na přiměřenost obrany slovy „zcela zjevně“. Tímto trestní zákon prakticky dovoluje intenzivnější obranu než „pouze“ přiměřenou, přičemž taková obrana vždy musí odpovídat způsobu útoku. Jde tu o poměr mezi intenzitou útoku a obrany. Obrana musí být tak intenzivní, aby útok odvrátila, tedy musí být silnější než útok. Nesmí však být přehnaná.

Přiměřenost není proto zpravidla vyloučena neúměrností mezi napadeným a obětovaným zájmem. Možno beztrestně chránit i zájem nižší kategorie nebo v krajním případě méně závažný, a to i obětovanému zájmu vyššího nebo v daném případě významnějšího. V judikovaném rozhodnutí Rt 14/83 Nejvyšší soud konstatuje, že nutná obrana je přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoliv zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochranu majetku. Podmínkou nutné obrany je totiž útok znamenající ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, které je vyvoláno protiprávním jednáním. Nezáleží přitom na povaze zájmů, které jsou ohroženy, neboť předmětem ochrany je jakýkoliv zájem chráněný trestním zákonem, tedy nejen zájem na ochraně života a zdraví, ale i zájem na ochraně majetku.

Ve věci Obvodního soudu pro Prahu 4 č.j. 4 T 3/81-57 byl obviněný uznán vinným trestným činem ublížení na zdraví podle §221 odst. 1 trestního zákona, spočívající v tom, že 7.9.1980 v Praze 4 ve svém bytě po předchozí hádce napadl svou manželku úderem pěstí do oblasti břišní takovým způsobem, že upadla a úderem ji způsobil zlomeninu žeber bez posunutí úlomků, přičemž zranění si vyžádalo pracovní neschopnost poškozené v době od 8.9.1980 do 9.10.1980. Jeho odvolání Městský soud v Praze zamítl jako nedůvodné. Nejvyšší soud na základě stížnosti pro porušení zákona přezkoumal správnost všech výroků napadeného rozhodnutí, jakož i řízení, jenž mu předcházelo a shledal, že zákon byl porušen. Příčina pochybení soudu prvního i druhého stupně spočívala v tom, že od počátku nebyla náležitě prověřena obhajoba obviněného, který se hájil tím, že rukou odstrčil

poškozenou poté, co hrubě uchopila flétnu značné hodnoty z majetku Národního divadla v Praze, která byla obviněnému svěřena k výkonu povolání flétnisty Národního divadla v Praze, přičemž již před zásahem obviněného vůči ní, poškozená přivodila uchopením flétny v citlivé oblasti škodu tohoto nástroje okolo 2 tisíc Kčs při hodnotě flétny z dovozu kolem 2 tisíce dolarů.

Soud se vůbec nezabýval tím, zda útok obviněného proti poškozené v zájmu zabránění vzniku větší škody než jaká hrozila z uchopení flétny poškozenou, nebyl jednáním v nutné obraně ve smyslu § 13 trestního zákona, nebo zda obviněný svým zákrokem nevybočil z mezí nutné obrany, případně zda obviněný nepřivodil poškozené poranění z nedbalosti.⁹⁸⁾

Je možno poranit i usmrtit na ochranu majetku. Dovolena je však i obrana, která výrazně překračuje to, co je nezbytné. Hranicí je teprve obrana „zjela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“

Podle některých názorů bránící má použít z obranných prostředků takový, kterým by způsobil nejmenší škodu. To je však - vzhledem k rozrušení s obranou pravidelně spojenému - požadavek patrně přílišný.⁹⁹⁾

Vztah mezi hrozící škodou a škodou způsobenou útočnickovi není u nutné obrany, až na výjimky, relevantní. Nelze požadovat proporcionalitu mezi škodou hrozící z útoku a škodou způsobenou obráncem. To je znak charakteristický pro krajní nouzi, nikoliv pro nutnou obranu, kde je toto cizorodý prvek. Učebnice trestní práva se zabývá také výjimkou ze shora uvedeného a konstatuje, že výrazně hrubý nepoměr škody hrozící z útoku a škody způsobené obráncem může vést k závěru, že obrana byla způsobu útoku zcela zjevně nepřiměřená při úmyslném usmrcení zloděje při krádeži jízdního kola).¹⁰⁰⁾

Mohou však nastat situace, kdy není situace tak jasná. V těchto případech je vždy potřebné rozlišovat škody hrozící nebo způsobené z nedbalosti a škody nezaviněné. Sám útočník často předem neví, co provede. Tím méně to může odhadnout obráncem, který na útok obvykle není připraven a musí se rozhodnout okamžitě. Ale ani následky vlastní obranné reakce nelze leckdy spolehlivě předvídat.

Příkladem je judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 47/95, z něhož vyplývá, že samotná skutečnost, že obránce použije proti útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku. Podmínkou ustanovení § 13 trestního zákona o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na chráněný zájem.¹⁰¹⁾

Napadeným rozsudkem byla obžalovaná K.S. podle § 226 písm. b) tr.řádu zproštěna obžaloby, kterou jí bylo kladeno za vinu, že dne 11.1.1994 kolem 20.45 hod. v Praze 8, Písečná 6, po předchozím slovním konfliktu a následném fyzickém napadení ze strany jejího otce J.A., nar.11.3.1939, tohoto muže měla bodnout kuchyňským nožem do břicha, aniž došlo k poranění vnitřních orgánů, a způsobit mu tak pracovní neschopnost delší než 7 dnů, čímž měla spáchat pokus trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1, § 222 odst. 1 trestního zákona.

Při právním hodnocení správně zjištěného skutkového děje soud 1.stupně nepochybil, když posoudil jednání žalované ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona. Přiměřenost obrany je třeba posoudit se zřetelem na všechny okolnosti případu. Vybočení z mezí nutné obrany nelze nutně dovozovat jen z toho, že se obžalovaná bránila zbraní proti neozbrojenému útočníkovi. V daném případě poškozený v podnapilém stavu, fyzicky zdatnější, útočil takovým způsobem proti obžalované, že byl fakticky ohrožen její život a předchozí obrana se minula účinkem. To, že obžalovaná sáhla po noži v sebeobraně a bez rozmyslu bodla, je klasický případ nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona.¹⁰²⁾

Přiměřenost obrany se vždy posuzuje dle objektivních okolností případu a současně i jak ho viděl obránce. Jde o subjektivní pocit obránce, jak se mu situace v okamžiku obrany jevila, jak zhodnotil budoucí události, k nimž ještě nedošlo. Je tedy žádoucí hodnotit všechny okolnosti v době jednání, i když se může stát, že vyjdou najevo až později.

Příkladem takového zhodnocení situace je judikované rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 36/1991.

Obžalovaná B.K. po předchozím slovním a fyzickém konfliktu vyvolaném podnapilostí jejího manžela jej bodla značnou silou kuchyňským nožem o délce čepele 16,5 cm do prsou tak, že bodná rána měla za následek smrt poškozeného, tím měla podle obžaloby spáchat trestný čin vraždy podle § 219 tr. zák.

Paní B.K. zhodnotila situaci tak, jak se jí jevila v okamžiku obrany, v dané chvíli. K útoku na ni došlo v době, kdy byla nahá a musela se cítit více ohrožená, přičemž měla bohaté zkušenosti s agresivitou svého manžela a mohla důvodně předpokládat, že je schopen ji i zabít. Nadto útok poškozeného směřoval i proti dětem, na jejichž obranu je obžalovaná silně fixována. Přitom bylo prokázáno, že poškozený při svém útoku vyhrožoval obžalované zabitím, což v ní mohlo vzbudit a pravděpodobně vzbudilo panický strach o vlastní život i o život jejích dětí. Z jejího pohledu bylo zřejmé, že útok ze strany poškozeného "velmi pravděpodobně neskončil" a poškozený v něm bude nadále pokračovat. Rozhodla se tedy jednat a poškozeného zasáhla jednou ranou kuchyňského nože.

Při hodnocení skutečností týkajících se trvání i nebezpečnosti útoku poškozeného vůči obviněné a jejím dětem z hlediska podmínek nutné obrany je třeba přihlížet i k psychickému stavu obviněné a k jejímu subjektivnímu náhledu na trvání a nebezpečnost útoku.

Jelikož není jasné, jak by se situace vyvíjela dál, je nutno vycházet ze zásady *in dubio pro reo* a stran skončení či neskončení útoku na zájem chráněný trestním zákonem učinit závěr, že útok v době činu obviněné, která se mu bránila, trval.

Tento útok směřoval na zájem chráněný zákonem - na zdraví a život lidí, neboť poškozený útočil jak na obžalovanou, tak na její dvě děti.

Paní B.K. tedy jednala v nutné obraně proti svému manželovi, jenž útočil na život její i jejích dětí, jelikož jeho útok směřoval na zájem chráněný trestním zákonem (život člověka) a bylo prokázáno, že paní B.K. odvracela trvajícím útokem.¹⁰³⁾

Prolíná se zde hodnocení útoku a obrany z hlediska prognostického se závislostí existence stavu nutné obrany na objektivně daných konkrétních okolnostech.

Na závěr této kapitoly bych chtěla uvést, že posouzení přiměřenosti nutné obrany je otázkou velmi složitou, a to nejen pro subjekty dovolené obrany, ale zejména při rozhodování o vině a trestu, pro orgány činné v trestním řízení. V současné době, kdy se trestná činnost zvláště proti životu a zdraví stále rozrůstá, je dle mého názoru třeba připustit závažnější zásahy do ochrany osobnosti pachatelů trestné činnosti. Současné vymezení nutné obrany takové zásahy přímo umožňuje, proto by interpretace a aplikace tohoto ustanovení měla být dle mého realizována v souladu s požadavkem ochrany bezúhonných občanů s tím, že pachatelé trestné činnosti si zvláštní ohledy nezasluhují. Nesprávný výklad a aplikace uvedeného ustanovení může vést k pasivitě občanů i v případech, že bude napaden chráněný zájem. Je notorií současné doby, že občan není-li přímo sám napaden, proti pachateli trestného činu raději nezasáhne. Důvodem takového chování občana, je zejména obava, že by to mohl být on sám, kdo nakonec usedne na lavici obžalovaných místo pachatele trestného činu. Toto má zároveň neblahý vliv na preventivní funkci nutné obrany, resp. trestního práva samotného.

3. Exces: Vybočení z mezí nutné obrany

S otázkou přiměřenosti je úzce spjat exces z nutné obrany. Jde o vybočení z mezí dovolené obrany, které je pro společnost vysoce nebezpečným jednáním. Je trestné dle toho, jaká skutková podstata trestného činu byla takovým jednáním naplněna a může být zrealizováno úmyslně, ale i z nedbalosti. Vybočení z mezí nutné obrany vyžaduje vědomí pachatele nebo alespoň možnost uvědomit si, že překračuje meze nutné obrany.¹⁰⁴⁾

Pokud došlo při odvracení útoku ke spáchání trestného činu, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, je toto polehčující okolností ve smyslu § 33 písm. f) trestního zákona. (Nespadají sem však případy tzv. putativní (domnělé) nutné obrany ani krajní nouze, protože pak nejde o čin spáchaný při odvracení útoku nebo nebezpečí). V úvahu dále může přicházet i mimořádné snížení ukládaného trestu odnětí svobody za použití § 40 trestního zákona, případně i upuštění od potrestání podle § 24 trestního zákona. Protiprávnost činu však v těchto případech vyloučena není.

V praxi přitom překročení, resp. vybočení z mezí nutné obrany přichází v úvahu ve dvou směrech. O tzv. exces čili vybočení extenzivní půjde tehdy, jestliže útok přímo neohrozil ani netrval, například proto, že byl již obráncem odvrácen a skončil.

O exces intenzivní jde v případech, kdy obrana užitá obráncem je zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Jak výše uvedeno, současná právní úprava nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného obranou. Proto o tzv. intenzivní vybočení z mezí nutné obrany pro její zřejmou nepřiměřenost jde jen tehdy, jestliže obránce použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku nebo když škoda způsobená obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku.

Jako exces z nutné obrany byl posuzován tento případ (stanovisko Nejvyššího soudu Tpj 59/83).

Ve věci 5 T 384/81 Okresního soudu v Karviné obviněný B. L. vystoupil na obranu svého mladšího bratra D. L. Ten se při hraní kulečnicku dostal do sporu s S. K., který mu začal vyhrožovat. Současně se zvedlo od vedlejšího stolu pět kamarádů onoho S. K. Bratr obviněného proto vyběhl i s tágem ven před restauraci, kde byl bit oněmi pěti kamarády S. K. Na jeho obranu vyběhl ven i obviněný. Začal se proti útočníkům ohánět břitvou tak, že poranil J. B. na prsou, L. O. na hrudní a bederní krajině, Z. V. a J. Š. na zádech, přičemž každému z nich způsobil újmu na zdraví. Po té se podařilo obviněnému i jeho bratru z místa utéci. Za utíkajícím obviněným běžel ještě Š. K. Obviněný se zastavil a řízl dvakrát i tohoto poškozeného do obličeje. Způsobil mu tím zohyzdění tváře 14 cm dlouhou jizvou (§ 89 odst. 6 písm. f) tr. zák.).

Soud hodnotil jednání obviněného, pokud vystoupil na obranu bratra před restaurací a břitvou poranil útočníky, jako pokus trestného činu ublížení na zdraví podle § 8 odst. 1 , § 222 odst. 1 tr. zák. v důsledku vybočení z mezí nutné obrany v první fázi jednání. Další útok obviněného na Š. K., jehož pořezal v obličeji, byl dalším násilnickým útokem se zbraní z hlediska trestného činu ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 tr. zák. a § 41 písm. a) tr. zák. , u zvlášť nebezpečného recidivisty. V této fázi jednání nemohlo jít o

nutnou obranu proto, že těžká újma na zdraví byla způsobena v době, kdy již útok skončil.

Ve věci 2 T 3/81 hodnotil krajský soud v Ostravě v prvním stupni jako exces z nutné obrany, když obviněný urazil manželku poškozeného. Poškozený udeřil obviněného pěstí do obličeje, po té ho uchopil za kravatu a přitáhl ho k sobě. V tom okamžiku obviněný vytáhl kapesní nůž, který involněním pojistky otevřel a silným úderem bodl poškozeného na levé srdeční komory přes oděv do hloubky 6 -7 cm, přičemž mu přetl hrudní tepnu. Pro rychlou a účinnou pomoc byl poškozený zachráněn při životě. Odvolání obviněného bylo jako nedůvodné zamítnuto (7 To 25/81 NS ČSR).

Soudy správně považovaly jednání obviněného záležející v útoku nožem za nepřiměřené povaze jednání poškozeného a tím za vybočení z mezí nutné obrany.¹⁰⁵⁾

O překročení mezí nutné obrany jde také v případě, že se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 13 trestního zákona. Při vybočení z nutné obrany tedy není vyloučena trestní odpovědnost napadeného. Například obránce pokračuje ve zlém nakládání útočníkem ze msty, ačkoliv si je již dávno vědom, že útok skončil.

Naproti tomu Ústavní soud ČR ve svém nálezu č.116 (ÚS 317/01) k povinnosti soudu přesvědčivě odůvodnit, proč jednání odvracející útok na majetek a nedotknutelnost obydlí nepovažoval za nutnou obranu, konstatoval následující skutečnosti.

Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Dovolená obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a

nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné (obydlí). Soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem stěžovatele na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí, měl proto přesvědčivě vysvětlit, proč nepovažoval obranu stěžovatele (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.¹⁰⁶⁾

4. Nutná obrana v kontextu mezinárodní ochrany lidských práv

Vzhledem ke skutečnosti, že postavení nutné obrany z mezinárodního hlediska nebylo v české literatuře dosud zpracováno, chtěla bych se pokusit o malou sondu to této problematice. Vytvořím modelovou situaci, kdy se konkrétní občan, domáhá spravedlnosti podle mezinárodních dokumentů, jelikož se domnívá, že byl nespravedlivě odsouzen. Inspiraci k tomuto tématu jsem získala ze slovenské literatury, kde byl obdobný problém řešen v kontextu slovenské právní úpravy.¹⁰⁷⁾ Jde o případ, kdy obránce při odvracení útoku na svůj život usmrtil útočnicka a za tento čin byl českými soudy odsouzen jako pachatel trestného činu. Naskytá se otázka, co může udělat takový občan, jenž se domnívá, že jednal v mezích nutné obrany, tyto meze nepřekročil a jeho jednání je tudíž beztrestné. Domnívá se, že české soudy pochybily a porušily jeho základní lidské právo – právo na život.

Takový občan je nejdříve povinen vyčerpat všechny prostředky, které mu umožňuje vnitrostátní právo. Jeho povinností je podat odvolání proti prvostupňovému rozsudku a vyčkat až do chvíle, kdy je vydáno konečné rozhodnutí ve věci. Mimořádné opravné prostředky jako je obnova řízení a stížnost pro porušení zákona vyčerpat nemusí.

Následně poté je oprávněn podat stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku, a to ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo českými soudy vydáno konečné rozhodnutí ve věci. Stížnost proti porušení lidských práv musí směřovat vždy proti konkrétnímu státu, v našem případě proti České republice. Evropský soud se věcí bude zabývat jen v případě, že porušené právo je zakotveno v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

Dle mého názoru lze na tuto situaci vztáhnout článek 2 odst. 2 Úmluvy, jelikož tento článek garantuje právo na život, když stanoví, že „zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, pokud bude vyplývat z použití síly, jenž není víc než nevyhnutelná při obraně každé osoby proti nezákonnému násilí.“ Pokud však tento článek srovnáme s českou právní úpravou nutné obrany dojdeme k závěru, že ustanovení § 13 zák.č.140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění je pro obránce příznivější, jelikož umožňuje intenzivnější obranu (nejde o nutnou obranu, byla - li obrana zcela zjevně nepřiměřená) než Úmluva (použití síly, které není víc než úplně nevyhnutelné). V případě, že obránce by v nutné obraně jednal při ochraně takového chráněného zájmu, jakým je majetek, byl by tento článek neaplikovatelný zcela, jelikož se vztahuje pouze na případy zbavení života.

Ve shodě s názorem Roberta Fica však bude účelnější aplikovat článek 6 Úmluvy, jenž zakotvuje právo na spravedlivý proces. Tento článek je obecně nejvíce namítaným ustanovením. Stěžovatelé - občané České republiky již jeho úspěšnou aplikací před Evropským soudem získali v mnohých případech spravedlivé zadostiučinění. Je tedy možností odsouzeného obránce podat stížnost proti konkrétnímu státu, ve kterém namítne porušení práva na spravedlivý proces. Tento článek je aplikovatelný i na případy odsouzení napadeného za překročení hranic nutné obrany, kde nedošlo k usmrcení útočníka.¹⁰⁸⁾

Jaké rozhodovací možnosti má však Evropský soud pro lidská práva? Víme, že nemůže zrušit či změnit rozsudek České republiky ani ve prospěch stěžovatele intervenovat. Může realizovat pouze finanční satisfakce, jenž v našem případě neřeší problém odsouzeného obránce. Klíčovou skutečností však je, že výrok Evropského soudu pro lidská práva o porušení článku 6 Úmluvy může vést k opětovnému otevření už skončeného soudního řízení. A to je velmi podstatné pro našeho odsouzeného obránce, jenž se touto cestou může domoci znovu projednání předmětné věci před českými soudy ve světle právního názoru Evropského soudu pro lidská práva.

5. K výkladu nutné obrany

V kontextu předchozího výkladu institutu nutné obrany, jeho základních podmínek a mezí a otázek souvisejících si dovoluji ještě pár postřehů de lege ferenda.

Dle mého názoru je platná právní úprava nutné obrany v souladu s požadavky moderní doby. Problém však nastává v aplikační praxi. Z rozhodovací praxe soudů je zřejmé, že obrana ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona není mnohdy vykládána dostatečně, tak jak měl dle mého názoru zákonodárce na mysli. Poslední novelou zákonem č.290/1993 Sb., došlo k rozšíření mezí dovolené obrany jednoznačně ve prospěch obránce. Z činnosti orgánů činných v trestním řízení však toto příliš patrné není a jejich rozhodnutí, kterých je v souvislosti s tímto institutem vpravdě pomálu, jelikož nutná obrana je nedostatečně využíváný institut, většinou vycházejí z úzkého pojetí nutné obrany a mnohdy nesprávně posuzují konkrétní případ z hlediska proporcionality hrozící a vzniklé škody.

V podstatě jde o to vykládat nutnou obranu apriori ve prospěch obránce. Napadený je vlastně tím, kdo v dané chvíli nahrazuje chybějící zásah orgánu státu, jenž není schopen na místě zasáhnout. Útočník konkrétní situaci vyvolal, tudíž je ve výhodě a jednání obránce by se vždy mělo vykládat dle zásady „in dubio pro reo“, v pochybnostech ve prospěch obránce. Riziko útoku je tedy cele na bedrech útočníka a postavení obránce by mělo být v podstatě z hlediska nutné obrany silnější.

K otázce proporcionality z hlediska nutné obrany bych jen chtěla připomenout, že tato zásada je vlastní jiné okolnosti vylučující protiprávnost, a to krajní nouzi. U dovolené obrany je základem princip přiměřenosti. To znamená, že u každého konkrétního případu je primární posoudit jaký byl poměr mezi zvolenými prostředky obrany a útoku. Fico říká, že „hranice obrany jsou dost široké, když je dovolena taková obrana, která s jistotou a spolehlivě odvrátí útok.“¹⁰⁹⁾

Jednotlivé pojmy v ustanovení § 13 jako útok a zájem chráněný trestním zákonem jsou známy již od počátku existence zák.č.140/1961 Sb., domnívám se tedy, ostatně stejně jako Fico v kontextu slovenské právní úpravy nutné obrany, že orgány činné v trestním řízení již měly dostatek prostoru k interpretaci jednotlivých pojmů.¹¹⁰⁾ Při posuzování útoku je podstatné mít na zřeteli výhody, kterými je vlastně od samého počátku útočník nadán. Je to on, kdo zaútočí, jeho výhodou je tedy moment překvapení, může si zhodnotit napadeného a vybrat předem prostředky, kterými zaútočí a většinou se ani nezaobírá úvahami o porušování zákona či strachem ze svého jednání. Je předem připraven na v budoucnu vzniklou situaci útoku. Naproti tomu obránce je nepřipravený na útok, většinou se u něho výrazně projeví strach z útoku a v momentě překvapení by měl ještě zhodnotit, zda jednání, jímž odvrací útok na chráněný zájem, je v mezích přiměřenosti k realizovanému útoku.

Toto by měl mít na mysli každý policista, státní zástupce či soudce, který o dané věci rozhoduje. Orgány činné v trestním řízení jsou vlastně také v určitém jednodušším postavení než samotný obránce, jelikož událost hodnotí s odstupem určité doby a v relativním klidu. V této souvislosti je zajímavá Ficova myšlenka hodnocení jednání obránce pro účely trestního řízení prostřednictvím znaleckého posudku, rozbořením subjektivního hodnocení situace obránce. Ostatně tuto myšlenku považuje za zajímavou i Jelínek, když ve své recenzi k Ficově knize „Nutná obrana“ konstatuje, že „zajímavým se jeví námět, aby subjektivní stav napadeného při nutné obraně byl v trestním řízení zjišťován znalecky.“¹¹¹⁾

Na prvním místě tedy stojí výklad nutné obrany, zejména ve prospěch obránce, nikoliv výklad postavený zásadně na proporcionalitě škod. Proporcionalita hrozící a vzniklé škody u nutné obrany tedy není klíčovým pojmem, nejedná se o hlavní kritérium. Porovnání škod však nelze zcela opominout. V praxi není možný ani žádoucí výrazný nepoměr mezi hrozící a vzniklou škodou, musí zde být korektiv tak, aby v praxi nedocházelo k akceptování nepřiměřené obrany, například u bagatelních útoků v rámci kterých by docházelo k hrubému nepoměru mezi hrozící a způsobenou škodou v neprospěch útočníka.¹¹²⁾

Právě pro jistou výkladovou náročnost je institut dovolené obrany v praxi tak nedostatečně využíván. Z toho důvodu zákonodárci patrně nezbyvá jiného řešení, než ustanovení § 13 trestního zákona novelizovat tak, že jej zkonkretizuje a doplní, aby pozbylo, co možná nejvíce jisté významové abstrakce a více akcentovalo situaci obránce ve vztahu k jednání útočníka.

Domnívám se, že v této souvislosti je osnova nového trestního zákona z roku 2006 zdařilým návrhem, a proto si níže dovolím zabývat se právě otázkou rekodifikace trestního zákona s důrazem na okolnosti vylučující protiprávnost, zvláště pak nutnou obranu.

VII. Návrh osnovy nového trestního zákona z roku 2006 v kontextu okolností vylučujících protiprávnost

1. Úvodní slovo k rekodifikaci

V souvislosti se zvoleným tématem nemohu opomenout otázkou nové kodifikace trestního práva hmotného. V roce 2006 byla navržena osnova nového trestního zákona, následně sice zamítnutá, nicméně žádné další zákonodárné iniciativy v této oblasti nenásledovaly a do dnešního dne jsem nezaznamenala žádný jiný legislativní návrh trestního zákona. Jelikož je dle mého názoru v současné době rekodifikace trestního zákona nezbytná, domnívám se, že v blízké době zákonodárci znovu „opráší“ tuto osnovu a s drobnými změnami bude opětovně projednávána.

Osnova návrhu trestního zákona z roku 2006 (dále jen „Osnova návrhu“) samozřejmě vychází ze současné trestněprávní materie. Současný trestní kodex je výsledkem četných novelizací, mnohdy reagujících především na aktuální potřeby určité doby vyvolané dynamikou kriminality. Hlubší zásahy do koncepčního pojetí našeho trestního práva byly provedeny jen okrajově. Výsledkem je trestní zákon, který jen obtížně reaguje na měnící se společenskou realitu.

S převratnými ekonomickými, politickými a sociálními změnami po roce 1989 bylo sice jasné, že původní podoba trestního zákona nemůže v nových podmínkách demokratického právního státu uspět, že nastaly podmínky pro odstranění nedostatků a zejména deformací, způsobených totalitním režimem, ale zároveň bylo jasné, že nebude možné okamžitě rekodifikovat základní právní předpisy, včetně trestního zákona.

Období devadesátých let a následného přelomu století je charakteristické snahou rychle reagovat na nastalé změny ve společnosti. Pod tlakem okamžitých požadavků, vycházejících apriori z praxe, se přistupovalo k větším či menším novelám trestního zákona, velmi často bez hlubšího teoretického základu a bez dostatečné koordinace zákonodárných iniciativ, k nimž docházelo na různých místech a ve svém konečném důsledku byly často

protichůdné. Tato doba je charakteristická snahou tzv.dohánět to, co bylo zanedbáno v jiných právních odvětvích, na které trestněprávní úprava úzce navazuje. V této souvislosti byly zejména ve zvláštní části trestního zákona zakotveny nové instituty a potřeba zajistit jejich trestněprávní ochranu, vedla k tomu, že trestní zákon byl doplňován o mnohdy kasuistické skutkové podstaty. Důležitým mezníkem je v souvislosti s celkovou orientací České republiky rok 1998, od něhož se datují snahy zajistit kompatibilitu našeho trestního práva s mezinárodními úmluvami, kterými je Česká republika vázána a zároveň potřeba usouladnění českého práva s právem evropským.

Na základě velmi často „zmatených“ novel, byla narušena celková jednota trestního zákona. Došlo k narušení a do určité míry i změně jednotlivých principů trestního zákona, z nichž měla platná právní úprava vycházet a důsledně je respektovat. V našem trestním zákoně proto nalezneme různá pojetí určitých normativních konstrukcí poznamenaná dobou jejich vzniku.

V podstatě je tedy možno konstatovat, že platná právní úprava obsažená v trestním zákoně je nejednotná a postrádá celkovou právní soudržnost založenou na základních zásadách trestního práva hmotného, které se uplatňují v demokratickém právním státě.¹¹³⁾

V souvislosti s výše uvedenými fakty je zřejmé, že rekodifikace trestního zákona jako celku je nezadržitelná. Dílčí novely sice řešily palčivé otázky své doby, ale v kontextu celého zákona pak činily nemalých obtíží. Je tedy nezbytné přistoupit ke kodifikaci trestního zákona komplexně, tak aby byl vybudován ucelený právní systém postavený na základních zásadách trestního práva a jednotném pojmosloví. Jen takový zákon může být srozumitelný občanům, jako jeho konečným adresátům. Osnova návrhu nového trestního zákona z roku 2006 je z tohoto hlediska, dle mého názoru úspěšným startem celé rekodifikace, resp. poměrně zdařilým rekodifikačním pokusem.

Návrh osnovy nového trestního zákona je založen na přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat

především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva. Klade velký důraz na prevenci, jenž by měli vyvíjet státní, veřejné i soukromé instituce a zároveň každý z nás.

Zásadní změnou oproti stávající úpravě je nově navržená systematika obecné části trestního zákoníku, jenž věcně logicky uspořádává základy trestní odpovědnosti a jejich právní následky. Účel trestního zákoníku již není formulován deklaratorně a je vyjádřen vymezením předmětu úpravy a základními zásadami, ze kterých se při formulaci jednotlivých ustanovení vychází. Společná ustanovení a vysvětlení některých pojmů, které dosud byly součástí obecné části trestního zákona, jsou v návrhu zařazeny za zvláštní část trestního zákoníku. Osnova návrhu nového trestního zákoníku neprosazuje širokou kriminalizaci jednání, jež podle stávajícího právního stavu nejsou trestnými činy. Charakteristickým znakem není formulování nových skutkových podstat, to je v osnově návrhu spíše ojedinělé. Naopak v některých směrech by mohl nový trestní zákon přinést i vyjmutí některých již přežitých skutkových podstat.

V této souvislosti uvádím, že rekodifikace trestního zákona si následně v nezbytném rozsahu vyžádá novelizaci navazujících ustanovení zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ta bude však moci proběhnout až v návaznosti na rekodifikaci trestního práva hmotného (trestního zákona) a po vyhodnocení účinnosti tzv. velké novely trestního řádu, provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

2. Jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost v osnově nového trestního zákoníku z roku 2006 a jejich srovnání se stávající právní úpravou

Jak jsem již nastínila potřeba nové úpravy okolností vylučujících protiprávnost, resp. nutné obrany, vyvěrá z problémů, jenž nejsou ani tak otázkou teoretickou, ale spíše praktickou, spočívající v nedostatečné aplikaci těchto institutů v praxi. Domnívám se, že záměrem zákonodárce je uvedení těchto institutů, zejména nutné obrany, do života a umožnit tak, aby je orgány činné v trestním řízení aplikovaly správně a více než tomu bylo doposud.

Ustanovení vymezující případy, kdy se již ze zákona vylučuje protiprávnost skutku, okolnosti vylučující protiprávnost jsou v osnově návrhu nového trestního zákona zakotveny v hlavě III. v ustanoveních §§ 28 až 32. Kromě případů nutné obrany, krajní nouze a oprávněného použití zbraně uvádí též případy svolení poškozeného a přípustného rizika ve výrobě a výzkumu.

Krajní nouze, nutná obrana a oprávněné použití zbraně jsou instituty, jenž zakotvuje již dnes platná právní úprava trestního zákona, osnova návrhu nového trestního zákona je nově doplňuje a formuluje tak, že stanovuje takové podmínky pro nutnou obranu a krajní nouzi, jenž mají umožnit, aby nebyly stíhány osoby, které vystupují na ochranu zájmů chráněných kterýmkoli trestním zákonem. Oprávněné použití zbraně zůstalo beze změny.

a) Krajní nouze

Definice krajní nouze je v osnově návrhu upravena v ustanovení § 28 a rozdělena do dvou odstavců. Oproti současné platné právní úpravě je de facto rozšířena o poslední větu odstavce druhého. Osnova tedy navrhuje tuto podobu ustanovení o krajní nouzi:

- (1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.
- (2) Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozí, povinen je snášet.

Došlo ke zpřesnění této definice, doplněním odstavce druhého, a to vložením poslední věty „...anebo byl ten komu nebezpečí hrozí povinen je snášet.“ V platné právní úpravě trestního zákona tato povinnost přímo zakotvena není, ale je obsahem zvláštních předpisů, jenž ukládají určitým kategoriím osob povinnost snášet nebezpečí, a tyto osoby se této své povinnosti nemohou vyhýbat poukazem na své vlastní ohrožení. Osobami povinnými nebezpečí snášet jsou například

z titulu svého zaměstnání (zdravotní sestra) nebo z pozice svého postavení (voják ve válce).

Toto doplnění je významné z hlediska činů, které by jinak byly např. zneužitím pravomoci úřední osoby, jelikož bez tohoto doplnění by krajní nouze mohla vylučovat protiprávnost těchto činů. Navrhované řešení takové jednání z dosahu krajní nouze vylučuje.¹¹⁴⁾ Rozšířením odstavce druhého o poslední větu činí zákonodárce ustanovení o krajní nouzi transparentnější, a tím možná o něco více aplikovatelnější v praxi.

b) Nutná obrana

Obdobně jako u krajní nouze i u nutné obrany osnova navrhuje zpřesnit její definici, a to v souvislosti s již shora popsanou snahou o posílení pozice obránce. Osnovou navrhovaná definice nutné obrany je obsáhlejší než současná a ustanovení § 29 zní:

Odst. 1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

Odst. 2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo osobě obránce.

Odst. 3) Ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.

Osnovou návrhu nového trestního zákona se pozice obránce dostává do popředí. Jde o snahu více akcentovat situaci obránce, se zřetelem na objektivní okolnosti případu i subjektivní pocity napadeného.

Dochází ke zpřesnění pojmu přiměřenosti obrany se zřetelem na objektivní okolnosti daného případu (místo a čas útoku, okolnosti vztahující se k osobě útočnicka nebo osobě obránce). Původní „obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku“ je nahrazena podrobnější „obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočnicka nebo osobě obránce.“ Zákonodárce tímto dává jasné vodítko orgánům činným v trestním řízení, na základě jakých kritérií mají hodnotit konkrétní případy.

Apel na rozhodování orgánů činných v trestním řízení je také patrný z odstavce třetího ustavení § 29, jenž jako podmínku pro hodnocení dovolené obrany stanovil posouzení subjektivních pocitů napadeného. Pokud by tedy napříště napadený jednal v silném rozrušení, strachu, úleku či zmatku způsobenému útokem, i přesto, že nebudou zcela splněny podmínky nutné obrany, nejednalo by se o trestný čin.

Proti tomu směřuje námitka poukazující na okolnost, že určování trestnosti či beztrestnosti pouze na základě zjišťování přítomnosti určitého druhu afektů, jejich konkrétního vlivu na jednání, je důkazně nespolehlivé a při platnosti procesní zásady „in dubio pro reo“ by mohlo vést ke zneužívání takové úpravy, kdy by se zřejmě často v trestním řízení nepodařilo vyvrátit obhajobu obviněných, že jednali v afektu. Jsou myslitelné i jiné afekty než uvedené v osnově návrhu, například zlost nebo nenávisť, které by pachatele zbavit trestní odpovědnosti neměly, nicméně v praxi by bylo obtížné existenci, příčinnou souvislost s útokem a mírou těchto vnitřních psychických jevů zjistit, natož prokázat, zvláště pokud by působily v komplexu a ovlivňovaly se navzájem.¹¹⁵⁾

V této souvislosti je zajímavá Ficova myšlenka hodnocení jednání obránce pro účely trestního řízení prostřednictvím znaleckého posudku, rozbořem subjektivního hodnocení situace obráncem odborníkem.¹¹⁶⁾

Realizace takového zkoumání subjektivního pocitu obránce je v praxi samozřejmě náročnější, vyžaduje přibrání znalce a s tím mnohdy

spojené protahující se trestní řízení. V některých sporných případech je však toto, dle mého názoru, možná cesta ke správnému posouzení subjektivního pocitu obránce orgánem činným v trestním řízení a tím správné aplikace ustanovení o nutné obraně.

Domnívám se, že zákonodárce stejně tak, jak je tomu u slovenské úpravy nutné obrany měl do její zákonné definice vložit ustanovení týkající se případu omylu ve skutkové okolnosti. Teorie vztahující se k dovolené obraně obecně uznává, že za situace, mylí-li se někdo ve skutkových okolnostech, jenž dle jeho názoru zakládají například nutnou obranu, je takové jeho jednání, posuzováno právě podle pravidel o skutkovém omylu. Slovenská právní úprava tuto okolnost zakotvila do ustanovení § 24 odst.4 „Pokud se někdo vzhledem k okolnostem případu domnívá, že útok hrozí, nevyklučuje to trestní odpovědnost za čin spáchaný z nedbalosti, pokud omyl spočívá v nedbalosti.“ Osnova návrhu nového trestního zákona, však tuto skutečnost opomíjí, a to je dle mého názoru mezera, kterou by bylo vhodné do příštího znovupředložení návrhu nového trestního zákona vyplnit.

Doplnění a zpřesnění podmínek dovolené obrany je velmi významné právě z důvodu správného výkladu nutné obrany orgány činnými v trestním řízení, zejména z hlediska hodnocení postavení obránce v každém konkrétním případě.

Tento institut je současně jedním z nejfrekventovanějších způsobů obhajoby u násilné trestné činnosti a tudíž je velice žádoucí jeho ještě preciznější zakotvení v novém trestním zákoně.

c) Svolení poškozeného

Tuto okolnost vylučující protiprávnost v současnosti platný trestní zákon výslovně neupravuje, vychází pouze z právní teorie. Výslovně ji nezakotvuje ustanovení žádného právního předpisu, tato okolnost je dovozována, a to zejména z trestního zákona.

Vzhledem ke skutečnosti, že jde o teorii velmi málo rozpracovaný institut, má zákonodárce za to, že je nezbytné, aby byl trestním zákonem výslovně upraven. V osnově návrhu se tedy svolení poškozeného objevuje jako nová okolnost vylučující protiprávnost.

Svolení poškozeného bylo v trestním právu za splnění určitých podmínek jako okolnost vylučující protiprávnost uznáváno od nepaměti. Panovala však vždy určitá nejasnost a neshoda o podmínkách, jimž je nutné dostát, aby svolení poškozeného vylučovalo protiprávnost. Snaha o zamezení nejasností či neshod, resp. o jejich předejití patrně vedla zákonodárce k zařazení tohoto institutu do osnovy nového trestního zákona.

Nově upravená okolnost vylučující protiprávnost svolení poškozeného je v osnově návrhu nového trestního zákona upravena ustanovením § 30, odst. 1-3 a má následující podobu:

Odst. 1) Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.

Odst. 2) Svolení podle odstavce 1 musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně; je-li takové svolení dáno až po spáchání činu, je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně předpokládat, že osoba uvedená v odstavci 1 by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

Odst. 3) S výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.

Je žádoucí podotknout, že při výkladu tohoto institutu, jemuž chci ve své práci dát větší prostor, budu nucena se několikrát obrátit do oblasti civilního práva, jelikož svolení poškozeného lze považovat za právní

úkon a nauka trestního práva hmotného problematiku právních úkonů blíže nespecifikuje.

Subjektem svolení poškozeného je samozřejmě osoba fyzická, ale může jí být i osoba právnická. Právnická osoba jedná svými statutárními orgány a takovým způsobem také dává svolení jako poškozená. Zda může být subjektem svolení poškozeného i stát, je otázkou rozporuplnou. Stát svůj souhlas nebo nesouhlas s určitým jednáním vyjadřuje vždy prostřednictvím nebo na základě nějakých právních předpisů.¹¹⁷⁾ Výjimkou by mohla být situace, kdyby stát jako subjekt svolení poškozeného vystupoval v pozici účastníka soukromoprávních vztahů, ale i takové svolení bude muset být nějakým subjektem za stát vystupujícím činěno na základě nějakých právních předpisů. Poškozený bude muset být způsobilý dát svolení jakožto právní úkon. Způsobilost k právním úkonům je nutno posuzovat podle občanského zákoníku a dalších soukromoprávních předpisů, jelikož trestní zákon tuto způsobilost neupravuje. V případě nezletilých, osob zbavených způsobilosti k právním úkonům, či v této způsobilosti omezených a osob, jenž jednají v duševní poruše, která je činí k právním úkonům neschopným, budou způsobilí jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené jejich rozumové a volní vyspělosti, při ostatních právních úkonech musejí být náležitě zastoupeni.

V případě, že ten, komu byl dán souhlas osobou právně nezpůsobilou, o této nezpůsobilosti nevěděl, uplatní se ustanovení o skutkovém omylu, tzn. že ani v takových případech nebude pachatel trestně odpovědný za úmyslný trestný čin, neboť osnova návrhu nového trestního zákona v § 18 odst. 4 stanoví, že „kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.“

Svolení je možno dát také v zastoupení, v případě, že je svolení dané v zastoupení osobou neoprávněnou, nevylučuje protiprávnost jen tehdy, jestliže ten komu, bylo svolení dáno, o této skutečnosti věděl.

Svolení poškozeného je okolností vylučující protiprávnost, jen pokud jsou splněny podmínky, jenž protiprávnost skutečně vylučují. Tyto podmínky můžeme v podstatě shrnout do následujících bodů.

- Svolení se týká zájmů osoby, o nichž je tato osoba oprávněna rozhodnout, osnova návrhu nového trestního zákona jako zájmy, o nichž ten, kdo svolení dává, nemůže rozhodnout, označuje jako zájem na ochraně lidského života a zájem na ochraně lidského zdraví, když konstatuje, že „nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas s ublížením na zdraví nebo usmrcením,“ s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s příslušnými právními předpisy, zejména zák.č.285/2002 Sb., transplantační zákon a s poznatky lékařské vědy a praxe. Za zájmy, o nichž je jednotlivěc oprávněn rozhodovat, budeme považovat takové, které se v převládající míře dotýkají jen jeho samého a nikoliv ostatních osob, ať fyzických či právnických. Svolení poškozeného se tak bude týkat takových jednání, která by, kdyby takového svolení nebylo, naplňovala skutkové podstaty některých trestných činů proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, některých trestných činů proti majetku, některých trestných činů proti průmyslovým právům a proti právu autorskému, příp.trestného činu poškozování spotřebitele či pomluvy. Svolení poškozeného nebude připadat v úvahu u takových skutkových podstat, kde hmotným předmětem útoku je osoba mladší 18 let, popř. ještě mladší a dále nebude svolení poškozeného platné tam, kde jediným subjektem, který může svolení dát, je stát. Zkoumat je dále podstatné, zda svolením poškozeného nebyly právně dotčeny zájmy jiných subjektů, případně zda by vedle zájmů, o nichž poškozený může oprávněně rozhodovat, nebyly dotčeny zájmy, o nichž poškozený oprávněně rozhodovat nemůže. Nebude vylučovat protiprávnost darování věci pachateli osobou, která je pouze spoluvlastníkem darované věci bez souhlasu zbylých spoluvlastníků, pakliže by o tom ovšem pachatel věděl. V takovém případě by šlo zřejmě o trestný čin podílnictví.¹¹⁸⁾
- Svolení musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby, která se dopouští činu jinak trestného, nebo po spáchání činu, mohl-li pachatel předpokládat, že poškozený by tento souhlas jinak udělil, vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. Svolení, jenž je

dáno předem, lze odvolat pouze v případě, že jím již nebylo v souladu s právním řádem převedeno nějaké zcizitelné právo. Osnova návrhu nového trestního zákona výslovně upravuje dosud sporné případy svolení poškozeného, daného až po spáchání činu. Pachatel bude beztrestný jen mohl-li předpokládat, že poškozený by tento souhlas jinak udělil vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. V této souvislosti bude v praxi žádoucí skutečně vážít každý konkrétní případ.

- Svolení musí být dáno dobrovolně, tudíž ze svobodné vůle poškozeného. Svobodu vůle vylučuje fyzické násilí, bezprávná výhrůžka a tíseň. Jako příklad svolení poškozeného získané fyzickým násilím je možno uvést vedení ruky donucovanému při podpisu smlouvy. V podstatě však o žádné svolení poškozeného nejde, poškozený žádnou vůli neprojevuje, takové jednání je vlastně projevem vůle toho, kdo poškozeného k takovému jednání nutí. Bezprávná výhrůžka prakticky vytváří vůli osoby v rozporu s její skutečnou vůlí. Donucovaný sice projevuje svoji vůli, ale takovou, která je deformována psychickým nátlakem. Pokud by svolení poškozeného bylo bez dalšího učiněno pod vlivem tísně, zůstalo by takové svolení svolením vylučujícím protiprávnost. Pokud by takové svolení mělo povahu smlouvy, byla by zde pouze možnost od takové smlouvy odstoupit, jestliže smlouva pro něj měla nápadně nevýhodné podmínky, jak ostatně stanoví § 49 občanského zákoníku.
- Svolení musí být dáno určitě, vážně a srozumitelně. Pokud někdo jedná na základě neurčitěho svolení, je takové jednání nutno posuzovat dle ustanovení o skutkovém omylu, jestliže však pachatel o neurčitosti svolení věděl, trestně odpovědný bude. Stejně tak je nezbytné posuzovat např. svolení dané v žertu, který bral ten, jemuž byl takový souhlas dán, vážně.

V případě, že je svolení dáno pod vlivem omylu poškozeného, bude zde trestní odpovědnost pachatele za některý z trestných činů, u kterých je omyl znakem skutkové podstaty např. podvod.

Forma svolení poškozeného není předepsána. Svolení poškozeného není založeno na požadavku nějaké formy, jenž by zakládala skutečnost, že svolení bude vylučovat protiprávnost. Svolení poškozeného bude například vylučovat protiprávnost i tehdy, jestliže poškozený přenechal za úplatu užívání svého bytu jinému jen na základě ústní dohody. Nájemní smlouva byla sice pro nedostatek formy absolutně neplatná, ale na trestněprávní účinky svolení poškozeného to nemá vliv.¹¹⁹⁾

Přínosem osnovy návrhu nového trestního zákona je skutečnost, že upravuje i případ beztrestnosti pachatele, pro situaci udělení dodatečného souhlasu poškozeným. Musí zde být ovšem splněna podmínka, že pachatel mohl předpokládat, že osoba, jenž jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou jejím činem dotčeny a nebyla při činu přítomna, by tento souhlas udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

Pokud tedy srovnáme stávající právní úpravu svolení poškozeného s navrhovanou právní úpravou, dojdeme až na výjimky k závěru, že osnova návrhu do zákona zařazuje vlastně to, co dosud uznávala teorie. Výše uvedený výklad je prakticky ve všech svých atributech použitelný na institut svolení poškozeného, tak jak ho známe ze současné právní teorie. Osnova návrhu je však velmi významná z hlediska zpřehlednění a uspořádání této, dle mého názoru velmi významné okolnosti vylučující protiprávnost, a proto jsem podrobnější pojednání o předmětném institutu umístila právě do této kapitoly.

d) Přípustné riziko ve výrobě a ve výzkumu

V současné platné právní úpravě chybí ustanovení, které by tento institut upravovalo. Dovolnost rizika lze sice dovodit z ustanovení o krajní nouzi nebo z výkonu povinností v zaměstnání, ale na všechny případy, které mohou v této souvislosti vzniknout, krajní nouzi či výkon povinností v zaměstnání, vztáhnout nelze.

Z tohoto důvodu osnova návrhu nového trestního zákona přípustné riziko ve výrobě a výzkumu upravuje v ustanovení § 31, a to v následujícím znění:

„Trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu k dispozici, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo své funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak. Nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jím byl dán k ní v souladu s jejím významem, právním řádem a společenským prospěchem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům právních předpisů, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičí dobrým mravům.“

Jsou zde zakotveny nezbytné podmínky tohoto institutu tak, jak je známe ze současné právní úpravy - musí existovat společensky prospěšný cíl, stupeň dovoleného rizika musí odpovídat očekávanému společensky užitečnému prospěchu a ohrožený člověk musí jednat zcela dobrovolně. Současně je nutná dostatečná informovanost ohroženého člověka o hrozícím nebezpečí. Riziko je nezbytné odůvodňovat s přihlédnutím k současnému stavu vědeckých poznatků.

Podstatou celého institutu je míra rizika, té je nezbytné věnovat zásadní pozornost. V osnově návrhu je deklarováno, že o přípustné riziko nejde, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jím byl dán k ní v souladu s jejím významem, právním řádem a společenským prospěchem souhlas, anebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům právních předpisů, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičí dobrým mravům. Zákonodárce formuloval tuto vylučovací podmínku ve smyslu nutnosti zvažování míry rizika v rámci přiměřenosti posuzování optimálních relací mezi rozhodujícími faktory. Mezi tyto faktory patří zejména velikost zamýšleného pozitivního

výsledku, velikost možného nechtěného negativního následku, i stupně pravděpodobnosti, že tyto nastanou.¹²⁰⁾

Na jedné straně tu stojí možný pozitivní výsledek, jenž posune vědeckotechnický pokrok zase o kus dále, na straně druhé pak ztráty, které při jeho dosahování mohou vzniknout. Apriori nepůjde a nemůže jít jen o maximalizaci možných výhod a minimalizaci možných ztrát. Klíčová je relace k veřejnému zájmu, zásadám lidskosti i morálním pravidlům, o kterých se osnova návrhu v další části ustanovení také zmiňuje. Nelze proto zásadně podniknout rizikové jednání, které by sice na jedné straně mohlo mít významné kladné výsledky, ale také katastrofální následky, i když jejich pravděpodobnost není příliš velká. Z toho důvodu musíme proto velmi opatrně nakládat s atomovou energií, ale také zvláště opatrně přistupovat ke genetickým výzkumům a dalším vysoce rizikovým činnostem.

V této souvislosti však připomínám, že definice přípustného rizika nepokrývá všechny případy přípustného rizika. Stranou zůstávají např. rizika v souvislosti se sportovními aktivitami či s výkonem povolání. Přípustné riziko nemůže totiž představovat samostatnou okolnost vylučující protiprávnost, když v těchto případech jde zjevně o několik takových okolností, jejichž podmínky se výrazně liší. U těchto okolností bude možno použít analogie jiné zákonem definované okolnosti vylučující protiprávnost, například krajní nouze či svolení poškozeného ve prospěch jednajícího, neboť tyto okolnosti trestní odpovědnost zužují, nikoli rozšiřují.

Jak jsem již nastínila, vychází právní úprava přípustného rizika ve výrobě a výzkumu z trestněprávní teorie, jenž je v současné době k výkladu tohoto institutu využívána. Domnívám se, že zakotvení této okolnosti vylučující protiprávnost je důležité právě z důvodu jasného vymezení míry rizika při takovém jednání. Osnova návrhu dle mého názoru upravuje tento institut v souladu s tím, co je v současné době uznáváno a aplikováno. Tato ucelená právní úprava v trestním zákoně bude zcela jistě ku prospěchu všem subjektům, jenž budou v konkrétním právním vztahu vystupovat.

e) Oprávněné použití zbraně

Ustanovení o oprávněném použití zbraně zůstalo v osnově nového trestního zákona prakticky totožné s právní úpravou obsaženou v § 15 platného trestního zákona, "trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených příslušnými zákony." Nahrazení sousloví „zmocnění příslušných zákonných předpisů," souslovím „stanovených příslušnými zákony" je pouze kosmetickou úpravou předmětného ustanovení.

Právní úprava oprávněného použití zbraně obsažená v osnově návrhu nového trestního zákona tedy obdobně jako doposud vychází z jiných právních předpisů, jenž použití zbraní blíže konkretizují.

Problematickým ovšem zůstává, že ustanovení o oprávněném použití zbraně se vztahuje jen na zvláštní kategorie státních zaměstnanců povinných hájit zájmy státu a práva fyzických a právnických osob. Otázkou zůstává, co si počít se stále se rozšiřujícím počtem osob, jenž zbraně užívají k osobním účelům a osobní ochraně, vydáním zbrojního průkazu podle zákona o zbraních a střelivu. Na tyto osoby se nevztahuje ustanovení § 15 trestního zákona, neboť v českém právním řádu zatím neexistuje žádný právní předpis, jenž by tuto skutečnost upravoval.

Nedostatek platné právní úpravy tedy způsobuje situaci, že tyto osoby mohou užít střelné zbraně a způsobit škodu pouze za splnění podmínek nutné obrany podle § 13 trestního zákona, přičemž není rozhodné, zda jednající měl u sebe zbraň legálně či nikoliv. Domnívám, že v tomto ohledu je navrhovaná právní úprava, jenž vlastně ničeho nemění na současném stavu, nedostatečná. Ustanovení § 15 trestního zákona je velmi obecným ustanovením a dle mého názoru by zákonodárce měl problematiku oprávněného použití zbraně v souvislosti s jejím užíváním k osobním účelům a osobní ochraně, rozpracovat a z obecné roviny ji převést do roviny konkrétnější. Vodítkem by mohl být například zákon z roku 1938 o zbraních, o němž je pojednáno

v kapitole IV.1.c. či právní úprava této okolnosti vylučující protiprávnost platná na Slovensku.

1. Přínos rekonstrukce

Osnova nového trestního zákona tedy upravuje celkem pět okolností vylučujících protiprávnost oproti dnes, v platném trestním zákoně, upravených třem. Pokud se ovšem podíváme hlouběji na jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost zjistíme, že jsou to okolnosti, které v našem trestněprávním systému známe prakticky od počátku jeho existence. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy vznikl trestní zákon č.140/1961 Sb., však byly logicky jiné potřeby společnosti než je tomu dnes, například vědeckotechnický pokrok se nerozvíjel tak razantně a také možnost vzniku těch nejkatastrofičtějších následků nebyla tak vysoká, jako je tomu při současném rychlém vývoji. Proto se domnívám, že doplnění a zpřesnění stávajících institutů, zvláště definice nutné obrany, současně se zakotvením nových okolností vylučujících protiprávnost - přípustného rizika ve výrobě a ve výzkumu a svolení poškozeného, jsou bezesporu významnými mezníky ve vývoji okolností vylučujících protiprávnost.

V této souvislosti je ovšem třeba zdůraznit, že výčet okolností vylučujících protiprávnost není uzavřený a ani uzavřený být nemůže. Jde v podstatě o to, zachytit ty nejdůležitější a nejfrekventovanější typy těchto okolností, čehož se osnova návrhu snaží dosáhnout. Pokud osnova návrhu při novém předložení doplní nastíněné nedostatky, dojde, dle mého názoru, k poměrně zdařilé právní úpravě okolností vylučujících protiprávnost.

VIII. Slovenská právní úprava okolností vylučujících protiprávnost

1. Slovo úvodem

Do rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky byla právní úprava pro Čechy a Slovensko jednotná. Po rozpadu ČSFR se každý stát sice začal ubírat vlastní cestou, nicméně podstata, na níž oba státy začaly budovat novou legislativu, zůstala stejná.

V oblasti trestního práva oba státy převzaly zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon, který každý z nich dle vlastních potřeb, jenž vyvstaly z nového státního zřízení, novelizoval. Problematika okolností vylučujících protiprávnost byla v Čechách novelizována zákonem č.290/1993 Sb., na Slovensku rok poté zákonem č. 248/1994 Z.z. Srovnáním těchto dvou právních úprav dojdeme k závěru, že slovenský zákonodárce jen s malými odchylkami převzal českou právní úpravu.

V průběhu let novel trestního zákona jak v Čechách, tak na Slovensku stále přibývalo a začalo být zřejmé, že rekodifikace trestního zákona v obou státech je nezadržitelná.

Slovenská právní úprava změn, které českou právní úpravu teprve čekají, již doznala. Dne 1.1.2007 nabyl účinnosti zákon č.300/2005 Z.z., trestní zákon. V této souvislosti došlo samozřejmě i ke změnám právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost.

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou zakotveny v ustanoveních §§ 24-30 ve čtvrtém oddílu hlavy I. všeobecné části slovenského trestního zákona. Slovenská právní úprava rozlišuje celkem sedm okolností vylučujících protiprávnost činu. Je pravdou, že oproti české právní úpravě již slovenská právní úprava platná do 31.12.2006 obsahovala podstatně více institutů těchto okolností, celkem šest, a k 1.1.2007 došlo k rozšíření jejich okruhu „pouze“ o jednu okolnost vylučující protiprávnost, a to dovolené riziko. Významným přínosem této nové úpravy je však nejenom zakotvení

nového institutu dovoleného rizika, ale zejména upřesnění a doplnění stávajících institutů, zejména nutné obrany.

Jak jsem již uvedla, současná slovenská právní úprava zahrnuje celkem sedm okolností vylučujících protiprávnost. Jedná se o krajní nouzi, nutnou obranu, oprávněné použití zbraně, dovolené riziko, výkon práv a povinností, souhlas poškozeného a plnění úlohy agenta.

2. Okolnosti vylučující protiprávnost podle zákona č. 300/2005 Z.z.

a) Krajná núdza (krajní nouze)

Ustanovení § 24 zák.č.300/2005 Z.z. zakotvuje slovenskou právní úpravu, jako první řazené okolnosti vylučující protiprávnost, krajní nouze. V odstavci prvním stojí obecná formulace tohoto institutu „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestním činem.“ Odstavec druhý pak konkretizuje celý institut, když stanoví, že „Nejde o krajní nouzi, když bylo možné nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem za daných okolností odvrátit jinak nebo pokud způsobený následek je zjevně závažnější než ten, který hrozil. Zároveň nejde o krajní nouzi, když ten, jemuž nebezpečí přímo hrozilo, byl podle všeobecně závazného právního předpisu povinný ho snášet.“

V rámci krajní nouze dochází k odvracení jiného nebezpečí přímo hrozící některému ze zájmů chráněných trestním zákonem. Toto nebezpečí tedy nemá povahu vědomého útoku člověka, ale může spočívat například v požáru nebo povodni, když jsou ohrožené majetkové hodnoty, ale často také zdraví a život lidí, dále v samovolném útoku zvířete (proti zvířeti, jenž poštval k útoku jeho majitel můžeme jednat v rámci výhodnější nutné obrany), nedbalosti jednání člověka (různé situace při dopravních nehodách) apod.¹²¹⁾

Jednou ze základních podmínek krajní nouze je proporcionalita. Ta je zde vyjádřena slovy, „způsobený následek nesmí být zjevně závažnější než ten, který hrozil.“ Stejně jako v české právní úpravě tu na jedné straně stojí chráněné zájmy, na straně druhé pak zájmy, které byly obětovány. Krajní nouzi vyloučíme ve všech případech, kde je podle průměrného individuálního úsudku zřejmé, že je obětovaný zájem rovnocenný nebo ještě závažnější než ohrožený zájem. Není tedy možné například k záchraně vlastního života usmrtit jiného.

Podíváme-li se na současnou českou právní úpravu krajní nouze „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. „Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil;“ a srovnáme ji s výše uvedenou slovenskou definicí, dojdeme k závěru, že znění těchto ustanovení jsou prakticky stejná. Výjimkou je poslední věta slovenské právní úpravy, kterou zakotvil právě zákon č.300/2005 Z.z.

Slovenská definice krajní nouze je již dnes přesnější než její česká podoba, a to ve smyslu poslední věty § 24, kde je vyjádřena povinnost určitých osob nebezpečí snášet. V platné české právní úpravě trestního zákona tato povinnost přímo zakotvena není. Je obsahem zvláštních předpisů, jenž ukládají určitým kategoriím osob povinnost snášet nebezpečí, a tyto osoby například z titulu svého zaměstnání (zdravotní sestra) nebo z pozice svého postavení (voják ve válce) se této své povinnosti nemohou vyhýbat poukazem na své vlastní ohrožení.

Zde je namístě uvést, že se zněním obdobným jako je slovenské, počítá i osnova návrhu nového českého trestního zákona z roku 2006, když ve druhém odstavci § 28 stanoví, že „Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozí, povinen je snášet.“

Ze shora uvedeného vyplývá, že podstata institutu krajní nouze je v obou (jak české tak i slovenském) právních úpravách prakticky totožná. Proto na slovenskou právní úpravu můžeme vztáhnout vlastně vše, co již bylo uvedeno v souvislosti s českou právní úpravou krajní nouze v předešlých kapitolách. Shodné jsou podmínky i meze krajní nouze a rovněž obdobně můžeme posoudit společné a rozdílné znaky těchto institutů.

b) Nutná obrana

Nutná obrana je v pořadí druhým institutem okolností vylučujících protiprávnost zakotveným v slovenském trestním zákoně. Ustanovení § 25 zák.č. 300/2005 Z.z. je v rozděleno do čtyřech odstavců s tím, že první a druhý odstavec korespondují s malými odlišnostmi s právní úpravou na Slovensku platnou do 31.12.2006 a se současnou českou právní úpravou, třetí a čtvrtý odstavec jsou pak zpřesněním a rozšířením tohoto institutu.

Současná právní úprava nutné obrany má ve slovenském trestním zákoně následující podobu:

Odst. 1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

Odst. 2) Nejde o nutnou obranu, pokud obrana byla celkem zjevně nepřiměřená útoku, jeho způsobu, místu, a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo k osobě obránce.

Odst. 3) Ten, kdo odvrací útok způsobem uvedeným v odst. 2, nebude trestně odpovědný, pokud jednal v silném rozrušení způsobeném útokem, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo leknutí.

Odst. 4) Pokud se někdo vzhledem k okolnostem případu domnívá, že útok hrozí, nevylučuje to trestní odpovědnost za čin spáchaný z nedbalosti, pokud omyl spočívá v nedbalosti.

Apriori jde o kolizi dvou zájmů. Na jedné straně tu stojí zájmy obránce, osoby jenž byla napadena, na straně druhé zájmy útočníka, které by byly za jiných okolností chráněné trestním zákonem. Při nutné obraně jsou však tyto zájmy útočníka: majetek, svoboda, zdraví, život obětovány.

Zároveň je stěžejní, že v nutné obraně může jednat kdokoliv z nás, nejen ten, jenž byl bezprostředně sám útokem ohrožen. Z dikce zákona vyplývá, že útok, který lze beztrestně odvracet, musí být přímo hrozící či trvajícím, nelze tedy stejně jako dle české právní úpravy dovolené obrany odvracet takový útok, jenž již skončil. Moment ukončení je v každém konkrétním případě jiný, nelze tedy zobecnit, kdy přesně útok končí. V případě, že útočník neoprávněně vstoupí do bytu jiného a odmítá i přes jeho výzvu z bytu odejít, dopouští se trestného činu porušování domovní svobody a napadený může vůči takové osobě jednat v nutné obraně. V tomto případě útok trvá do chvíle, než se podaří toho, kdo do bytu neoprávněně vnikl, z tohoto bytu vyhnat. Pokud se však útočník sám po výzvě rozhodne z bytu odejít, dobrovolně jej tedy opustí, útok skončil, napadený nemůže při odchodu útočníka atakovat. Konečný moment útoku je tedy tam, kde končí trvání útoku.¹²²⁾

Odstavec druhý § 24: „nejde o nutnou obranu, pokud obrana byla celkem zjevně nepřiměřená útoku, jeho způsobu, místu, a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo k osobě obránce,“ je zpřesněním zásady přiměřenosti, jenž je z hlediska dovolené obrany základním atributem. Jde o to, že rozhodujícím kritériem nesmí být porovnání škod, které hrozily nebo byly způsobené útokem napadeného, se škodami, které napadený způsobil útočnickovi. Proporcionalita škod nesmí být rozhodujícím kritériem. Slovenská konstrukce definice nutné obrany je v tomto směru dále, když obranu „zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku“ rozšiřuje o obranu „zcela zjevně nepřiměřenou útoku, jeho způsobu, místu, a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo k osobě obránce.“

Slovenská právní úprava tedy už zakotvuje to, co česká právní úprava teprve připravuje. Požaduje po orgánech činných v trestním řízení, aby

v každé konkrétní věci hodnotily objektivní okolnosti případu a současně i subjektivní pocity obránce, když stanoví, že „ten, kdo odvrací útok způsobem uvedeným v odst. 2, nebude trestně odpovědný, pokud jednal v silném rozrušení způsobeném útokem, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo leknutí.“

Ustanovení § 24 odst. 4 řeší z hlediska nutné obrany otázku tzv. skutkového omylu. Jelikož mýlí-li se někdo ve skutkových okolnostech, jenž dle jeho názoru zakládají nutnou obranu, je takové jeho jednání posuzováno právě podle pravidel o skutkovém omylu. Na toto slovenská právní úprava pamatovala a v zákoně č.300/2005 Sb., účinného od 1.1.2007 tuto významnou skutečnost zakotvila.

Je pravdou, že nutná obrana z hlediska praktického rozhodování stejně jako u nás vyvolávala na Slovensku v minulosti vždy největší problém. Domnívám se, že shodně jako v České republice nebyl problém s výkladem jednotlivých pojmů obsažených v definici nutné obrany, ale s tím, že orgány činné v trestním řízení ne vždy vykládaly toto ustanovení tak, aby bylo ku prospěchu obránce.

Slovenská právní úprava platná od 1.1.2007 tedy doplnila a rozšířila podmínky a meze nutné obrany tak, aby napříště již nedocházelo ke sporným výkladům a obránce neměl strach, že to bude on, kdo usedne na lavici obžalovaných.

Domnívám se tedy, že ve světle nedávných změn je slovenská právní úprava nutné obrany podrobnější, tudíž jasnější a srozumitelnější, s možností lepší aplikace tohoto ustanovení na konkrétní situace. Ostatně obdobného názoru na doplnění a rozšíření ustanovení o nutné obraně jsou i čeští legislativci, když do znění § 29 osnovy návrhu nového trestního zákona zakotvili oproti stávající úpravě rozšíření, resp. zpřesnění mezí přiměřenosti nutné obrany se zřetelem na objektivní okolnosti konkrétního případu tím, že „nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, místu a času útoku, anebo okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo osobě obránce;“(odst. 2) a dále do odstavce 3 zahrnuli problematiku

subjektivního prožívání obránce „ten, kdo odvrací útok, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, není trestný, jednal-li v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku způsobeném útokem.“

c) Oprávněné použití zbrane (oprávněné použití zbraně)

Ustanovení § 26 zákona č.200/2005 Z.z., slovenského trestního zákona zní:

Odst. 1) Použití zbraně v souladu se zákonem, není trestný čin.

Odst. 2) Za použití zbraně v souladu se zákonem se považuje také její použití proti jinému ve svém obydlí na ochranu života, zdraví nebo majetku, když osoba do obydlí neoprávněně vnikne nebo v něm neoprávněně setrvá a nejde o nutnou obranu. To neplatí v případě, že byla při takovém jednání úmyslně způsobena smrt.

Znění odstavce prvního § 26 slovenského trestního zákona je významově stejné jako ustanovení § 15 českého trestního zákona. Deklaruje skutečnost, že existují zákony, které oprávněné použití zbraní podrobně upravují. Ve slovenských podmínkách je to zejména zákon č.171/1993 Z.z. o policejním sboru, v platném znění. Ustanovení § 26 odst. 1 trestního zákona se vztahuje na zvláštní kategorie státních zaměstnanců, jenž jsou povinni hájit zájmy státu a práva fyzických a právnických osob.

Ustanovení § 26 odstavec druhý pak upravuje právě situaci, kdy zbraň použije nikoliv policista či příslušník ozbrojeného sboru nebo voják, ale osoba, které je zbraň poskytnuta k osobním účelům a osobní ochraně. A tady je slovenská právní úprava zase o něco dále než česká právní úprava a dokonce i než osnova návrhu nového trestního zákona.

Z ustanovení § 26 odst. 2 dovozují, že pokud je osoba držitelem zbrojního průkazu, jenž upravuje zák.č.246/1993 Z.z. o zbraních a střelivu v platném znění, a takto drženou zbraň v případě, že někdo

neoprávněně vnikne do jejího obydlí a neoprávněně tam setrvává, použije a to i v případě, že ještě nepůjde o nutnou obranu, ale život či zdraví její nebo třetích osob v jejím obydlí již bude ohrožené, ublíží útočnickovi na zdraví, nebude takový čin, trestným činem. Jak se však bude postupovat v případě, že obránce na obranu svou či třetích osob použije nelegálně drženou zbraň, nebude držitelem zbrojního průkazu? Toto je ještě otázkou výkladu tohoto ustavení a věcí judikatury. Osobně se domnívám, že takový obránce nebude pachatelem trestného činu ublížení na zdraví, ale bude trestně odpovědný za trestný čin nedovoleného ozbrojování. Výjimkou je však situace, kdy obránce způsobí takovému útočnickovi smrt, toto bude, dle mého názoru tvrdým oříškem pro rozhodovací praxi slovenských soudů.

d) Dovolené riziko

Tuto okolnost vylučující protiprávnost upravuje slovenský trestní zákon zcela nově. Slovenští legislativci dovolené riziko zahrnuli do trestního zákona č. 300/2005 Z.z. účinného od 1.1.2007. Ustanovení § 27 bylo ve slovenském trestním zákoně zakotveno, zvláště pod nátlakem odborné veřejnosti, jelikož v souvislosti s činnostmi ve výrobě a výzkumu vznikaly mnohdy situace, jenž způsobovaly problémy v soudní síni.

Znění výše uvedeného ustanovení má následující podobu:

Odst. 1) Čin jinak trestný, není trestným činem, pokud někdo v souladu s dosaženým stavem poznání, vykonává společensky prospěšnou činnost v oblasti výroby a výzkumu, a společensky prospěšného výsledku, který se od vykonaného činu očekává, nelze dosáhnout bez rizika ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.

Odst. 2) Nejde o dovolené riziko, pokud výsledek, ke kterému čin směřuje, celkem zjevně neodpovídá míře rizika anebo provádění této činnosti odporuje všeobecně závaznému právnímu předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičí dobrým mravům.

Ze shora uvedené definice vyplývají základní podmínky, jejichž splnění je zásadní pro vyloučení protiprávnosti určitého jednání. Výsledek, ke kterému činnost směřuje musí zjevně odpovídat míře rizika a provedení činu nesmí odporovat zákonu, nebo jinému právnímu předpisu, zájmům společnosti, zásadám lidskosti a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Předmětná činnost se musí provádět v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které existovaly a byly dostupné v době jeho provedení s tím, že vždy sleduje společensky prospěšný cíl a společensky prospěšného výsledku, jenž se od provedení činu očekává, nelze dosáhnout jinak.

Současná česká platná právní úprava doposud vychází z trestněprávní teorie, osnova nového českého trestního zákona však tuto okolnost vylučující protiprávnost také zakotvuje, a to v obdobné podobě jako slovenská právní úprava (podrobně vyloženo v kapitole VIII.2.d). Principy a prakticky i text zákonného ustanovení navrhované české a slovenské právní úpravy jsou v zásadě identické.

e) Výkon práva a povinnosti

Zatímco současná česká platná právní úprava a zároveň ani osnova nového trestního zákona nepovažují za přínosné zařazení výkonu práva a povinnosti jako okolnosti vylučující protiprávnost do trestního zákona, slovenští kolegové jsou jiného názoru. Slovenský trestní zákon tento institut obsahoval již před přijetím dnes platného zákona č. 300/2005 Z.z. Přijetím tohoto zákona však předmětný institut prodělal podstatnou změnu. Ke změně právní úpravy této okolnosti vylučující protiprávnost došlo v souvislosti s požadavkem mezinárodních smluv (Statut mezinárodního trestního soudu) v tom směru, že jím byly vymezeny případy, kdy se tato okolnost neuplatní buď z hlediska vědomí pachatele, anebo z hlediska konkrétních trestných činů.

Dnes platné znění výkonu práv a povinností zakotvené v § 28 trestního zákona zní následovně.

Odst. 1) Čin jinak trestný, není trestním činem, jde-li o výkon práva nebo povinnosti vyplývající ze všeobecně závazného předpisu, z rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci, z plnění pracovních či jiných povinností anebo ze smlouvy, která neodporuje všeobecně závaznému právnímu předpisu ani ho neobchází; způsob výkonu práv a povinností nesmí odporovat všeobecně závaznému právnímu předpisu.

Odst. 2) Ustanovení odstavce 2 se nepoužije, spáchá-li trestný čin osoba, která má zákonnou povinnost plnit rozhodnutí vlády nebo rozhodnutí nadřízeného v souladu s takovým rozhodnutím vlády a

- a) věděla, že toto rozhodnutí je nezákonné, anebo
- b) rozhodnutí bylo zjevně nezákonné.

Odst. 3) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na trestné činy uvedené v hlavě XII. obecné části trestního zákona.

Dle názoru českých zákonodárců v osnově návrhu českého trestního zákona nebylo třeba upravovat jako novou okolnost vylučující protiprávnost výkon práva nebo plnění povinnosti (povinnost může vyplývat přímo ze zákona, jindy však musí být konkretizována, přičemž takovým případem je i rozkaz), s ohledem na to, že v definici trestného činu dle osnovy návrhu nového českého trestního zákona je výslovně uvedeno, že se musí jednat o protiprávní čin, když stanoví, že „trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“ Domnívám se, že tento argument je v rámci vnitrostátního práva zcela opodstatněný, dle mého názoru však slovenská právní úprava bude z hlediska předmětného institutu mnohem pružnější v mezinárodním prostředí.

f) Súhlas poškozeného (souhlas poškozeného)

Znění ustanovení § 29 slovenského trestního zákona upravující souhlas poškozeného, jako okolnost vylučující protiprávnost:

Odst. 1) Čin jinak trestný není trestným činem, byl-li provedený se souhlasem poškozeného a nesměřuje proti jeho životu a zdraví.

Odst. 2) Nejde o souhlas poškozeného, nebyl-li dán předem, nebyl vážný a dobrovolný anebo byl v souvislosti s ním spáchán jiný trestný čin.

Odst. 3) Ustanovení odstavce 1 se nepoužije, pokud na základě skutkové podstaty trestného činu bude čin trestný i v případě, že byl daný souhlas poškozeného podle odstavce 1.

Slovenská právní úprava souhlasu poškozeného je, dle mého názoru, pojmána úžeji, než je tomu v českém právním řádu. Česká právní úprava dnes vychází z trestněprávní teorie, osnova nového českého trestního zákona však již do zákona zařazuje vše, co dosud uznávala teorie. Podrobněji jsem vývoj a úpravu tohoto institutu již popsala v kapitole VIII.2.c.

Domnívám se, že slovenská právní úprava je daleko méně propracována než navrhovaná česká právní úprava tohoto institutu. Slovenští zákonodárci do tohoto ustanovení nezařadily některé, dle mého názoru, podstatné podmínky jeho existence. V této souvislosti mám na mysli způsobilost osoby poškozeného udělující souhlas k právním úkonům. Slovenská právní úprava se touto otázkou vůbec nezabývá. Jak se tedy bude na Slovensku rozhodovat ve věci, kde souhlas udělila osoba nezpůsobilá k právním úkonům? Dalším otazníkem je okamžik udělení souhlasu. Slovenská právní úprava v odst. 2 konstatuje, že „Nejde o souhlas poškozeného, nebyl-li dán předem, nebyl vážný a dobrovolný anebo byl v souvislosti s ním spáchán jiný trestný čin.“ Co ale nastane v případě, že souhlas bude dán současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný či po jeho spáchání, ale takovou osobou, u níž mohl pachatel předpokládat, že by tento souhlas jinak udělila, vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům? Jsem přesvědčena, že v těchto případech bude nutný odborný výklad realizovaný prostřednictvím závazných stanovisek a možná je i dílčí novela tohoto ustanovení.

g) Plnenie úlohy agenta (plnění úlohy agenta)

Odst. 1) Čin jinak trestný, není trestným činem v případě, že dle zvláštního předpisu agent při odhalování trestného činu a při zjišťování jeho pachatele ohrozí nebo poruší zájem chráněný tímto zákonem, jen proto, že k tomu byl donucen zločineckou nebo teroristickou skupinou, ve které působí, anebo spáchá-li takový čin v důvodné obavě o život nebo zdraví své, anebo blízké osoby.

Odst. 2) Ustanovení odstavce 1 neplatí, spáchá-li agent úkladný čin vraždy podle § 144, vraždy podle § 145, znásilnění podle § 199, sexuálního násilí podle § 200, sexuálního zneužívání podle § 201, všeobecného ohrožení podle § 284 odst. 2 až 4, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a lodě podle § 291, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny podle § 293, vlastizrady podle § 311, úkladů proti Slovenské republice podle § 312, teroru podle § 313, § 314, záškodnictví podle § 315, § 316, sabotáže podle § 317, vyzvědačství podle § 318, genocidia podle § 418, terorismu podle § 419 nebo nelidskosti podle § 425 nebo k činům uvedeným v odstavci 1 způsobí těžkou ujmu na zdraví anebo smrt.

Odst. 3) Čin jinak trestný uvedený v § 332 až 335 a v § 336 odst. 2 spáchaný za účelem odhalení trestného činu nebo zjištění pachatele trestného činu podle § 326, § 328 až 331 anebo § 336 odst. 1 způsobem ustanoveným v trestním řádu není trestným činem.

Co se týká platného českého trestního zákona není zde, ani v osnově nového českého trestního zákona beztrestnost agenta řešena obecným ustanovením v rámci okolností vylučujících protiprávnost. Návrh nového českého trestního zákoníku ji navrhuje omezit na jednotlivé specifické případy, kde přichází v úvahu (např. obchod s narkotiky a úplatkářství). Dle mého mínění, a to i přesto, že slovenská právní úprava je zastáncem zakotvení tohoto institutu do hmotněprávního trestního kodexu, české řešení lépe odpovídá principu zákonnosti a hovoří pro něho též srovnávací právo.

3. Srovnání české a slovenské právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost v kontextu nutné obrany

Jak výše uvedeno, nutná obrana z hlediska praktického rozhodování, stejně jako u nás vyvolávala na Slovensku v minulosti vždy největší problém, jenž nespočíval v konstrukci samotného institutu nutné obrany obsažené v trestním zákoně, ať již českém či slovenském, ale ve skutečnosti, že orgány činné v trestním řízení ne vždy vykládaly nutnou obranu „in dubio pro reo“ ve smyslu posílení pozice obránce. Slovenská právní úprava platná od 1.1.2007 doplnila a rozšířila podmínky a meze nutné obrany tak, že napříště by již nemělo docházet ke sporným výkladům a obránce nebude mít strach, že nakonec on bude tím, kdo usedne na lavici obžalovaných. Slovenská právní úprava je transparentnější a dle mého názoru připravená velmi úspěšně čelit problémům aplikační praxe. Současně je schopna lépe uspět i na nadnárodní úrovni.

Jak již bylo výše mnohokrát nastíněno slovenská právní úprava okolností vylučujících protiprávnost, a nebojím se říci celého trestního práva hmotného, je podstatně dále než úprava česká. To, co česká legislativa již několik dlouhých let teprve připravuje, slovenští zákonodárci stačili v roce 2005, s účinností od počátku letošního roku, vtělit do nového trestního kodexu. Tato skutečnost ve mně evokuje myšlenku, že čeští zákonodárci jsou daleko méně schopni dohody a uceleného názoru, než jejich slovenští kolegové a tak nám trestní kodex, jenž by byl připraven obstát v právním světě, stále ještě chybí.

IX. Závěr

V úvodu závěrečného shrnutí mé studie si dovolím odcitovat myšlenku profesora Solnaře, jenž řekl: „Zdařilý trestný čin dává špatný příklad, svádí nepevné osoby k následování. Zdar trestných činů může uvádět v pochybnost samu pevnost a účinnost státní organizace, která nedovede takovým činům čelit.“¹²³⁾ Dle mého názoru je tato myšlenka přesným vystižením podstaty právního státu v trestněprávním kontextu. Je pouze na každé konkrétní společnosti, na každém jednotlivém státu, jaká bude jeho právní ochrana proti trestné činnosti. Jakými prostředky dosáhne ochrany řádných občanů před těmi, jenž právní řád porušují. Zda dá jasně svým občanům najevo, co je správné a jaké jednání už je nepřijatelné. Apriori je pouze na něm, jaký zvolí způsob zajištění demokracie ve své zemi.

Každý moderní právní stát staví na několika základních právně - politických principech (ochrana demokracie, ochrana státních příslušníků, apod.). K plnění těchto úkolů, na kterých je existence státu založena, slouží aplikace norem uspořádaných v právním řádu státu k tomu pověřenými orgány. Trestní právo je součástí právního řádu každého takového právního státu a k ochraně využívá prostředky charakteru represivního a preventivního.

Trestání pachatelů trestných činů působí zásadně jako prostředek represivní, ačkoliv jednou z jeho funkcí je i výchova společnosti a pachatele jako cíl preventivní. Stát se však také musí pokoušet zamezit páčení trestných činů, působit proti kriminalitě. Ne ve všech situacích pak orgány činné v trestním řízení mohou včas a účinně zakročit a zde nastupuje tedy právo jedince zasáhnout, jsou-li ohroženy jeho právem chráněné zájmy a hrozí-li nebezpečí nevratného následku. Aby takové právo na obranu nevedlo ke stavu anarchie a zvláště, musí stát stanovit přesná pravidla pro jednání v takové obraně. V trestních zákonech prakticky všech právních států jsou zakotveny podmínky pro jednání v nutné obraně.

Podstatou nutné obrany je odvrácení útoku na trestním zákonem chráněné zájmy, a to činem namířeným vůči útočníkovi, jenž by byl při nesplnění zákonných podmínek nutné obrany trestným činem. Nutná obrana

je více než jiné instituty indikátorem základních politických názorů jednotlivých historických epoch, neboť jde o právo bezprostředního násilí a jeho realizace jednotlivcem či státem. Její pojetí kolísají podle charakteru státu, který ji má připouštět.¹²⁴⁾ Dovolená obrana je vyjádřením vztahu státu k hodnotám (chráněným zájmům), jenž každý člověk může bránit vlastním jednáním, a to i násilným. Tento vztah se odráží v okruhu zájmů, na jejichž obranu může jednotlivec, za určitých zákonem stanovených okolností, sám vystoupit. Je podstatné připomenout, že nutná obrana není trestem, neboť napadený jen brání právem chráněné zájmy své či třetích osob, ale naopak má preventivní účinky.

V zásadě je klíčové je upravit a vykládat nutnou obranu tak, aby občan neměli strach ji použít. Neobávali se represe ze strany státu v případě, že útočníkovi způsobí škodu na právem chráněných hodnotách na majetku, zdraví či životě.

Každý z nás si musí uvědomit, že nutná obrana je naším právem, které nám právní řád dává k ochraně nás samých i blízkých osob. Záleží jen na nás, zda toto právo obrany využijeme či nikoliv. Je tu mnoho atributů, které mohou občanu bránit v zásahu proti trestné činnosti, jak už objektivních okolností či subjektivních vlastností. Je ale primární, aby stát stanovil co nejjasnější a nejsrozumitelnější podmínky pro využití tohoto institutu v situacích, jenž si nutnou obranu žádají, ať je napaden občan sám či třetí osoba, jenž není schopná útočníkovi čelit a potřebuje pomoci. V současné době je mezi námi spousta lhostejnosti. Když se na to podíváme z hlediska práva, budou-li mít lidé stále obavu z překročení hranic nutné obrany, z toho, že způsobí-li útočníkovi škodu (ať již na majetku či na zdraví a životě), čeká je za takové jednání trestní stíhání a následné uložení trestu, lhostejnost mezi námi zůstane, a útočník bude vždy v silnějším postavení.

V současné platné právní úpravě je institut nutné obrany sám o sobě komplikovanou kategorií, a to nejen z hlediska formulace zákonného ustanovení, kdy je nezbytné vtěsnat do jediného ustanovení celou škálu reálných a odlišných životních situací, ale zejména z hlediska aplikační praxe, tedy výkladu nutné obrany orgány činnými v trestním řízení, jenž mnohdy situaci hodnotí „od stolu“ a neuvědomují si, že je žádoucí věc

posuzovat jako celek, hodnotit objektivní okolnosti konkrétního případu a zároveň subjektivní pocity, zejména obránce.

Možná právě pro jistou výkladovou náročnost je institut nutné obrany v praxi tak nedostatečně využíván. Z toho důvodu patrně zákonodárci nezbyvá jiného řešení, než ustanovení o nutné obraně novelizovat tak, že jej zkonkretizuje a doplní, aby již nedocházelo k výkladovým problémům a institut dovolené obrany se stal živým nástrojem v rukou občanů k ochraně života, zdraví a všech dalších právem chráněných hodnot.

Primární zásadou je, aby se lidé nebáli využívat nutnou obranu v běžném životě, aby jako „bezbranné ovce“¹²⁵⁾ jen nečekali až útočník zasadí první ránu, ale sami znali a uměli využívat vlastní práva, mezi nimiž se nachází i nutná obrana.

X. Schlusswort

Der Grund einer Notwehr ist es, einen Angriff auf die vom Strafgesetz geschützten Interessen abzuwenden, und zwar durch eine gegen den Angreifer gerichtete Tat, welche wiederum bei einer Nicht-Erfüllung gesetzlicher Notwehrbedingungen eine Straftat wäre. Da jedoch derjenige, der den Angriff abwendet, dieselben Interessen schützt wie das Strafgesetz selbst, handelt nicht gegen den Zweck des Strafgesetzes, sondern im dessen Einklang. Seine Tat zielt darauf ab, eine für die Gesellschaft gefährliche Tat zu verhindern und durch sein Verhalten ersetzt er eigentlich das Eingreifen öffentlicher Organe.

Die Notwehr ist eine Geltendmachung des Rechtes gegen Unrecht, schützt die Personen, die zum Schutz derer berechtigten und gesellschaftlichen Interessen auftraten. Eine in Notwehr durchgeführte Tat darf durch keine Strafe oder eine andere Sanktion geahndet werden.

Meiner Meinung nach ist es wichtig, dass jeder von uns über die Frage nachdenken soll, wie man sich wehren kann. Tatsache ist, dass kein Staat, ja selbst der demokratischste Staat der Welt ist imstande, die absolute Sicherheit seiner Bürger, deren Grundrechte und Freiheiten in vollem Umfang wahrzuhehmen. Aus diesem Grunde erteilt der Staat dessen Bürgern das Recht einer Selbsthilfe, garantiert ihnen also die Möglichkeit, sich wehren zu können. Die Grenzen dieser Wehr werden vom Staat durch Gesetzvorschriften geregelt, zu denen insbesondere das Strafgesetz-, aber auch das Zivilgesetzbuch und das Ordnungswidrigkeitengesetz gehören.

Deswegen ist die Kenntnis dieses Rechtsinstitutes, wie bereits oben erwähnt, für alle Bürger sehr wichtig. Es ist notwendig, dass das Rechtsinstitut der Notwehr zum lebhaften Instrument in den Händen der Bürger zum Schutz von Leben, Gesundheit und allen weiteren mit Recht geschützten Werten wird. Ein primärer Grundsatz soll sein, dass Menschen keine Angst haben, die Notwehr im gewöhnlichen Leben in Anspruch zu nehmen, dass sie nicht wie „wehrlose Schafe“ den ersten Schlag des Angreifers abwarten, sondern dass sie selbst eigene Rechte, zu denen auch die Notwehr gehört, kennen und diese auch anwenden können.

Das Ziel der von mir vorgelegten Arbeit ist es, Licht in dieses Rechtsinstitut, dessen Inhalt und gegenwärtige Probleme im Zusammenhang mit einer unerlässlichen Rekodifizierung des Strafkodexes zu bringen und alle Bürger aufzurufen, dass sie sich möglichst gut mit diesem Rechtsinstitut vertraut machen, da dies für jeden von uns hochaktuell werden kann.

Seznam citací

- 1) Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné, obecná část, II.vydání, Klavis Praha 1991, str. 73
- 2) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno 1999, str. 61
- 3) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno 1999, str. 7
- 4) Marek, A.: Obrona konieczna w prawie kartnym, Warszawa 1979, str. 10,11
- 5) Bitzilekis, N.: Die neue Tendenz zur Einschränkung des notwehrrechtes, Duncker and Humbolt, Berlin, 1984, str. 28
- 6) Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC 1/1986, str. 18
- 7) Kant, I.: Metaphysik der Sitten, Hamburg 1966, str.34 an.
- 8) Kant, I.: Metaphysik der Sitten, Hamburg 1966, str. 134
- 9) Feuerbach, P.: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gultigen peinlichen Rechte, Aalen 1973, str. 26-36
- 10) Fichte, J.: Grundlage des naturrechts nach Prinzipien der wissenschaftslehre, Berlin 1971, str. 260
- 11) Kuchta J.: Nutná obrana, Brno 1999, str. 18,19
- 12) Bitzilekis, N.: Die neue Tendenz zur Einschränkung des notwehrrechtes, Duncker and Humbolt, Berlin, 1984, str. 39
- 13) Bitzilekis, N.: Die neue Tendenz zur Einschränkung des notwehrrechtes, Duncker and Humbolt, Berlin, 1984, str. 40
- 14) Bitzilekis, N.: Die neue Tendenz zur Einschränkung des notwehrrechtes, Duncker and Humbolt, Berlin, 1984,, str.40, 41
- 15) Kuchta, J. Nutná obrana, Brno 1999, str 23, 24
- 16) Kaplan, J.; Herritter, R.: Trestní zákony československé, platné v Čechách a v zemi moravsko slezské, Praha 1933, str. 15 – 17
- 17) Miříčka, A.: Trestní právo hmotné, část obecná i zvláštní, Praha 1934, str. 78, 79
- 18) Kallab, J.: Trestní právo hmotné, část obecná i zvláštní, Mellantrich 1935, str. 80, 81
- 19) Kuchta J.: Nutná obrana, Brno 1999, str. 31
- 20) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 10
- 21) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 10
- 22) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.8

- 23) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 103
- 24) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 103
- 25) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 103
- 26) Dolenský, A.: Za posílení ochrany práv a svobod v trestním právu (recenze), Bulletin advokacie č. 9/1993, str. 30
- 27) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné. I. Obecná část. 3. vydání, Codex, Praha 1997, str. 53-54
- 28) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 105
- 29) Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1974, č.1, str.21
- 30) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 12
- 31) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 12
- 32) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 146
- 33) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str. 103
- 34) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 155
- 35) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str. 14
- 36) Informace z výzkum STEM TRENDY 4/2005
- 37) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str. 132
- 38) Šámal, P.: Osnova trestního zákoníku 2004-2006, C.H.Beck 2006, str. 30
- 39) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str. 149
- 40) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 205
- 41) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 228
- 42) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 230

- 43) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str. 97
- 44) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 514
- 45) Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003, str. 516
- 46) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 50, 51
- 47) Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, MU Brno 1996, str. 228
- 48) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 177
- 49) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 177,178
- 50) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 248
- 51) Sbírka rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu České republiky, ročník 1968, číslo 5, str. 246
- 52) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str.179
- 53) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str. 65
- 54) Kratochvíl, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Brno 1966, str. 241
- 55) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 247
- 56) Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1988, číslo 1, str. 41
- 57) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str. 64
- 58) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 180
- 59) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 255
- 60) Sborník příkladů použití donucovacích prostředků a zbraní příslušníky Policie ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Praha 1996, str.16
- 61) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str. 75
- 62) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str.181
- 63) Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, 1.vydání, Academia Praha 1972, str.105
- 64) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str. 204
- 65) Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003, str.200

- 66) Mach, J.- Rath, D.: Právní sebeobrana lékaře, Presstempus, Praha 2004, str. 33 a násl.
- 67) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 261
- 68) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2007, str. 270
- 69) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 251
- 70) Vokoun, R.: Zadržení podezřelého jako okolnost vylučující protiprávnost, Vybrané aktuální problémy československého trestního práva. K 70.narozeninám profesora A.Růžka, UK Praha 1986, str. 47
- 71) Kuchta, J.: Hmotněprávní důsledky zadržení poškozeného, Bulletin advokacie 2/96 str. 57, 58
- 72) Král, V.: Novelizace českého trestního práva, Právní rozhledy č. 6/1993, str. 189
- 73) Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany (§13 tr.zák.)“ Bulletin 1/1994, str. 16
- 74) Důvodová zpráva k zákonu č.290/1993 Sb., str. 5
- 75) Lněnička, J.: Ad „Nová koncepce nutné obrany (§13 trestního zákona)“ str.14
- 76) Dolenský, A.: Poznámka k diskusnímu příspěvku dr. J.Lněničky o § 13 trestního zákona, Bulletin č.4/1994, str. 16
- 77) Lněnička, J.: Ad „Nová koncepce nutné obrany (§13.trestního zákona)“ str.15
- 78) Fremr., R; Zelenka, P.: K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona, Právní praxe 4/1994, str. 343
- 79) Fuchs, H.: Grundfragen der Notwehr, Wien, 1986, str.121
- 80) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 72
- 81) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 73
- 82) Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1980, číslo 4-5, str. 194
- 83) Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1997, číslo 10, str. 313
- 84) Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC 1/1986, str. 29
- 85) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 79
- 86) Bulletin Nejvyššího soudu, trestní část, ročník 1984, číslo 2, str. 49

- 87) Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazek 32, nález č.26, str.239
- 88) Bulletin Nejvyššího soudu, trestní část, ročník 1984, číslo 2, str. 50
- 89) Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1970, číslo 3-4, str.183
- 90) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 250
- 91) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.56
- 92) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.57
- 93) Jehlička, O., Škárová, M., Švestka a kol.: Občanský zákoník, komentář, 9.vydání, C.H.Beck, Praha 2004, str.855
- 94) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.57
- 95) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.59
- 96) Dolenský A., Novotný, F.: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Trestní právo 1/1998, str. 8, 9, 10
- 97) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.58
- 98) Bulletin Nejvyššího soudu, trestní část, ročník 1983, číslo, str.46
- 99) Solnař, V.: Systém Československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti. Praha Academia, 1972, str.105
- 100) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006, str. 252
- 101) Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1995, číslo 9, str.385
- 102) Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1995, číslo 9, str.386
- 103) Sbíрка rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, ročník 1991, číslo 4-5, str.220
- 104) Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006, str.46
- 105) Bulletin Nejvyššího soudu, trestní část, ročník 1984, č.2, str.52
- 106) Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazek 28, nález č.116, str.17
- 107) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 71
- 108) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 73

- 109) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 96
- 110) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 94
- 111) Jelínek, J.: Nutná obrana (recenze), Kriminalistika, ročník XXXIV, číslo 4/2001, str. 120
- 112) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 100
- 113) Důvodová zpráva k osnově návrhu nového trestního zákona, str.5
- 114) Šámal, P.: Osnova trestního zákoník 2004-2006, C.H.Beck, Praha 2006, str. 65
- 115) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 50
- 116) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 98
- 117) Klapal, V.: Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost, Trestní právo, ročník 2005, číslo 10, str. 260
- 118) Klapal, V.: Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost, Trestní právo, ročník 2005, číslo 10, str. 263
- 119) Klapal, V.: Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost, Trestní právo, ročník 2005, číslo 10, str.266
- 120) Šámal, P.: Osnova trestního zákoník 2004-2006, C.H.Beck, Praha 2006, str. 69
- 121) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 39
- 122) Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001, str. 40
- 123) Solnař, V.: Systém čs.trestního práva. Základy trestní odpovědnosti, Praha, Academia, 1972, str.25
- 124) Nezkusil, J.: Trestní právo hmotné obecná část, Praha 1976, str. 118
- 125) Kuchta, J.: Nutná obrana, Brno, 1999, str. 194

Použitá literatura

- Bitzilekis, N.: Die neue Tendenz zur Einschränkung des notwehrrechtes, Duncker and Humbolt, Berlin, 1984
- Císařová, D., Čížková, J.: Aktuální problémy nutné obrany z hlediska nových kodifikací, AUC 1/1986
- Dolenský, A.: Nová koncepce nutné obrany (§13 tr.zák.)“ Bulletin 1/1994,
- Dolenský, A.: Nutná obrana proti útoků veřejných činitelů, Bulletin advokacie, 2/1988
- Dolenský, A.: Poznámka k diskusnímu příspěvku dr. J.Lněničky o § 13 trestního zákona, Bulletin č.4/1994
- Dolenský, A.: Přiměřenost nutné obrany, Sborník k 70.narozeninám V.Solnaře, Praha 1969
- Dolenský, A.: Za posílení ochrany práv a svobod v trestním právu (recenze), Bulletin advokacie č. 9/1993
- Dolenský, A.; Novotný, F.: Nutná obrana a automatická obranná zařízení, Trestní právo 1/1998
- Feuerbach, P.: Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gultigen peinlichen Rechte, Aalen 1973
- Fico, R.: Nutná obrana, Ludoprint, a.s., 2001,
- Fichte, J.: Grundlage des naturrechts nach Prinzipien der wissenschaftslehre, Berlin 1971,
- Fremr, R., Zelenka, P., K výkladu ustanovení § 13 trestního zákona, Právní praxe, ročník XLII., č. 6/1994
- Fuchs, H.: Grundfragen der Notwehr, Wien, 1986
- Ilustrovaná encyklopedie, Encyklopedický dům, 1995
- Jebavý, M.: Vybočení z mezí nutné obrany, Socialistická zákonnost 1/1975
- Jehlička, O., Škárová, M., Švestka a kol.: Občanský zákoník, komentář, 9.vydání, C.H.Beck, Praha 2004
- Jehlička, O., Škárová, M., Švestka, J., Korecká, V. Občanský zákoník - komentář, Praha, C.H. Beck, 2001
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část, 2.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2006
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5.aktualizované vydání, Linde, a.s. Praha 2007

- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy souvisící, 21.vydání, Linde Praha a.s., 2004
- Jelínek, J., a kol.: Trestní právo procesní, Aspi Publishing, Praha 200
- Jelínek, J., Sovák, Z., Trestní zákon a trestní řád, Poznámkové vydání s judikaturou, 7. vydání, Linde, Praha, 1996
- Jelínek, J.: Nutná obrana (recenze), Kriminallistika, ročník XXXIV, číslo 4/2001
- Jeschek, H.H., Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil. 2 vyd. Nakl.Duncker et Humbolt, Berlin 1972
- Kallab, J.: Trestní právo hmotné, část obecná i zvláštní, Mellantrich 1935
- Kant, I.: Metaphysik der Sitten, Hamburg 1966
- Kaplan, J.; Hernritter, J.: Trestní zákony československé, platné v Čechách a v zemi moravskoslezské, Praha 1933
- Kaplan, J.; Hernritter, R.: Trestní zákony československé, platné v Čechách a v zemi moravsko slezské, Praha 1933
- Kiričensko, V.F.: Osnovnyje voprosy učenija o neobchodimoj oborově v sovětskom prave, Moskva 1948
- Klapal, V.: Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost, Trestní právo, ročník 2005, číslo 10
- Knapp, V.: Teorie práva, Praha, C.H. Beck, 1995
- Král, V.: Novelizace českého trestního práva, Právní rozhledy č. 6/1993,
- Kratochvíl, J. a kol.: Trestní právo hmotné, Brno 1966
- Kuchta, J.: Hmotněprávní důsledky zadržení poškozeného, Bulletin advokacie 2/96
- Kuchta, J.: K novele ustanovení § 13 trestního zákona o nutné obraně, Časopis pro právní vědu a praxi 2/1994, MÚ Brno
- Kuchta, J.: Nutná obrana proti útokům veřejných činitelů, Bulletin advokacie 2/1988
- Kuchta, J.: Nutná obrana, Masarykova univerzita Brno, 1999
- Lněnička, J.: Ad „Nová koncepce nutné obrany (§13.trestního zákona)“
- Mach, J.- Rath, D.: Právní sebeobrana lékaře, Presstempus, Praha 2004,
- Marek, A.: Obrona konieczna w prawie kartnym, Warszawa 1979
- Miříčka, A.: Trestní právo hmotné, část obecná i zvláštní, Praha 1934
- Nejvyšší soud České republiky: K nepřipustnosti nutné obrany proti úkonům zaměstnanců soukromé bezpečnostní služby učiněným za podmínek svépomoci při ochraně zboží v obchodním domě, Trestní právo 1/2007
- Nezkusil, J.: Trestní právo hmotné obecná část, Praha 1976
- Novák, J., Skoupý, O., Špička, I., Sebeobrana a zákon, Klavis, Praha, 1991

- Novotný, F.: Právo na sebeobranu, LexisNexis CZ, Praha 2006
- Novotný, O.; Dolenský, A.; Jelínek, J.; Vanduchová, M.; Trestní právo hmotné obecná část, Aspi Publishing, Praha 2003
- Pipková, H.; Malíř, J.: Vybrané komentované rozsudky soudního dvora Evropských společenství II, Justiční akademie ČR, 2004
- Pipková, H.; Malíř, J.; Grygar, J.: Vybrané komentované rozsudky soudního dvora Evropských společenství, Justiční akademie ČR, 2004
- Sborník příkladů použití donucovacích prostředků a zbraní příslušníky Policie ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Praha 1996
- Slovník českého práva, 3. rozšířené a podstatně přepracované vydání, Linde, Praha a.s., 2002
- Sluckij, I.I.: Obstožatelstva isklučajuščije ugolovnuju otvetstvennost, Lenin, univerzita S. Peterburk, 1956
- Solnař, V., a kol., Československé trestní právo, 2. vydání, Orbis, Praha, 1969
- Solnař, V.: Systém Československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti. Praha Academia, 1972
- Šámal, P.: Osnova trestního zákoník 2004-2006, C.H.Beck, Praha 2006
- Šámal, P; Púry, F; Rizman, S.: Trestní zákon, komentář, C H Beck, Praha 2003
- Šlosarčík, I.: Evropský soudní dvůr a soudy členských států Evropské unie, Justiční akademie ČR, 2005
- Teschler, E.: K některým otázkám nutné obrany, Trestní právo, ročník II., č. 10, 1997
- Tiškeviš, I.S.: Oborona ot napaděnija prestuplenija, Minsk 1972
- Tiškeviš, I.S.: Uslovija i pereděly neobchodimoj oborony, Juridičeskaja literatura, 1969
- Tkačensko, V.I.: Neobchodimaja oborona při sroke, Socialističeskaja zakonnosť 3/1974
- Vokoun, R.: Vybrané otázky nutné obrany a krajní nouze, AUC Iuridica 3/1989
- Vokoun, R.: Zadržení podezřelého jako okolnost vylučující protiprávnost, Vybrané aktuální problémy československého trestního práva. K 70.narozeninám profesora A.Růžka, UK Praha 1986
- Vorel, F.: O právní povaze nutné obrany a poškození osoby třetí, Praha 1907
- Zigo, J.: Vybočenině z medzí nutnej obrany, Socialistická zakonnosť 10/1971